

WDZYDZKI PARK KRAJOBRAZOWY

PLAN OCHRONY WDZYDZKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO

OPERAT WALORÓW KULTUROWYCH I FIZJONOMICZNYCH KRAJOBRAZU

G D Y N I A   2 0 2 1   r .

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014 – 2020 w ramach projektu „Opracowanie projektów planów ochrony parków krajobrazowych wchodzących w skład Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych”,
Oś Priorytetowa 11: Środowisko, Działanie: 11.4 Ochrona Różnorodności Biologicznej oraz przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku

Zespół autorski

mgr inż. arch. Aleksandra Piskorska – projektant koordynujący

mgr inż. arch. Joanna Jankowska

mgr inż. arch. Katarzyna Kalukin

mgr inż. Aleksandra Luter

mgr Maciej Mach

mgr inż. Katarzyna Piłatowicz

mgr inż. arch. Piotr Rugień

Spis treści:

Wprowadzenie - przedmiot i zakres prac, metodyka opracowania	9
ROZDZIAŁ I - CHARAKTERYSTYKA I DIAGNOZA STANU	14
CZĘŚĆ I. DOTYCHCZASOWA POLITYKA OCHRONY WALORÓW KULTUROWYCH I FIZJONOMICZNYCH KRAJOBRAZU	14
1. Plan Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego	14
2. Ochrona walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu w programach i dokumentach planistycznych gmin.....	15
2.1. Rodzaje programów i dokumentów planistycznych sporządzanych na poziomie gminnym.....	15
2.2. Charakterystyka programów i dokumentów planistycznych obowiązujących w poszczególnych gminach.....	16
Gmina Dziemiany	16
Gmina Karsin.....	17
Gmina Kościerzyna.....	17
Gmina Lipusz.....	18
Gmina Stara Kiszewa	19
CZĘŚĆ II. ZASOBY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO OBSZARU WPK	20
1. Typy krajobrazu kulturowego	20
Najstarsze udokumentowane ślady osadnictwa.....	20
Lokacja wsi w średniowieczu	20
Rozwój osadnictwa w nowożytności	20
Współczesność, okres międzywojenny i II wojny światowej	21
2. Materialne zasoby i walory krajobrazu kulturowego obszaru WPK	21
2.1. Rodzaje i formy ochrony zabytków	21
2.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego.....	22
2.2.1. Wykaz obiektów zabytkowych w rejestrze zabytków.	22
2.2.2. Zespoły ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków	23
Zespół ruralistyczny wsi Juszki II poł. XVII wieku.....	23
Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze Tucholskie przełom XVII/XVIII wieku	24
Zespół ruralistyczny wsi Wąglikowice XVI wiek	26
Zespół ruralistyczny wsi Przytarnia XIV wiek	27
2.3. Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ).....	29
Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w WEZ.....	29
2.4. Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ)	30
Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Dziemiany	31
Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Karsin.....	33
Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Kościerzyna	36
Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Lipusz.....	43
Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Stara Kiszewa	43

3. Realizacja celów ochrony środowiska kulturowego ustalonych w planie ochrony WPK z 2001 roku	44
3.1. Zasoby dziedzictwa kulturowego proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomych	44
3.2. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków w planie ochrony 2001r.	44
3.3. Charakterystyka zespołów ruralistycznych proponowanych do wpisania do rejestru zabytków	48
Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne) - układ ruralistyczny przysiółka	48
Kalisz - zespół ruralistyczny	50
Piechowice - układ krajobrazowo-ruralistyczny	52
Borsk - zespół ruralistyczny	55
Czarlina – układ ruralistyczny wsi rybackiej	56
Grzybowski Młyn – zespół młyński	58
Loryniec - zespół ruralistyczny	60
Szenajda - zespół ruralistyczny	62
Wdzydze - zespół ruralistyczny	64
Płocice - zespół ruralistyczny	67
3.4. Pozostałe jednostki osadnicze o wartościach kulturowych	69
Kliczkowy	69
Lipuska Huta – zespół ruralistyczny	71
3.5. Krzyże i kapliczki	73
4. Zabytki archeologiczne	77
4.1. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	78
4.2. Wojewódzka Ewidencja Zabytków archeologicznych	79
4.3. Zabytki archeologiczne ujęte w GEZ	79
Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Dziemiany	79
Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Karsin	79
Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Kościerzyna	80
Wykaz stanowisk archeologicznych – gmina Lipusz	80
4.4. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej	81
5. Niematerialne zasoby krajobrazu kulturowego obszaru WPK	81
5.1. Miejsca historyczne i legendarne	81
Związane z kultywowaniem ludowych tradycji:	81
Związane z działalnością artystyczną:	82
Związane z działaniami wojennymi:	83
Związane z legendami:	84
5.2. Tradycyjna i historyczna zieleń na obszarze WPK	84
5.3. Kaszubski Park Etnograficzny	86
CZĘŚĆ III. ZASOBY FIZJONOMII KRAJOBRAZU OBSZARU WPK	87

1. Fizjonomiczne jednostki krajobrazowe	87
K1 – zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich	87
K2 – zespół wewnątrz krajobrazowych dolin rzecznych Wdy i Trzebiochy	89
K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”	90
K4 – zespoły wewnątrz krajobrazowych krajobrazów leśnych.....	92
2. Ekspozycja krajobrazu	94
2.1. Inwentaryzacja i analiza punktów widokowych wskazanych w planie ochrony WPK z 2001 r. .	94
2.2 Inwentaryzacja i analiza ciągów widokowych i tras pejzażowych wskazanych w planie ochrony WPK z 2001 r.....	100
CZĘŚĆ IV. DIAGNOZA I PODSUMOWANIE	109
1. Propozycje objęcia dodatkową ochroną prawną najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu WPK	109
1.1 Obszary proponowane do wpisu do rejestru zabytków	109
1.2 Obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków	110
2. Zidentyfikowane unikatowe elementy krajobrazu	112
2.1. Unikatowe punkty widokowe o znaczeniu ponadlokalnym	112
2.2. Punkty widokowe o znaczeniu lokalnym	115
2.3 Waloryzacja punktów i tras pejzażowych.....	120
2.4 Wnętrza krajobrazowe i przedpola widokowe	121
2.5 Oś widokowa.....	122
3. Obszary dysharmonijne lub potencjalnie dysharmonijne	122
4. Przykłady zagospodarowania i architektury regionalnej mające pozytywny wpływ na walory Parku.	123
4.1 Typy tradycyjnej architektury regionalnej	124
4.2 Typy współczesnej architektury regionalnej.....	129
4.2.1 Współczesne przykłady zabudowy na terenie Parku nawiązujące do architektury regionalnej.....	131
5. Źródła zagrożeń i skutki ich występowania na obszarze WPK.....	131
5.1. Istniejące i potencjalne zagrożenia - wewnętrzne i zewnętrzne - oraz skutki ich występowania dla walorów kulturowych i krajobrazowych WPK	133
5.2 Przykłady zagrożeń występujących na obszarze WPK.....	141
6. Podsumowanie części diagnostycznej.....	144
ROZDZIAŁ II – STRATEGIA OCHRONY	146
CZĘŚĆ V. Koncepcja ochrony zasobów WPK	146
1. Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów WPK	147
1.1 Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów kulturowych WPK	147
1.2 Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów fizjonomicznych krajobrazu WPK	148
2. Działania ochronne wynikające z celów ochrony WPK	149
2.1 Obszary działań	149

2.2 Propozycje działań ochronnych walorów kulturowych wraz z obszarem realizacji	151
2.3 Propozycje działań ochronnych walorów fizjonomicznych wraz z obszarem realizacji	155
3. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu	159
3.1 Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego	159
3.2. Propozycje ustaleń do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego	160
3.3 Propozycje ustaleń do uchwał krajobrazowych dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego	160
4. Możliwe działania edukacyjne związane z zasobami kulturowymi i krajobrazowymi WPK	161
5. Sposoby monitorowania skuteczności ochrony	161
6. Prognoza stanu w pespektywie 20-letniej	162
6.1 Wariant I - Nie podejmowanie działań wskazanych w Planie ochrony	162
6.2 Wariant II - Pełna realizacja ustaleń Planu ochrony	162
7. Źródła, literatura i opracowania niepublikowane	163
Załącznik Nr 1: Inwentaryzacja fotograficzna zabytków nieruchomych ujętych w WEZ	165

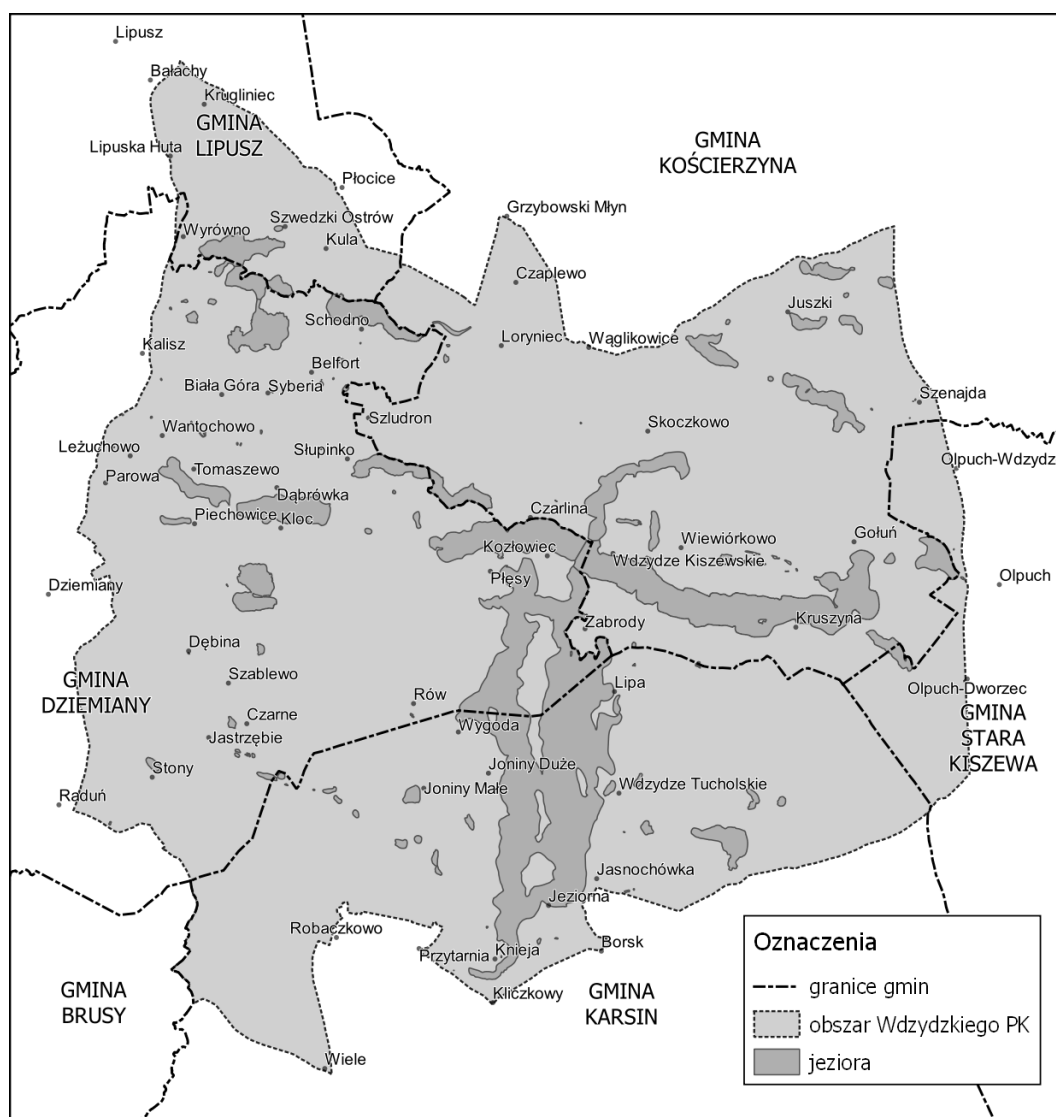
Wprowadzenie - przedmiot i zakres prac, metodyka opracowania

Przedmiotem opracowania jest Operat walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu, wykonany na potrzeby aktualizacji planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Podstawy prawne dla wyznaczenia i ochrony obszaru parków krajobrazowych, w tym Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego stanowią przepisy Ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. z 2021 r., poz. 1098 ze zmianami) oraz przepisy wydane na jej podstawie.

Wdzydzki Park Krajobrazowy obejmuje fragmenty 5 gmin:

1. Gmina Dziemiany;
2. Gmina Karsin;
3. Gmina Kościerzyna;
4. Gmina Lipusz;
5. Gmina Stara Kiszewa.

Ryc. 1 Wdzydzki Park Krajobrazowy na tle granic gmin

Zgodnie z art. 6 ww ustawy z dnia 16 kwietnia 2003 roku o ochronie przyrody parki krajobrazowe są jedną z form ochrony przyrody, dla której sporządza się i realizuje plan ochrony. Plan ochrony dla Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego sporządza dyrektor Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazo-

wych. Plan ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego ustanawia w drodze uchwały Sejmik Województwa Pomorskiego.

Sporządzenie projektu planu ochrony parku krajobrazowego wymaga zapewnienia możliwości udziału społeczeństwa na zasadach określonych przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

W myśl art. 16 ust. 1 ww. ustawy o ochronie przyrody park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Jako podstawę i punkt odniesienia dla opracowania wykorzystano dotychczasowe opracowania i akty prawne ustanawiające przepisy ochronne na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, to jest:

- obowiązujący plan ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, zwany dalej „planem ochrony WPK”, który został ustanowiony Rozporządzeniem nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. (Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2001 roku, Nr 64 poz. 748) wraz z operatami szczegółowymi: Operatem ochrony krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego (B. Lipińska 1998 r.) oraz Operatem ochrony środowiska kulturowego Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego (B. Lipińska 1998 r.);
- Uchwałę Nr 145/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2011 roku nr 66, poz. 1460). W zakresie dotyczącym kształtowania i ochrony krajobrazu i walorów kulturowych parku w ww. Uchwale określa się szczególne cele ochrony Parku:
  - ochrona swoistych wartości historycznych i kulturowych — w szczególności zabytkowych układów ruralistycznych i tradycyjnych form budownictwa oraz dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej ludności kaszubskiej,
  - ochrona i rewaloryzacja mozaiki krajobrazu leśnego i rolniczego, a także specyficznych wewnątrz krajobrazowych oraz przedpoli punktów i ciągów widokowych,
  - oszczędne użytkowanie i planowe, kompleksowe kształtowanie przestrzeni uwzględniające ochronę walorów krajobrazowych, w tym lokalnego krajobrazu kulturowego.

Operat walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego zgodnie z obowiązującymi przepisami i uzgodnieniami, przede wszystkim uwzględnia:

- I. uwarunkowania wynikające z dotychczasowej polityki ochrony walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu
- II. analizę zasobów krajobrazu kulturowego obszaru WPK, obejmującą:
  - typy krajobrazu kulturowego;
  - materialne zasoby i walory krajobrazu;
  - zabytki archeologiczne;
  - niematerialne zasoby krajobrazu kulturowego;
  - stan realizacji celów ochrony środowiska kulturowego, ustalonych w dotychczas obowiązującym planie ochrony WPK;
- III. analizę zasobów fizjonomii krajobrazu, obejmującą:
  - fizjonomiczne jednostki krajobrazowe,
  - warunki ekspozycji krajobrazu,
  - zagospodarowanie i ochronę punktów widokowych wyznaczonych w dotychczas obowiązującym planie ochrony;
- IV. analizę zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych i ich skutków na obszarze WPK

Zaproponowana w operacie Strategia ochrony krajobrazu uwzględnia następujące elementy:

- I. Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu
- II. Działania ochronne i obszary działań dla realizacji przyjętych celów

- III. Wskazania do gminnych dokumentów planistycznych (studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego)
- IV. Propozycje działań edukacyjnych

Aktualizację stanu zasobów kulturowych Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego przeprowadzono w oparciu o dokumenty sporządzane na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w szczególności:

- Rejestr zabytków województwa pomorskiego; zgodnie z art. 8 ww ustawy rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;
- Wojewódzka ewidencja zabytków (WEZ), którą prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 22 ustawy);
- Gminne ewidencje zabytków (GEZ), które prowadzą wójtowie gmin;
- Gminne programy opieki nad zabytkami (GPOnZ), sporządzane przez wójtów gmin i uchwalane przez rady gmin;
- Gminne dokumenty planistyczne, takie jak Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Powyższą analizę uzupełniono wizją terenową przeprowadzoną metodą ekspercką w sierpniu 2020 r. Przy realizacji opracowania nie prowadzono badań weryfikujących zawartość i aktualność ww. dokumentów, z uwagi na fakt, że ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustanawia kompetencje organów w tym zakresie. Niniejsze opracowanie ogranicza się do sformułowania odpowiednich wniosków do tych dokumentów.

Zestawienie literatury i źródeł, oraz ocena ich przydatności dla sporządzenia Operatu Waleń Kulturowych I Fizjonomicznych Krajobrazu

l.p	Literatura i źródła	Komentarz, przydatności
1.	Operat szczegółowy do planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego: operat ochrony krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego Bogna Lipińska, 1998r.	materiał stanowiący podstawowe źródło wyjściowe do opracowania koncepcji ochrony Parku
2.	Operat szczegółowy do planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego: ochrona dziedzictwa kulturowego – Bogna Lipińska, Danuta Król, Regina Pernak, 2002	materiał stanowiący podstawowe źródło wyjściowe do opracowania koncepcji ochrony Parku
3.	Ochrona przyrody i krajobrazu Kaszub. Studium krytyczne z autopsji. M. Przewoźniak. Bogucki Wyd. Nauk, Gdańsk-Poznań 2017	Opracowanie dotyczące m.in. problemów ochrony WPK, przydatne w kontekście stanu ochrony w odniesieniu m.in. do zagospodarowania przestrzennego.
4.	Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej, praca zbiorowa, red. B. Synak, T. Sadkowski, B. Lipińska, K. Zembińska-Danilewicz. 2007, Gdańsk	publikacja przydatna pod kątem diagnozy form zabudowy i zagospodarowania terenów oraz zasobów kulturowych i przyrodniczych kaszub - wzorzec dla działania na terenie WPK
5.	Katalog Tradycyjnych Form Architektonicznych Województwa Pomorskiego – pod kier Joanna Małuj 2020, Gdańsk,	Opracowanie zawierające przykłady zabudowy Kaszub – publikacja przydatna pod kątem diagnozy form zabudowy, detalu architektonicznego formy zagospodarowania, jako wzorca dla działania na terenie WPK
6.	Identyfikacja struktury przyrodniczej i dziedzictwa kulturowego oraz koncepcja prze-	publikacja przydatna pod kątem diagnozy form zabudowy i zagospodarowania terenów oraz

l.p	Literatura i źródła	Komentarz, przydatności
	strzenna ich ochrony i kształtowania w województwie pomorskim Praca zbiorowa pod kierunkiem Artura Kostarczyka i Macieja Przewoźniaka, Biuro projektów i wdrożeń proekologicznych „Proeko” w Gdańsku 2001 Gdańsk	zasobów kulturowych i przyrodniczych kaszub - wzorzec dla działania na terenie WPK
7.	Kaszubski dom drewniany - tradycja i współczesność Regionalizm we współczesnej architekturze Kaszub dr inż. arch. Krzysztof Szarejko Katedra Projektowania Środowiskowego Wydział Architektury Politechnika Gdańska,	Publikacja zawierająca formy regionalnej zabudowy i zagospodarowania na Kaszubach – przydatna z punktu widzenia zagospodarowani przestrzennego, kanonów preferowanej zabudowy
8.	Bory Tucholskie. Przewodnik turystyczny. Gdańsk. Umiński Janusz, 1980,	Przewodnik turystyczny – przydany, jako materiał pomocniczy
9.	Budownictwo ludowe na Kaszubach, Jerzy Knyba, Wydawnictwo Morskie Gdańsk 1987	Publikacja zawierająca formy regionalnej zabudowy i zagospodarowania na Kaszubach – przydatna z punktu widzenia zagospodarowani przestrzennego, kanonów preferowanej zabudowy
10.	Kaszubskich pamiątek skarbnice. O muzeach na Kaszubach – ich dziejach, twórcach i funkcjach społecznych. C. Olbracht-Prondzyński 2008. Instytut Kaszubski, Gdańsk	naukową monografią o kaszubskim muzealnictwie – przydatna, jako uzupełnienie wiedzy o regionalnej zabudowie Kaszub
11.	Katalog tradycyjnego budownictwa w Muzeum-Kaszubskim Parku Etnograficznym we Wdzydzach, T. Sadkowski. 2018	Publikacja przydatna pod kątem wzorców dla zabudowy na terenie Parku
12.	Regionalne budownictwo ludowe na Kaszubach Jeziornych w XXI wieku Materiały z sesji zorganizowanej przez Starostę Kartuskiego, Zarząd KPK oraz przedsiębiorstwo PROKARD w 2000 roku	publikacja przydatna pod kątem diagnozy form zabudowy i zagospodarowania terenów oraz zasobów kulturowych i przyrodniczych kaszub - wzorzec dla działania na terenie WPK
13.	Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2030, uchwała nr 99/118/20, Zarząd Województwa Pomorskiego	Strategia województwa – formułuje cele, które m.in. mają przełożenie na wytyczne do działań odnoszących się do zagadnień związanych z zagospodarowania przestrzennym, co ma przełożenie na ochronę obszaru WPK.
14.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Dziemiany przyjętym uchwałą Rady Gminy Dziemiany Nr VIII/44/03 z dnia 30 czerwca 2003 r.,	Ustalenia zasad zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Dziemiany – nieaktualne pod względem formalnym, reguluje zasady zagospodarowania
15.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Karsin przyjętym uchwałą Rady Gminy Karsin Nr XXVIII/197/01 z dnia 27 kwietnia 2001 r.,	Ustalenia zasad zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Karsin – nieaktualne pod względem formalnym, reguluje zasady zagospodarowania
16.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz zgodnie z uchwałą nr VII/30/2011 Rady Gminy Lipusz z dnia 09 czerwca 2011 r.	Ustalenia zasad zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Lipusz – aktualne pod względem formalnym, reguluje zasady zagospodarowania

l.p	Literatura i źródła	Komentarz, przydatności
17.	zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, zgodnie z Uchwałą Nr X/396/14 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014 r.	Ustalenia zasad zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Kościerzyna – aktualne pod względem formalnym, reguluje zasady zagospodarowania
18.	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa zostało przyjęte uchwałą Nr XVIII/124/2004 Rady Gminy Stara Kiszewa z dnia 23 czerwca 2004 r	Ustalenia zasad zagospodarowania przestrzennego na terenie gminy Stara Kiszewa – nieaktualne pod względem formalnym, reguluje zasady zagospodarowania
19.	Raport o stanie gminy Stara Kiszewa za rok. 2020	Informacje na temat stanu gminy
20.	Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Kościerskiego obszaru funkcjonalnego na lata 2010-2025, EkoConsult, 2015	Strategii powiatu kościerskiego – wyznaczone priorytety działań m.in. przydatne w odniesieniu do wyznaczenia celów i działań przewidzianych na terenie WPK

ROZDZIAŁ I - CHARAKTERYSTYKA I DIAGNOZA STANU

CZĘŚĆ I. DOTYCHCZASOWA POLITYKA OCHRONY WALORÓW KULTUROWYCH I FIZJONOMICZNYCH KRAJOBRAZU

1. Plan Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Obowiązujący plan ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, zwany dalej „planem ochrony WPK” został ustanowiony Rozporządzeniem nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. Działalność gospodarcza i społeczna na obszarze WPK powinna być prowadzona zgodnie z ideą trójochrony.

Istotą trójochrony jest integralne traktowanie ochrony walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych Parku. Plan ochrony jest formą planu zarządzania na obszarze Parku i jego otuliny, zarządzania skierowanego na realizację trójochrony, przy umożliwieniu koegzystencji różnych funkcji społeczno-gospodarczych, co powinno zapewnić racjonalność gospodarowania i efektywność funkcji ochronnych Parku.

Główne reguły trójochrony to:

- 1.1. Gospodarowanie w przestrzeni w nawiązaniu do przenikających się i warunkujących wzajemnie procesów przyrodniczych i kulturowych, których odzwierciedleniem jest krajobraz;
- 1.2. Całościowe ujmowanie dopełniających się zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego, wartości kulturowych i krajobrazu;
- 1.3. Równorzędne traktowanie materialnych i niematerialnych wartości Parku;
- 1.4. Uzyskanie akceptowanej społecznie koegzystencji działań ochronnych i aktywności gospodarczej na obszarze Parku.

W zakresie ochrony krajobrazu kulturowego plan ustala cele ochrony, w tym:

1. Określa się cele ogólne ochrony środowiska kulturowego:

- 1) ochrona i wyeksponowanie zachowanych wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego jako nośnika pamięci zbiorowej i wartości wspólnych.
- 2) ochrona tożsamości kulturowej miejsca (miejscowości i regionu) - istotnymi czynnikami są zasoby związane ze specyficznymi formami:
  - a. kultury organizacji struktur osadniczych i sieci dróg,
  - b. kultury organizacji przestrzennej struktur wewnętrznych jednostek osadniczych,
  - c. kultury organizacji przestrzennej zabudowy niw siedliskowych i użytkowania gruntów w obrębie siedlisk.
- 3) ochrona procesu przemian środowiska kulturowego jako wartości samej w sobie - obszar WPK jest przykładem ciągłości procesu dziejowego budowania struktury środowiska kulturowego i stosowania przez setki lat "zasady dobrej kontynuacji",
- 4) kultywowanie i kontynuowanie elementów kultury duchowej i materialnej związanych z przestrzenią życiową człowieka, z jej użytkowaniem i kształtowaniem obecnie i w przyszłości.

2. Określa się cele ogólne ochrony krajobrazu:

- 1) ochrona specyficznych i unikatowych wartości przyrodniczych, kulturowych i kompozycyjnych, decydujących o pozytywnych wrażeniach i przeżyciach estetycznych oraz obrazujących cenne wartości poznawcze krajobrazu,
- 2) zachowanie i ochrona zespołów krajobrazu otwartego ukazujących harmonijne pod względem walorów wizualnych współistnienie gospodarki człowieka z naturalnymi zasobami środowiska,

- 3) zabezpieczenie przed degradacją i ochrona zachowanych enklaw rodzimego krajobrazu kultury osadniczej kaszubskich wsi,
- 4) wieloaspektowe działania naprawcze niwelujące powstałe w ostatnich dziesiątkach lat niekorzystne przekształcenia krajobrazu, powodujące obniżenie jego wartości estetycznych i poznawczych,
- 5) promocja walorów krajobrazu Parku dla umieszczenia w niej nowych funkcji niesprzecznych z podstawowymi celami, dających podstawy ekonomiczne mieszkańcom i zbliżonych krajobrazowo do tradycyjnych,
- 6) propagowanie i kontynuacja wzorców architektury i zagospodarowania charakterystycznych dla regionu i stymulowanie korzystania z nich przy wszelkich nowych działaniach kształtujących przestrzeń Parku,
- 7) wykorzystanie estetycznych walorów krajobrazu dla regeneracji sił psychicznych uczestników rekreacji i mieszkańców oraz w działalności edukacyjnej.

2. Ochrona walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu w programach i dokumentach planistycznych gmin

2.1. Rodzaje programów i dokumentów planistycznych sporządzanych na poziomie gminnym

Wdzydzki Park Krajobrazowy obejmuje fragmenty 5 gmin:

1. Gmina Dziemiany;
2. Gmina Karsin;
3. Gmina Kościerzyna;
4. Gmina Lipusz;
5. Gmina Stara Kiszewa.

Podstawowe ramy systemu ochrony walorów kulturowych i fizjonomicznych krajobrazu na poziomie gminnym określają następujące normy prawne:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 840) nakłada na Wójta Gminy obowiązek przygotowania dwóch dokumentów:

- Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ) gdzie powinny być ujęte:
  - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
  - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
  - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
 Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami.
- Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (GPOZ), sporządzanego na okres 4 lat, który ma na celu, w szczególności:
  - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
  - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
  - 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
  - 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
  - 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
  - 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w oparciu o którą opracowywane są dokumenty planistyczne:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (SUiKZ);
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP), którego ustalenia stanowią jedną z czterech form ochrony zabytków, wymienioną w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 840).

Na podstawie art. 19 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 840) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

2.2. Charakterystyka programów i dokumentów planistycznych obowiązujących w poszczególnych gminach

Gmina Dziemiany

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
SUiKZ	Na obszarze gminy Dziemiany obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone Uchwałą Nr VIII/44/03 Rady Gminy w Dziemianach z dnia 30 czerwca 2003r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dziemiany. Studium zawiera pełną problematykę ochrony krajobrazu kulturowego w wyniku implementacji do tego dokumentu pełnej treści ustaleń obowiązującego planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, który został ustanowiony Rozporządzeniem nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. Zmiana Studium została wprowadzona Zarządzeniem Wojewody Pomorskiego z dnia 16 listopada 2017 r. w sprawie wprowadzenia udokumentowanych złóż kopalin do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dziemiany.
MPZP	Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmują pojedyncze działki o niewielkich powierzchniach. Charakter tych planów wskazuje na to, że są one pozostałością po uchyleniu w 2003 roku planów ogólnych gmin (na mocy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).
GEZ	Projekt Gminnej Ewidencji Zabytków, który został opracowany w 2015 roku (autor Piotr Najmajer) w formie kart zabytków;
GPOZ	Projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016 – 2020 (autor Piotr Najmajer), który zawiera m.in wykaz zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków oraz wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w GEZ z 2015 roku.

Gmina Karsin

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
SUiKZ	<p>Na obszarze gminy Karsin obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin przyjęte Uchwałą nr XXVII/197/2001 Rady Gminy Karsin z dnia 27 kwietnia 2001 roku ze zmianami;</p> <ul style="list-style-type: none"> • pierwsza zmiana przyjęta Uchwałą Nr XXIII/207/2017 Rady Gminy Karsin z dnia 18.05.2017 r. polegała na wprowadzeniu do dokumentu Studium planowanej budowy stacji 110/15 kV GPZ Karsin w miejscowości Dąbrowa oraz napowietrznej dwutorowej linii elektroenergetycznej WN 110 kV, stanowiącej inwestycję celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym; • Zarządzenie zastępcze Wojewody Pomorskiego z dnia 27 lipca 2018 r. do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin, przyjętego uchwałą Nr XXIII/207/17 Rady Gminy Karsin z dnia 18 maja 2017 r., wprowadza obszary udokumentowanych złóż kopalin Dębowiec i Karsin; • druga zmiana Studium przyjęta Uchwałą Nr XVI/124/20 z Rady Gminy Karsin z dnia 10 lipca 2020 r. dotyczy zagospodarowania fragmentów obrębów Borsk i Wiele.
MPZP	<p>Obszar gminy Karsin w granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego w niewielkim stopniu jest pokryty planami, w większości są to stare plany zagospodarowania przestrzennego sporządzone na podstawie ustawy o planowaniu przestrzennym z 1994 roku. Podobnie jak w gminie Dziemiany charakter tych planów wskazuje na to, że są one pozostałością po uchyleniu w 2003 roku planów ogólnych gmin (na mocy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).</p>
GEZ	<p>Gminna Ewidencja Zabytków została przyjęta Zarządzeniem Nr IV/223/2017 Wójta Gminy Karsin z dnia 10.08.2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karsin; w wykazie zabytków nieruchomości w GEZ ujęto 216 obiektów, wykaz stanowisk archeologicznych włączonych do GEZ zawarty jest w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2015 - 2019;</p>
GPOZ	<p>Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Karsin na lata 2015 – 2019 został przyjęty UCHWAŁĄ Nr XXIV/213/17 RADY GMINY KARSIN z dnia 21 czerwca 2017 r. Gmina Karsin jest w trakcie opracowania POZ na lata 2020 – 2023. (projekt opracowuje Piotr Najmajer).</p>

Gmina Kościerzyna

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
SUiKZ	<p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, z wyłączeniem nieruchomości oznaczonych numerami geodezyjnymi: 92; 124/2; 127; 178/1; 178/2, 181; 182; 320; 340; 352; 387 oraz części nieruchomości oznaczonych numerami geodezyjnymi: 108; 179 i 319/2 położonych w obrębie geodezyjnym Gostomie, ze zmianami:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r. w sprawie uchwalenia 2 zmian Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna: 1) zmiana dla części obrębu ewidencyjnego Gostomie, obejmującej działkę oznaczoną numerem geodezyjnym 141/5 i fragment działki oznaczonej numerem geodezyjnym 128; dla części obrębu ewidencyjnego Wieprznica, obejmującej działki oznaczone numerami geodezyjnymi 26/2, 28, 194/4, 194/6, 195/2 i fragment działki oznaczonej nu-

	<p>merem geodezyjnym 195/6 oraz 2) zmiana dla części obrębu ewidencyjnego Niedamowo, obejmującej działki oznaczone numerami geodezyjnymi: 126/4, 125, 123/12, 126/1 123/11;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r.) w sprawie uchwalenia zmian studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kościerzyna: 1) dla części obrębu ewidencyjnego Dębogóry, obejmującej działki oznaczone numerami geodezyjnymi: 83/1 i 83/3 oraz 2) dla części obrębu ewidencyjnego Skorzewo, obejmującej działkę oznaczoną numerem geodezyjnym 215/7; • Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r. w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kościerzyna dla części obrębu ewidencyjnego Niedamowo, obejmującej działki oznaczone numerami geodezyjnymi: 432, 433, 434.
MPZP	Gmina Kościerzyna dla większości swojego obszaru posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte są ustalenia ochrony dla większości zabytków ujętych w GEZ oraz zabytkowych układów ruralistycznych dla których ustala się na ogół strefy ochrony konserwatorskiej oraz strefy ochrony ekspozycji zespołów zabudowy lub strefy otoczenia zabytkowego układu zespołu ruralistycznego.
GEZ	<p>Dla gminy Kościerzyna została opracowana Gminna Ewidencja Zabytków, w której znalazł się wykaz zabytków: architektury, budownictwa, cmentarze, kapliczki parki i układy ruralistyczne – razem 279 obiektów. Wykaz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków znajduje się w załączniku nr 2 do Studium przyjętego Uchwałą Nr X / 396 / 14 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014 r. Wykaz stanowisk archeologicznych znajduje się w tekście Studium (rozdział 2.9.4.), stanowiska zostały naniesione na mapę pt. „Kierunki ochrony środowiska przyrodniczego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu” stanowiącą część dokumentu Studium.</p> <p>Dokument GEZ z 2012 roku nie zawiera wszystkich obiektów zabytkowych ujętych w WEZ (wykaz obiektów w WEZ - źródło: strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 31.08.2020 r.).</p>
GPOZ	Gmina Kościerzyna nie posiada Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Gmina Lipusz

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
SUiKZ	<p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz zatwierdzone Uchwałą Nr VII/30/2011 Rady Gminy Lipusz z dnia 9 czerwca 2011 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz, ze zmianą wprowadzoną</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uchwałą Nr V/18/2015 Rady Gminy Lipusz z dnia 16 lutego 2015 roku w sprawie uchwalenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz (zmiana wynika z planowanego przebiegu napowietrznej dwutorowej linii elektroenergetycznej NN 400kV Gdańsk Przyjaźń – Żydowo Kierzkowo w gminie Lipusz).
MPZP	Na obszarze gminy Lipusz, w granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego obowiązują dwa plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące pojedyncze działki geodezyjne w miejscowości Lipusz (przy drodze wojewódzkiej nr 235) i Płocice.
GEZ	Gminna Ewidencja Zabytków – Projekt został opracowany w 2017 r.
GPOZ	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2017 – 2020, projekt (opracował Piotr Najmajer). Dokument zawiera m.in. wykaz zabytków nieruchomych włączonych do

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
	Gminnej Ewidencji Zabytków (59 obiektów), wykaz stanowisk archeologicznych włączonych do Wojewódzkiej ewidencji Zabytków (5 stanowisk)

Gmina Stara Kiszewa

Rodzaj dokumentu	Charakterystyka dokumentu
SUiKZ	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa uchwalone zostało Uchwałą Rady Gminy w Starej Kiszewie Nr XVIII/124/2004 z dnia z dnia 23 czerwca 2004 r. Na podstawie art. 32 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym Wójt Gminy Stara Kiszewa przeprowadził ocenę aktualności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wraz z analizą zmian w zagospodarowaniu przestrzennym. Na podstawie przeprowadzonej analizy (w oparciu o obowiązujące przepisy dotyczące planowania i zagospodarowania przestrzennego, przepisy odrębne jak również całą udostępnioną dokumentację) Rada Gminy Stara Kiszewa podjęła Uchwałą Nr XVI/100/2016 Rady Gminy Stara Kiszewa z dnia 24.05.2016 r. uznając obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa za nieaktualne. Dotychczas nie zostały podjęte prace planistyczne nad przygotowaniem nowego Studium.
MPZP	W granicach WPK nie ma obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
GEZ	Gminna Ewidencja Zabytków (w GPOZ – projekt na lata 2020 – 2023 są wykazy: wykaz zabytków nieruchomych – 355 pozycji, wykaz stanowisk archeologicznych – 54 pozycje, w tym 10 w rejestrze zabytków. W granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego nie ma żadnych zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Stara Kiszewa.
GPOZ	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2016 – 2019 został przyjęty Uchwałą Nr XII/79/2015 Rady Gminy Stara Kiszewa z dnia 30 grudnia 2015 roku. Nowy Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023 został uchwalony na sesji w dniu 31.08.2020 r. (projekt opracowała Iwona Gołębiowska)

CZĘŚĆ II. ZASOBY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO OBSZARU WPK

1. Typy krajobrazu kulturowego

Najstarsze udokumentowane ślady osadnictwa

Najstarszy udokumentowany ślad osadnictwa na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego datowany jest na okres neolitu (III-II tys. lat p.n.e.). Przedhistoryczne grodzisko na **Szwedzkim Ostrowie** znajduje się w gminie Lipusz, sołectwie Płocice koło wsi Wyrówno było najprawdopodobniej związane z gospodarką łowiecką.¹ Później, w epoce żelaza w okresie halsztackim, powstało w **Kaliszu Kaszubskim** cmentarzysko ciepłotopne a w okresie laterańskim w **Czarlinie** założono cmentarzysko płaskie.²

Lokacja wsi w średniowieczu

„Początki osadnictwa historycznego są odnotowywane tu dopiero od końca wieku XIII i w wieku XIV oraz XV. Obejmowało ono głównie tereny znajdujące się po zachodniej stronie naturalnej przegrody terenowej, jaką stanowił kompleks jezior wdzydzkich wraz z rozległymi błotami i rozlewiskami rzeki Wdy. Osadnictwo to skupiało się na terenach dwóch kompleksów nieco urodzajniejszej ziemi w południowej oraz zachodniej części WPK.”²

Wzmianka o najstarszej wsi **Piechowice** pochodzi z 1290 roku, kiedy to utworzono dobro rycerskie Damianowa Dąbrowa. W XIV wieku zaczęto lokować wsie na prawie niemieckim – **Wiele** w 1382 r. zmiana z dotychczasowego polskiego oraz chełmińskim – **Przytarnia** w 1378 r. i **Borsk** w 1383r.² Natomiast na początku XV wieku w 1438 roku wsi Lipusz nadano przywilej na prawie chełmińskim, 40 lat po pierwszej wzmiance o istnieniu wsi. W 1438 r. według źródeł historycznych istniała też mała osada chłopska **Dziemiany**.²

Rozwój osadnictwa w nowożytności

Pomiędzy XVI a XIX wiekiem na terenie WPK powstawały kolejne osady. Związane byłyby z rozwojem rybołówstwa, młynarstwa, karczmarstwa, hutnictwa, tartacznictwa i smolnictwa oraz z budowaniem folwarków.¹ W 1570 r. udokumentowano po raz pierwszy istnienie wsi chłopskiej z folwarkiem szlacheckim w **Wąglikowicach**. W 1631r. nadano przywilej małej osadzie przemysłowej **Grzybowskiemu Młynie**, w której znajdował się młyn i tartak.² W 1648 r. powstała osada rybacka Wdzydze Tucholskie, która zmieniła później charakter na rybacko-rolniczy. Inne wsie, które powstały w tym okresie to: **Juszki** – wieś pochodzenia pohutniczego, od poł. XVIII w. wieś rolnicza; **Płocice** – rolnicza wieś gburiska (zamożnych chłopów) uwłaszczona w 1820 r., wcześniej należąca do Lipusza; **Szenajda** w 1678 r. zamieszkiwany przez sołtysa i 4 gburów; **Lipuska Huta** w **1789 r.** posiadająca 6 dymów wieś rolnicza w miejscu osady pohutniczej.²

Na początku XX wieku powstawały oprócz folwarków rolnych również osady pracowników kolei i leśniczek. Przykładem jest **Kliczkowy**, która przekształciła się w folwark z kilkuzagrodowej wsi chłopskiej. Natomiast w **Loryncu** powstało nadleśnictwo (obr. Wawrzynowo), które rozpoczęło swoje istnienie od powstania w 1642 r. karczmy przy przeprawie na Wdzie. W 1906 roku we **Wdzydzach** Teodor i Izydora Gulgowscy założyli pierwszy skansen na dawnych ziemiach polskich, oraz zapoczątkowali rozwój rzemiosła artystycznego w regionie. Skansen mógł powstać, dzięki powstaniu w XVII w. w jego miejscu małej osady rybackiej zamieszkiwanej przez 11 rybaków i karczmarza a do 1772 r. również 10 gburów (zamożnych chłopów).²

¹ Strona internetowa Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych Wdzydzki Park Krajobrazowy link: <https://wdzydzkipark.pl/historia-i-kultura/historia-2/> (dostęp:28.07.2020r.)

² PLAN OCHRONY WDZYDZKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO ETAP 2 – OPERATY SZCZEGÓŁOWE Praca zbiorowa pod kierunkiem F. Pankau i M. Przewoźniaka

Współczesność, okres międzywojenny i II wojny światowej

W okresie międzywojennym w **Borsku** rozpoczęto nowy rodzaj działalności związany z rekreacją. Turystyka rozkwitła również w **Wielu** gdzie po wojnie powstały trzy ośrodki wypoczynkowe nad jeziorem Wielewskim. Podczas II wojny światowej mieszkańców **Kalisza Kaszubskiego** częściowo wysiedlono do Potulic. W **Dziemianach** w latach 1939-1945 funkcjonował obóz pracy dla jeńców oraz koszar a ludność miejscowa została wysiedlona. Po 1945 r. na wschód od wsi Borsk wybudowano duży poligon wojskowy z lotniskiem a w latach 60-tych poprowadzono z Kościerzyny do **Wdzydz** drogę co korzystnie wpłynęło na rozwój turystyki i rekreacji.²

2. Materialne zasoby i walory krajobrazu kulturowego obszaru WPK

2.1. Rodzaje i formy ochrony zabytków

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 282, ze zmianami), w art. 6. Stanowi, że ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome, będące w szczególności
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
  - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej, będące niematerialnymi zasobami krajobrazu kulturowego

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz.U. z 2022 r. poz. 840) w art. 7 ustala formy ochrony zabytków, którymi są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego występują dwie formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

2.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego

Na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego znajdują się cztery zabytki wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Wszystkie cztery zabytki to zabytkowe układy ruralistyczne wsi.

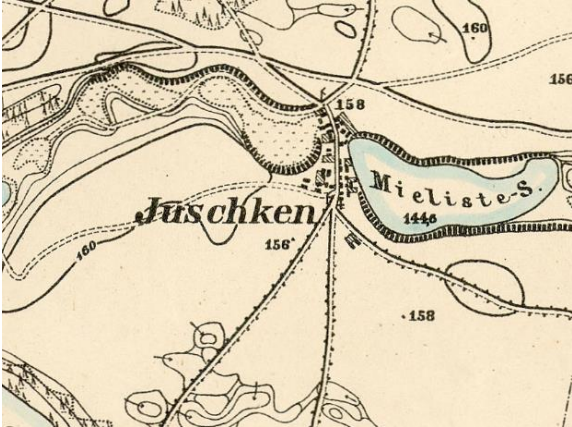

2.2.1. Wykaz obiektów zabytkowych w rejestrze zabytków.

Ozn. na mapie	Numer rejestru woj. pomorskiego	Miejscowość	nazwa / chronologia	Data wpisu do rejestru zabytków	Uwagi	Stan zachowania
Z1	1072	Juszki Gmina Kościerzyna	układ ruralistyczny wsi Juszki II poł. XVII wieku	1984-12-21	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 911	wysoki
Z2	1121	Wdzydze Tucholskie Gmina Karsin	układ ruralistyczny wsi Wdzydze Tucholskie przełom XVII/XVIII wieku	1986-06-21	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 967	wysoki w centrum wsi
Z3	1133	Wąglikowice Gmina Kościerzyna	układ ruralistyczny wsi Wąglikowice XVI wiek	1986-09-23	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 979	niski
Z4	1135	Przytarnia Gmina Karsin	układ ruralistyczny wsi Przytarnia XIV wiek	1986-11-17	dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 981	niski

Źródło: strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 31.08.2020 r., (stan na 15.07.2020 r.), strona <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>, dostęp 09.09.2020 r.

2.2.2. Zespoły ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków

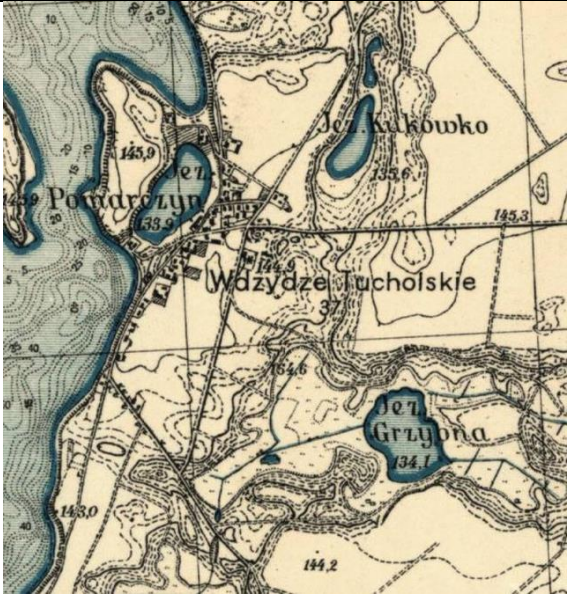
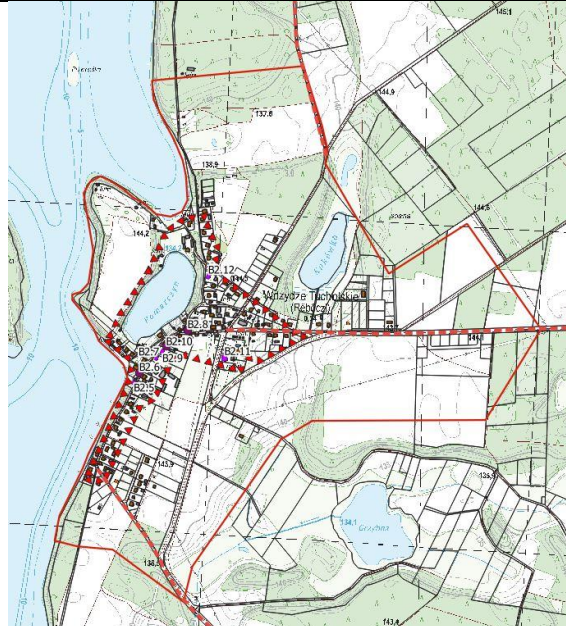
Zespół ruralistyczny wsi Juszki II poł. XVII wieku

Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie strona https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/, dostęp 09.09.2020 r.</p>
<p>Wieś Juszki to wieś pohutnicza z 1664 roku o nieregularnym układzie wsi pohutniczej. Tradycyjne formy przestrzenne tworzyły zagrody wielo i dwubudynkowe - średnie i małe oraz zespół szkoły. We wsi jest wysoki stan zachowania form historycznych - liczne przykłady zagrod i pojedyncze przykłady tradycyjnego budownictwa z XIX w oraz szkoła. Oprócz wsi Juszki w obszarze obrębu znajduje się również Dębrzyno - leśniczówka z 1830 r., w skład której wchodziła zagroda wielobudynkowa - gospodarstwa leśnego z początku XX w. Stan zachowania historycznych form można określić tutaj jako wysoki.</p> <p>Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.</p>	
<p>Zdjęcia</p>	
 <p>fot. 1. Juszki, wjazd od strony południowej</p>	 <p>fot. 2. Juszki centrum wsi</p>
<p>Dokument</p> <p>Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku</p> <p>Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad</p>	<p>Treść</p> <p>Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 3).</p> <p>Układ ruralistyczny wsi Juszki objęty jest ochroną jako zabytek wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego, nr rejestru 1072 z 21.12.1984 r. (dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 911). Zespół ruralistyczny wsi Juszki jest objęty ochroną również poprzez ustale-</p>

zabytkami	nia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	<p>W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych.
	<p>Dla obszaru wsi Juszki obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr I/106/08 Rady Gminy Kościerzyna z dn. 05.02.2008 r. W planie zostały ustalone następujące strefy ochrony wsi Juszki w obrębie obszaru wpisanego do rejestru zabytków:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefa pełnej ochrony konserwatorskiej wsi Juszki; 2) strefa ochrony konserwatorskiej wsi Juszki; 3) strefa ochrony ekspozycji. <p>Ustalenia ochrony wyznaczonych strefach ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego odnoszą się do poszczególnych terenów wyznaczonych w planie.</p>

Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze Tucholskie przełom XVII/XVIII wieku

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie strona https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/, dostęp 09.09.2020 r.</p>

Dawna wieś rybacka zwanej także Wdzydźkami Bliższymi w odróżnieniu od Wdzydź–Dalszych, położony na pustkowiu po wschodniej stronie Jeziora Wdzydzkiego, którą wzmiankują: dokument z 1648 roku i lustracja starostwa tucholskiego z 1664 roku – jako najwcześniejsze. Do końca XVIII wieku wieś rozwinęła się w charakterystyczny, związany z nadbrzeżnym położeniem, ulicowy układ zgodny z linią skarpy jeziora i z kształtującymi się rozwidleniu dróg do Olpucha i Lip centrum funkcjonalnym – zespołem zabudowy intensywnie eksponowanym ze wszystkich kierunków dróg wlotowych, dzięki położeniu na skarpie jeziornej. Powiązany był on ponadto z zagospodarowanymi dwoma przesmykami wokół wiejskiego jeziora Pomarczyn, stanowiące podstawowe wnętrze krajobrazowe wsi.

Układ ten uzupełniony został do końca XX wieku, powstaniem na północ od drogi do Olpucha równoległego do niej odcinka łączącego nadjeziorne pasma zabudowy z drogą wiejską zamykającą od strony wschodniej układ przestrzenny wsi. W ciągu następnego dziesięciolecia nastąpiło skoncentrowanie zabudowy wokół wcześniej zarysowanego centrum i wzdłuż silnie eksponowanego nadjeziornego traktu do Lipy.

Źródło: Decyzja w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków - nr rejestru 967

Zdjęcia

fot. 3. Wdzydze Tucholskie, centralna część

fot. 4. Wdzydze Tucholskie, centralna część

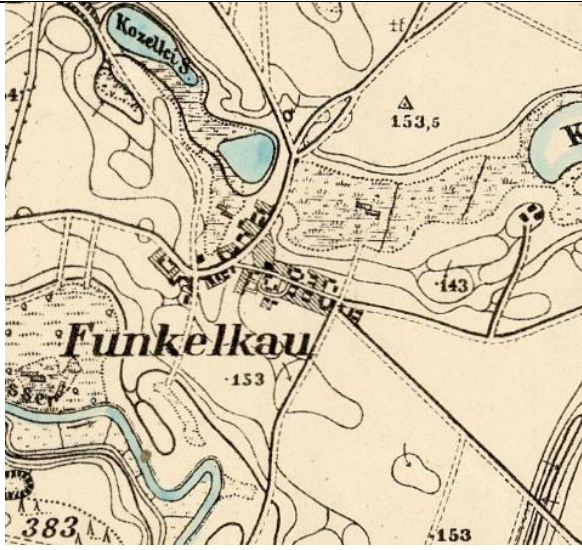
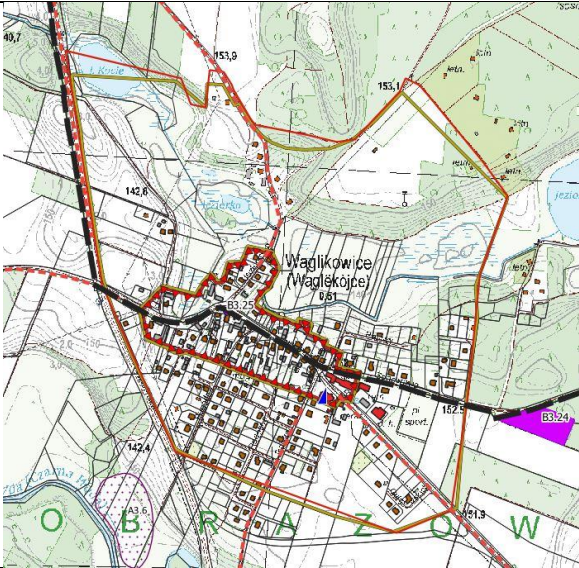

fot. 5. Wdzydze Tucholskie, wjazd od strony południowej

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadniczej (ust. 2 pkt 4).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze Tucholskie objęty jest ochroną jako zabytek wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego, nr rejestru 1121 z 21.06.1986 r. (dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 967). Na Załączniku do decyzji o wpisie do rejestru przedstawiono granice dwóch stref: 1) strefy A – ścisłej ochrony konserwatorskiej (granice terenu wpisanego do rejestru zabytków); 2) strefy E – ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	Na obszarze gminy Karsin obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin przyjęte Uchwałą nr XXVII/197/2001 Rady Gminy Karsin z dnia 27 kwietnia 2001 roku ze zmianami (Uchwała Nr XXIII/207/2017 Rady Gminy Karsin z dnia 18.05.2017 r., Zarządzenie zastępcze Wojewody Pomorskiego z dnia 27 lipca 2018 r., uchwałą Nr XVI/124/20 z Rady Gminy Karsin z dnia 10 lipca 2020 r.). Studium zawiera informację o obszarze wpisanym do rejestru zabytków, Studium nie odnosi się w ogóle do zagadnienia stref ochrony ekspozycji zabytkowych zespołów ruralistycznych. Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - Zdecydowana większość obszaru wpisanego do rejestru zabytków (strefa A), a także większość obszaru strefy E – ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego nie ma obowiązującego m.p.z.p.

Zespół ruralistyczny wsi Wąglikowice XVI wiek

Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie strona https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/, dostęp 09.09.2020 r.</p>

Wąglikowice były wsią chłopską z XVI w. z folwarkiem szlacheckim o nieregularnym układzie przestrzennym. Tradycyjną strukturę przestrzenną tworzyły zagrody średnie, przeważnie dwu lub trzybudynkowe o zróżnicowanym rozplanowaniu oraz szkoła i kościół. Zachowały się tradycyjne układy zagród, struktura zabudowy przy wymienionej w latach 60tych substancji budynków pierwotnie drewnianych.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.

Zdjęcia

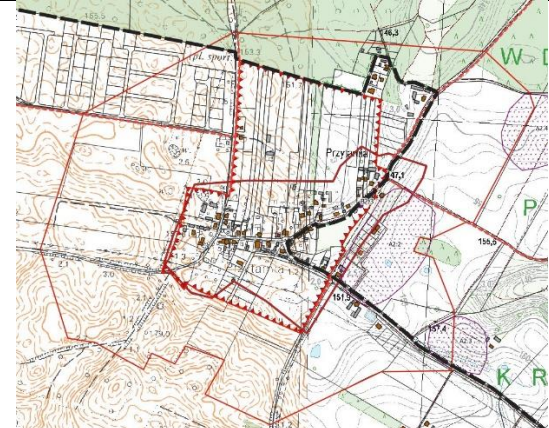
fot. 6. Wąglikowice od strony zachodniej

fot. 7. Wąglikowice centrum wsi

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze (ust. 3 pkt 6)
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Wąglikowice objęty jest ochroną jako zabytek wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego, nr rejestru 1133 z 23.09.1986 r. (dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 979). Zespół ruralistyczny wsi Wąglikowice jest objęty ochroną również poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się: <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych. <p>Dla obszaru wsi Wąglikowice obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr IV/34/18 Rady Gminy Kościerzyna z dn. 28.12.2018 r., obejmujący obszar obrębu geodezyjnego Wąglikowice.</p> <p>W planie zostały ustalone następujące strefy ochrony wsi Wąglikowice w obrębie obszaru wpisanego do rejestru zabytków:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej / obszar wpisany do rejestru zabytków; 2) strefa ochrony otoczenia i ekspozycji historycznego zespołu ruralistycznego wsi Wąglikowice;

Zespół ruralistyczny wsi Przytarnia XIV wiek

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie strona https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/, dostęp 09.09.2020 r.</p>
<p>Dawna wieś kmieca, lokowana na prawie chełmińskim w 1378r. przez Winrycha von Kniprode, położonej nad południową odnogą Jeziora Wdzydze. Nadana lokacją forma wsi placowej została zdeterminowana ukształtowaniem terenu o mocniejszym wyniesieniu południowym i słabszym północnym. W konsekwencji, do połowy XIX w., wykształcił się układ przestrzenny wsi z zabudowanym prostokątnym placem oraz widlastymi rozgałęzieniami dróg na obu krańcach zwartej zabudowy. Usytuowana na leśnej polanie na nieurodzajnych piaskach rozwijała się głównie w oparciu o gospodarkę leśną i rybną. W wieku XVII powstało w Przytarni kilka folwarków. Koniec stulecia następnego i II poł. XIX wieku oznacza dla wsi poprawę koniunktury, która znalazła swój wyraz przestrzenny w rozwoju za-</p>	

budowy wzdłuż północnego rozwidlenia ulicy wiejskiej i utrwalonym po dziś dzień z niewielkimi zmianami układzie dróg. W dalszej kolejności, do czasu drugiej wojny światowej, nastąpiła redukcja formy placu i części zabudowy w centrum wsi, jak również pojawiła się zabudowa rozproszona. Wpływ na przeobrażenie struktury przestrzennej w okresie powojennym miała parcelacja 7 dużych folwarków, powstanie w sąsiedztwie wsi zespołu zabudowy letniskowej oraz częściowa likwidacja historycznej tkanki.

Źródło: decyzja w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków – nr rejestru 981

Zdjęcia

Panorama wsi – widok z drogi do przysiółka Knieja

fot. 8. Przytarnia wjazd od południa

fot. 9. Przytarnia, wjazd od wschodu

fot. 10. Przytarnia, centrum wsi

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego , Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 2 pkt 3).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Przytarnia objęty jest ochroną jako zabytek wpisany do rejestru zabytków województwa pomorskiego, nr rejestru 1135 z 17.11.1986 r. (dawny rejestr zabytków woj. Gdańskiego - nr 981). Na Załączniku do decyzji o wpisie do rejestru przedstawiono granice dwóch stref: 1) strefy A –ochrony konserwatorskiej (ściśła ochrona struktury przestrzennej) – teren wpisany do rejestru zabytków 2) strefy E – ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	Na obszarze gminy Karsin obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin przyjęte Uchwałą nr XXVII/197/2001 Rady Gminy Karsin z dnia 27 kwietnia 2001 roku ze zmianami (Uchwała Nr XXIII/207/2017 Rady Gminy Karsin z dnia 18.05.2017 r., Zarządzenie zastępcze Wojewody Pomorskiego z dnia 27 lipca 2018 r., Uchwałą Nr XVI/124/20 z Rady Gminy Karsin z dnia 10 lipca 2020 r.). Studium zawiera informację o obszarze wpisanym do rejestru zabytków,

	Studium nie odnosi się w ogóle do zagadnienie stref ochrony ekspozycji zabytkowych zespołów ruralistycznych.
	Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - Zdecydowana większość obszaru wpisanego do rejestru zabytków (strefa A), a także większość obszaru strefy E – ochrony ekspozycji zespołu zabytkowego nie ma obowiązującego m.p.z.p.

2.3. Wojewódzka Ewidencja Zabytków (WEZ)

Na podstawie przepisu art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 282, ze zmianami) Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków wojewódzką ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków, w tym zabytków nieruchomości znajdujących się na terenie województwa. Inwentaryzację fotograficzną zawiera załącznik nr 1.

Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w WEZ

GMINA DZIEMIANY		
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres
szkoła	226/8	Kalisz
budynek mieszkalny	189/2	Kalisz
budynek mieszkalny	181/2	Kalisz
budynek mieszkalny	164	Kalisz
budynek gospodarczy przy domu nr 36	164	Kalisz
kapliczka Matki Boskiej	161	Piechowice
kuźnia	93/4, 136	Piechowice
szkoła	267/4	Piechowice
budynek mieszkalny	44	Piechowice
budynek mieszkalny	46	Piechowice
budynek mieszkalny	155	Piechowice 38
GMINA KARSIN		
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres
budynek mieszkalny	75,89	Borsk 30
budynek mieszkalny	72	Borsk
dom mieszkalny	288	Przytarnia 5
budynek mieszkalny	582	Wdzydze Tucholskie 5
dom mieszkalny	202/1 lub 202/2	Wdzydze Tucholskie
budynek mieszkalny	193/2	Wdzydze Tucholskie 24
budynek mieszkalny	194/1	Wdzydze Tucholskie 26
dawna szkoła, obecnie kaplica	604	Wdzydze Tucholskie 38
dom mieszkalny	75	Wdzydze Tucholskie 60
dom mieszkalny	58/8	Wygoda 1
leśniczówka	582	Zabrody
GMINA KOŚCIERZYNA		
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres
młyn (w GEZ - prądnica starego młyna)	255, 256/1	Grzybowski Młyn
szkoła	149/5, 149/1	Juszki 1
budynek gospodarczy przy szkole	149/5	Juszki 1
chałupa	145	Juszki 3

chałupa	136	Juszki 7
chałupa wraz z budynkiem gospodarczym	135/1	Juszki 8
kapliczka przydrożna Kujacha	144	Juszki
chałupa	55, 56	Juszki 18/19
chałupa	58, 56	Juszki 20
chałupa	60/1, 60/2	Juszki 21
dom, Nadleśnictwo	356/3	Loryniec - Wawrzyno
budynek gospodarczy, Nadleśnictwo	356/3	Loryniec - Wawrzyno
dom mieszkalny	13	Loryniec
dom mieszkalny	7	Loryniec
dom	54	Szenajda 14
dom	52/1	Szenajda 15
kapliczka przydrożna Literskich	39	Wąglikowice
cmentarz komunalny	300/1	Wąglikowice
kapliczka	80/6	Wdzydze
GMINA LIPUSZ		
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres
kapliczka	730/4	Bałachy
leśniczówka	256/1	Płocice

Źródło: strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 31.08.2020 r.,

2.4. Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ)

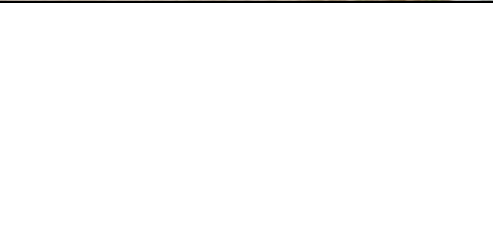
Na podstawie przepisu art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 282, ze zmianami) Wójtowie poszczególnych gmin są zobowiązani do prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Poniższe tabele są wykazami obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym w rozumieniu art. 20 ust. 4a ustawy o ochronie przyrody.

Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Dziemiany

Źródło: Projekt Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Dziemiany na lata 2016 - 2020

Oznaczenie na mapie	Adres i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B1.1	Kalisz ul. Pomorska 26, 189/2	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	WEZ	
B1.2	Kalisz ul. Pomorska 28, 181/2	Budynek mieszkalny	I ćw. XX w.	WEZ	
B1.3	Kalisz ul. Pomorska 36, 164	Budynek mieszkalny	1939r.	WEZ	
B1.4	Kalisz ul. Pomorska 36, 164	Budynek gospodarczy	XIX/XX w.	WEZ	
B1.5	Kalisz ul. Pomorska 8, 226/8	szkoła	IV ćw. XIX w.	WEZ	

Oznaczenie na mapie	Adres i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B1.6	Piechowice, 161	kapliczka	1930r.	WEZ	
B1.7	Piechowice 18, 267/4	Budynek mieszkalny d. szkoła	IV ćw. XIX w.	WEZ	
B1.8	Piechowice 35, 44	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ	
B1.9	Piechowice 36, 46	Budynek mieszkalny	III ćw. XX w.	WEZ	
B1.10	Piechowice 38, 155	Budynek mieszkalny	1905r.	WEZ	

Oznaczenie na mapie	Adres i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B1.11	Piechowice (Przy remizie OSP), 93/4 i 136	d. kuźnia	XIX/XX w.	WEZ	

Tabela 1. Zabytki na terenie WPK wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Dziemiany.

Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Karsin

Źródło: Załącznik nr 1 do Zarządzenia nr IV/223/2017 wójta gminy Karsin z dnia 10 sierpnia 2017r. w sprawie: przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Karsin.

Oznaczenie na mapie	Adres nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B2.1	Borsk 30, 75	Dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ	
B2.2	Borsk 36, 72	Dom mieszkalny (opuszczony)	I poł. XIX w.	WEZ	
B2.3	Przytarnia 3/5, 288 i 287	Dom mieszkalny	1920r.	Brak	

Oznaczenie na mapie	Adres nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B2.4	Wygoda 1, 58/8	Budynek mieszkalny	1926r.	Brak	
B2.5	Wdzydze Tucholskie 5, 203	Dom mieszkalny	XIX/XX w.	Brak	
B2.6	Wdzydze Tucholskie 7, 202/1	Budynek mieszkalny	II poł. XIX w.	WEZ	
B2.7	Wdzydze Tucholskie 24, 193/2	Dom mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ	
B2.8	Wdzydze Tucholskie 25, 109/2 i 110	Dom mieszkalny	XIX/XX w.	Brak	

Oznaczenie na mapie	Adres nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B2.9	Wdzydze Tucholskie 26, 194/1	Dom mieszkalny	IV ćw. XIX w.	WEZ	
B2.10	Wdzydze Tucholskie 28, 195	Dom mieszkalny	Lata 20/30 XX w.	Brak	
B2.11	Wdzydze Tucholskie 38, 604	d. szkoła, ob. Kaplica pw. Miłosierdzia Bożego	XIX/XX w./ przebudowany	WEZ	
B2.12	Wdzydze Tucholskie 59, (Wdzydze Tucholskie 57), 101/4	Budynek mieszkalny	XIX/XX w.	WEZ	

Oznaczenie na mapie	Adres nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B2.13	Zabrody, 157	Leśniczówka	XIX/XX w.	WEZ	

Tabela 2. Zabytki na terenie WPK wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Karsin.

Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Kościerzyna

Źródło: gminna Ewidencja Zabytków – gmina Kościerzyna oraz strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 31.08.2020 r

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.1	Gołoń 4, 494/7	leśniczówka	pocz. XX w.	Brak	
B3.2	Gołoń 4, 494/7	Budynek gospodarczy przy leśniczówce	pocz. XX w.	Brak	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.3	Grzybowski Młyn, 501/1	Budynek inwentarski	Po 1930r.	Brak	
B3.4	Grzybowski Młyn, 254/3	Prądnica z dawnego młyna	I ćw. XX w.	WEZ	
B3.5	Juszki 1, 149/5	Szkoła	1902r.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.6	Juszki 1, 149/5	Budynek gospodarczy przy szkole	1902r.	WEZ / ujęte w planie MPZP	
B3.7	Juszki 3, 145	Chałupa	Brak danych	WEZ/ ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.8	Juszki 7, 136	Chałupa	Brak danych	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.9	Juszki 8, 135/1	Chałupa z budynkiem gospodarczym	Brak danych	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.10	Juszki 18/19, 55 i 56	Chałupa w zagrodzie	II poł. XIX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.11	Juszki 20, 58	Chałupa w zagrodzie	II poł. XIX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.12	Juszki 18, 55	Figurka św. Jana Neopomucena	Po 1990r.	ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.13	Juszki, 144	Kapliczka przydrożna Kujacha	Ok. 1920 r.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.14	Juszki 21, 60/1 i 60/2	Chałupa	Brak danych	WEZ	
B3.15	Loryniec 5, 13	Dom w zagrodzie	pocz. XX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.16	Loryniec 13, 7	Dom w zagrodzie	1706r.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.17	Loryniec – Wawrzynowo 1 356/3	nadleśnictwo	XIX/XX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.18	Loryniec – Wawrzynowo 1 356/3	Budynek inwentarski przy nadleśnictwie	XIX/XX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.19	Szenajda, 55/4	Chałupa w zagrodzie	III ćw. XIX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.20	Szenajda, 55/4	Budynek inwentarski w zagrodzie	III ćw. XIX w.	ujęte w planie MPZP	
B3.21	Szenajda 15, 55/1	Chałupa w zagrodzie	II ćw. XIX w.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.22	js, 122/2	Kapliczka przydrożna – kapliczka „Matki Bożej”	Po 1945r.	ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.24	Wąglikowice, ul. Spacero-wa 21	Cmentarz komunalny	Brak danych	WEZ	
B3.25	Wąglikowice ul. Kościerska, 39	Kapliczka przydrożna Literskich	po 1945r.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	
B3.26	Wdzydze 1, 502/5	Dom + budynek inwentarski w zagrodzie	I ćw. XIX w.	ujęte w planie MPZP	
B3.27	Wdzydze 19 (Wdzydze 42), 61/6	Dom w zagrodzie	1898r.	ujęte w planie MPZP	
B3.28	Wdzydze 20 (Wdzydze 38/40), 60/4	Dom + budynek gospodarczy w zagrodzie	k. XIX w.	ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.29	Wdzydze 21 (Wdzydze 36), 58/1	Dom w zagrodzie	k. XIX w.	ujęte w planie MPZP	
B3.30	Wdzydze 22 (Wdzydze 34), 57/1	Szkoła	1898r.	ujęte w planie MPZP	
B3.31	Wdzydze 22 (Wdzydze 34), 57/1	Budynek gospodarczy przy szkole	1898r.	ujęte w planie MPZP	
B3.32	Wdzydze 33 (Wdzydze 15), 181	Dom w zagrodzie	1898r.	ujęte w planie MPZP	

Oznaczenie na mapie	Adres (nowy adres) i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Ewidencja/ Forma ochrony	Zdjęcie
B3.33	Wdzydze, 80/6	Kapliczka przydrożna	1900r.	WEZ/ ujęte w planie MPZP	

Tabela 3. Zabytki na terenie WPK wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Kościerzyna.

Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Lipusz

Źródło: Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Lipusz na lata 2017 - 2020

Oznaczenie na mapie	Adres i nr działki	Obiekt	Czas powstania	Forma ochrony	Zdjęcie
B4.1	Bałachy, 730/4	Kapliczka	Przed 1939r.	WEZ	
B4.2	Płocice, 256/1	Leśniczówka	I ćw. XX w.	WEZ	

Tabela 4. Zabytki na terenie WPK wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lipusz.

Wykaz obiektów włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków - gmina Stara Kiszewa

Gmina Stara Kiszewa posiada aktualną Gminną Ewidencję Zabytków. Wykaz zabytków ujętych w GEZ stanowi załącznik do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2020 – 2023, który został uchwalony przez Radę Gminy Stara Kiszewa na sesji w dniu 31.08.2020 r. W granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, na obszarze gminy Stara Kiszewa nie ma żadnych zabytków. Granica Parku

biegnie po linii kolejowej relacji Bydgoszcz – Gdynia, a zabudowania związane ze stacjami kolejowymi znajdują się po wschodniej stronie tej linii, czyli poza granicą Parku.

3. Realizacja celów ochrony środowiska kulturowego ustalonych w planie ochrony WPK z 2001 roku

3.1. Zasoby dziedzictwa kulturowego proponowane do wpisania do rejestru zabytków nieruchomości

Plan ochrony WPK z 2001 roku w Rozdziale 2 ochrona środowiska kulturowego postuluje wpisanie do rejestru zabytków nieruchomości województwa pomorskiego cennych układów ruralistycznych, obiektów i zespołów architektonicznych.

Układy i zespoły proponowane do wpisania do rejestru zabytków: Czarne, Kalisz, Piechowice, Borsk, Czarlina, Loryniec, Szenajda, Wdzydze, Płocice.

Obecny stan ochrony

Podsumowanie skuteczności zaproponowanych działań ochronnych jest niestety proste, bowiem żaden z zespołów ruralistycznych nie został wpisany do rejestru zabytków, także nie zostały wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Wsie znajdujące się w gminie Kościerzyna (Czarlina, Loryniec, Szenajda, Wdzydze) są objęte miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, a jedną z form ochrony zabytków są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W miejscowych planach obejmujących miejscowości Czarlina, Loryniec, Szenajda, Wdzydze wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej oraz strefy ochrony ekspozycji zespołu ruralistycznego. Pozostałe wsie nie są objęte żadną ochroną.

Obok wyżej wymienionych cennych zespołów ruralistycznych, plan ochrony WPK wymienia cenne obiekty wskazane do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Również w tej części nie został zrealizowany żaden wpis do rejestru zabytków. Zauważyć należy również, że nawet obiekty których wartość zabytkową widać gołym okiem (np. budynki drewniane w Jastrzębiu Dzieミアńskim czy Leżuchowie) nie zostały ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków. Aktualnie zabudowa w tych miejscowościach w większości jest przebudowana lub wybudowano obok nich nowsze budynki co zmniejszyło ich wartość zasobów krajobrazowych i kulturowych.

3.2. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków w planie ochrony 2001r.

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	Uwzględnienie postulatu – wpis w rejestrze lub inna forma ochrony	Nr w planie ochrony	Zdjęcie /uwagi
GMINA DZIEMIANY				
1.	Czarne, Zagroda nr 3 Jastrzębie Dzieミアńskie	Brak mpzp nie-uwzględnione: <ul style="list-style-type: none"> • w WEZ • w GEZ 	33	Na obszarze WPK

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	Uwzględnienie postulatu – wpis w rejestrze lub inna forma ochrony	Nr w planie ochrony	Zdjęcie /uwagi	
					
2.	Czarne, Zagroda nr 4 Jastrzębie Dzie- miańskie	Brak mpzp nie- uwzględnione: • w WEZ • w GEZ	34	Na obszarze WPK	
3.	Kalisz, Zagroda nr 69	Brak mpzp nie- uwzględnione: • w WEZ • w GEZ	26	Na obszarze WPK	
4.	Kalisz – Leżucho- wo, budynek mieszkalny i zagroda nr 2	Brak mpzp nie- uwzględnione: • w WEZ, • w GEZ	27	Na obszarze WPK	
5.	Piechowice, bu- dynek mieszkalny nr 14	Brak mpzp nie- uwzględnione: • w WEZ • w GEZ	28	Na obszarze WPK	
6.	Piechowice, bu- dynek mieszkalny nr 36	Uwzględnione w WEZ i GEZ	30	Na obszarze WPK	

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	Uwzględnienie postulatu – wpis w rejestrze lub inna forma ochrony	Nr w planie ochrony	Zdjęcie /uwagi
7.	Piechowice, budynek mieszkalny nr 38	Uwzględnione w WEZ i GEZ	31	Na obszarze WPK
GMINA KARSIN				
8.	Jasnochówka, Dom wczasowy	Brak mpzp nie-uwzględnione: • w WEZ • w GEZ	38	Na obszarze WPK
GMINA KOŚCIERZYNA				
9.	Juszki, budynek szkoły podst. z budynkiem gospod. nr 1	Uwzględnione w WEZ, GEZ i MPZP	7	Na obszarze WPK
10.	Juszki, budynek mieszkalny nr 3	Uwzględnione w WEZ i MPZP	8	Na obszarze WPK
11.	Juszki, budynek mieszkalny nr 6	Uwzględnione w MPZP	9	Na obszarze WPK
12.	Juszki, budynek	Uwzględnione w	10	Na obszarze

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	Uwzględnienie postulatu – wpis w rejestrze lub inna forma ochrony	Nr w planie ochrony	Zdjęcie /uwagi	
	mieszkalny nr 2	MPZP		opracowania	Brak zdjęcia
13.	Juszki, budynek mieszkalny nr 20	Uwzględnione w WEZ, GEZ i MPZP	11,12	Na obszarze WPK	
14.	Juszki, budynek mieszkalny nr 18/19	Uwzględnione w WEZ, GEZ i MPZP	13	Na obszarze WPK	
15.	Juszki, budynek mieszkalny nr 7	Uwzględnione w WEZ i MPZP	14	Na obszarze WPK	
16.	Juszki, budynek mieszkalny nr 8	Uwzględnione w WEZ i MPZP	15	Na obszarze WPK	

Tabela 5. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków w planie ochrony z 2001r. znajdujące się na obszarze WPK

Obiekty znajdujące się poza obszarem WPK

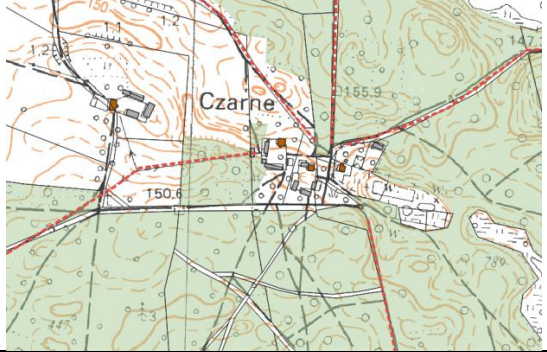
GMINA DZIEMIANY			
1.	Kalisz, Dawny młyn nr 25		24
2.	Kalisz, Zagroda nr 6		25
GMINA KOŚCIERZYNA			
3.	Wąglkowice, budynek szkoły nr 20 (część starsza - ok. 1890r.)	Uwzględnione w MPZP	17,18
4.	Wąglkowice – Wybudowanie dom mieszkalny nr 41	Uwzględnione w MPZP	16
GMINA LIPUSZ			
5.	Płocice, Dom nr 5	Uwzględnione w WEZ i GEZ	4

Tabela 6. Obiekty proponowane do wpisania do rejestru zabytków w planie ochrony z 2001r. znajdujące się poza obszarem WPK

3.3. Charakterystyka zespołów ruralistycznych proponowanych do wpisania do rejestru zabytków

Plan ochrony WPK proponuje wpisanie do rejestru zabytków następujących zespołów ruralistycznych: Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne), Kalisz, Piechowice, Borsk, Czarlina, Loryniec, Szenajda, Wdzydze i Płocice.

Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne) - układ ruralistyczny przysiółka

Układ wsi z mapy historycznej z 1874 r.	Układ wsi współcześnie
	
Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php	Źródło: Opracowanie własne na podstawie SU-iKZP
<p>Dla miejsca wskazanego w planie ochrony WPK jako przysiółek Czarne aktualnie przyjęta nazwa to Jastrzębie Dziemiańskie lub Jastrzębie.</p> <p>Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne) położone jest w gminie i parafii Dziemiany. Wieś notowana od 1765 r. jako Jastrzębiec. Miejscową i gwarową nazwą są Daszki. Jest to nazwa rodzinna od właścicieli o nazwisku Daszek. Ziemia stanowiła własność królewską. (Źródło: www.dziemiany.pl/historia-gminy).</p> <p>Wieś rozproszona, składa się ze śródlęsnego trójzagrodowego przysiółka oraz kilku wybudowań. Zagrody położone są w lokalnym obniżeniu, w miejscu, gdzie krzyżują się śródlęgne drogi, biegnące z różnych kierunków. Współcześnie istniejący zespół zabudowy przysiółka Jastrzębie tworzą cztery zagrody, trzy skupione przy skrzyżowaniu dróg biegnących z różnych kierunków, w tym Rów – Raduń i Kalisz – Wiele. We wszystkich trzech zagrodach zachowały się budynki stanowiące przykłady tradycyjnego budownictwa drewnianego.</p>	

O wybitnych wartościach kulturowych osady Jastrzębie Dziemiańskie decydują:

- dobrze zachowany, pierwotny układ rolniczego przysiółka śródleśnego;
- dobrze czytelne zasady przestrzennego kształtowania zagrody;
- zachowana tradycyjna drewniana zabudowa mieszkalna oraz gospodarcza.

Zdjęcia

fot. 11. Jastrzębie Dziemiańskie

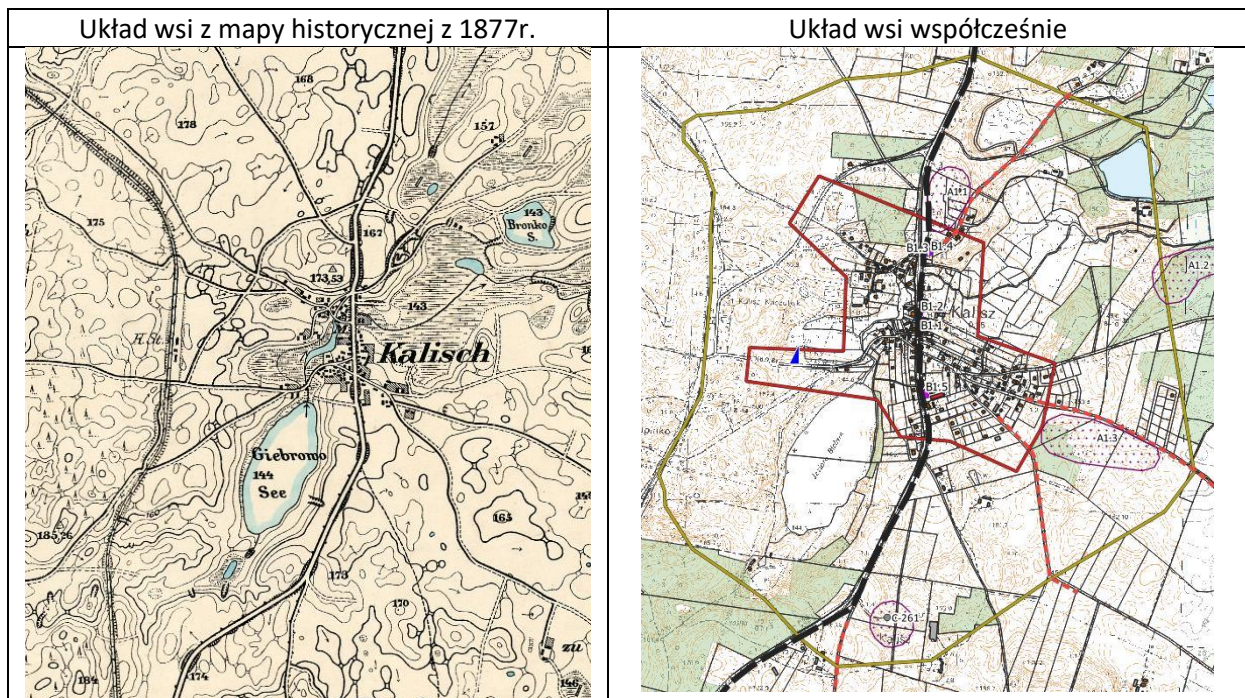
fot. 12. Jastrzębie Dziemiańskie

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Zespół zabudowy wskazany do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 1 pkt 1).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny przysiółka Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne) nie jest objęty żadną formą ochrony: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego większość zabytkowego obszaru.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	Na obszarze gminy Dziemiany obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone Uchwałą Nr VIII/44/03 Rady Gminy w Dziemianach z dnia 30 czerwca 2003r. w obrębie osady Jastrzębie Dziemiańskie wskazuje obiekty i zespoły o wartościach kulturowych do zachowania i adaptacji. Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - obszar wsi nie posiada planu miejscowego

Tabela 7. Charakterystyka układu ruralistycznego przysiółka Jastrzębie Dziemiańskie proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Kalisz - zespół ruralistyczny

Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUIKZP

Początki osadnictwa w rejonie wsi Kalisz Kaszubski (Kalisch) sięgają wczesnego okresu żelaza - zachowane cmentarzysko ciałopalne z wczesnej epoki żelaza. Wymieniona jest po raz pierwszy w „Wielkiej księdze czynszowej” Krzyżaków z 1437 r. jako Kalis. Nazwa Kalisz wywodzi się od dawnego rzeczownika kaliszcze, oznaczającego błoto, muł, bagno, moczar. W 1457r pierwszy raz wzmiankowana była wieś na prawie polskim z młynem i karczmą. W II połowie XVI w Kalisz był własnością królewską. W 1570 r. znajdowało się tu 11 gospodarstw, W 1765 r. 19 gospodarstw, a w końcu XVIII w powstała szkoła. W 1861r. wieś uzyskała połączenie drogowe, a w 1902r. doprowadzono linię kolejową. Pierwotnie była to wieś o układzie ulicowo-placowym z placem trójkątnym, położona w obniżeniu terenu nad stawem i potokiem płynącym na wschód - do Jeziora Bielawy. Do dziś w centrum zachował się trójkątny węzeł dróg (plac położony jest po zachodniej stronie drogi wojewódzkiej nr 235, czyli poza granicami WPK).

W drugiej połowie XIX w, a także w okresie międzywojennym wokół wsi powstało szereg zagród rozproszonych (Leżuchowo, Słupinko, Tomaszewo oraz liczne wybudowania).

Zdjęcia

fot. 13. Kalisz, przy głównej drodze.

fot. 14. Kalisz, przy głównej drodze.

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony	W granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego znajduje się wschodnia część wsi Kalisz.

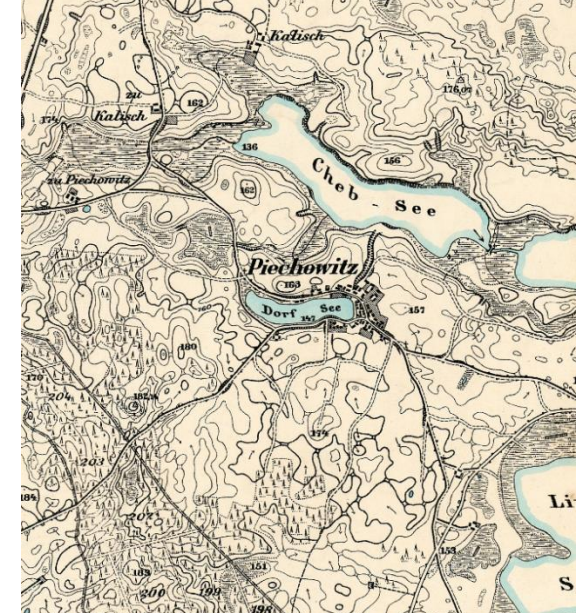

WPK z 2001 roku	Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 1 pkt 3.
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Kalisz nie jest objęty żadną formą ochrony: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego większość zabytkowego obszaru.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	<p>Na obszarze gminy Dziemiany obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone Uchwałą Nr VIII/44/03 Rady Gminy w Dziemianach z dnia 30 czerwca 2003r.</p> <p>Dla zespołu ruralistycznego wsi Kalisz w Studium wyznacza się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) obszar zabytkowego układu przestrzennego do bezwzględnego zachowania (planu i struktury); 2) strefę ochrony ekspozycji zabytkowego układu przestrzennego wokół założenia ruralistycznego wsi: <p>Na zabytkowym obszarze zmiany i przekształcenia winny przebiegać w sposób harmonijny, nienaruszający oryginalnych wartości. Ustala się zastępujące zasady ochrony i kształtowania wartości kulturowych:</p> <p>- Nakazy:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) zachowanie układu komunikacyjnego historycznego planu wsi, b) zachowanie czytelności podziału niwy siedliskowej na poszczególne strefy (zabudowy, ogrodów, pola), c) zachowanie czytelności granic zwartej zabudowy wiejskiej, d) zachowanie historycznego podziału własności, e) kontynuacja lokalnych, historycznych tradycji budowlanych w nowej zabudowie, f) wykonanie na etapie planu zagospodarowania przestrzennego studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji poszczególnych miejscowości, g) stosowanie naturalnych materiałów. <p>- Zakazy:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) lokalizacji dominant wysokościowych na obrzeżach miejscowości, stosowania form budownictwa regionalnego spoza obszaru Kaszub, b) stosowania agresywnych (w formie i kolorze), wielkogabarytowych reklam. <p>- Postulaty:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) zachowanie szerokości oryginalnej niwy siedliskowej; b) usunięcie lub rekompozycja wtórnych, dysharmonijnych elementów zabudowy. <p>W strefie ochrony ekspozycji zabytkowego układu przestrzennego ustala się następujące zasady ochrony i kształtowania wartości krajobrazu kulturowego:</p> <p>- Zakazy</p> <ol style="list-style-type: none"> a) wszelkich przekształceń bez opracowania poprzedzających studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji; b) wtórnej parcelacji terenu oraz zmian w kwalifikacji gruntów bez opracowania planu zagospodarowania; <p>- Nakazy:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) opracowania planu zagospodarowania zawierającego poprzedzające studia krajobrazowe i analizy ekspozycji; b) ścisłej ochrony lokalizacji i charakteru istniejących wartościowych ele-

	<p>mentów zagospodarowania.</p> <p>- Postulaty:</p> <p>a) wprowadzenia zakazu zabudowy na terenach historycznego rozłogu pól;</p> <p>b) uczynienia historycznego rozłogu pól zielenią śródpolną.</p>
	<p>Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego - obszar wsi Kalisz nie posiada planu miejscowego</p>

Tabela 8. Charakterystyka zespołu ruralistycznego Kalisza proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Piechowice - układ krajobrazowo-ruralistyczny

Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.	Układ wsi współcześnie
	

Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUIKZP

W 1290 r. w rejonie dzisiejszych Piechowic wzmiankowane było dobro rycerskie Damianowa Dąbrowa, które Mściwój II nadał Mikołajowi Przedpełkowicowi z rodu Łodziów, wojewodzie kaliskiemu. W 1305 r. po śmierci Mikołaja majątek przejęli jego synowie. W 1316 r. po zajęciu Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków majątek stał się ich własnością.

Wieś notowana jako Pychowitz w 1324 r., Piechowitze ok. 1400 r., Piechowice – 1682 r. Jest to nazwa patronimiczna, wskazująca na potomków Piocha lub Piecha, czyli Piotra. Dawna nazwa Damianowa Dąbrowa została zastąpiona Piechowicami z chwilą, gdy otrzymali tę miejscowość dwaj bracia, synowie Piecha.

W połowie XV w Piechowice wzmiankowane były jako wieś szlachecka na prawie polskim do 1476 r., kiedy to Kazimierz Jagiellończyk zmienił prawo polskie i wprowadził prawo chełmińskie. W 1648 r. istniało we wsi kilka folwarków. W 1868 r. było tu 7 działów szlacheckich, 10 gburstw, 3 zagrodników, 39 domów i szkoła.

Pierwotnie w miejscu łagodnego obniżenia terenu ku wschodnim brzegom Jeziora Gogolino powstała najstarsza część zabudowy. Posiadała układ ulicowo-placowy. Następnie od środka, wzdłuż trzech głównych dróg wylotowych, nastąpiła ekspansja zabudowy, która zaczęła otaczać istniejące jezioro. Najpóźniej powstała zabudowa wzdłuż drogi zachodniej. Do Piechowic należał też nieregularny przysiółek (obecnie wieś) Dąbrówka nad Jeziorem Słupino.

Obecnie wieś tworzy malowniczy kompleks zwartej zabudowy wokół brzegów Jeziora Gogolino.

Przeważają budynki mieszkalne o układzie szerokofrontowym, z dachem dwuspadowym wysokim,

rzadziej półpłaskim. Tradycyjne zagrody sytuowane są na wąskich działkach dostosowanym do topografii terenu. W centralnej części drogi utworzyły nieregularny trójkąt, wypełniony zabudową. W rogach tego trójkąta powstały małe rozdżożne place nad jeziorem, gdzie zachowały się: kapliczka, pompa i kuźnia (przebudowana w latach 50-tych XX w).

Zdjęcia

fot. 15. Piechowice

fot. 16. Piechowice

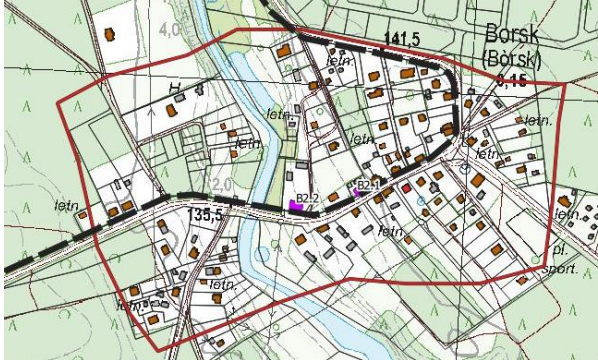
fot. 17. Piechowice

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego , Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 1 pkt 4).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Piechowice nie jest objęty żadną formą ochrony: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego większość zabytkowego obszaru.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	Na obszarze gminy Dziemiany obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego zatwierdzone Uchwałą Nr VIII/44/03 Rady Gminy w Dziemianach z dnia 30 czerwca 2003r. Dla zespołu ruralistycznego wsi Piechowice w Studium wyznacza się: 1) obszar zabytkowego układu przestrzennego do bezwzględnego zachowania (planu i struktury); 2) strefę ochrony ekspozycji zabytkowego układu przestrzennego wokół założenia ruralistycznego wsi: Na zabytkowym obszarze zmiany i przekształcenia winny przebiegać w sposób harmonijny, nienaruszający oryginalnych wartości. Ustala się zastępujące zasady ochrony i kształtowania wartości kulturowych: - Nakazy: a) zachowanie układu komunikacyjnego historycznego planu wsi, b) zachowanie czytelności podziału niwy siedliskowej na poszczególne strefy (zabudowy, ogrodów, pola), c) zachowanie czytelności granic zwartej zabudowy wiejskiej, d) zachowanie historycznego podziału własności,

	<p>e) kontynuacja lokalnych, historycznych tradycji budowlanych w nowej zabudowie,</p> <p>f) wykonanie na etapie planu zagospodarowania przestrzennego studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji poszczególnych miejscowości,</p> <p>g) stosowanie naturalnych materiałów.</p> <p>- Zakazy:</p> <p>a) lokalizacji dominant wysokościowych na obrzeżach miejscowości, stosowania form budownictwa regionalnego spoza obszaru Kaszub,</p> <p>b) stosowania agresywnych (w formie i kolorze), wielkogabarytowych reklam.</p> <p>- Postulaty:</p> <p>a) zachowanie szerokości oryginalnej niwy siedliskowej;</p> <p>b) usunięcie lub rekompozycja wtórnych, dysharmonijnych elementów zabudowy.</p> <p>W strefie ochrony ekspozycji zabytkowego układu przestrzennego ustala się następujące zasady ochrony i kształtowania wartości krajobrazu kulturowego:</p> <p>- Zakazy</p> <p>a) wszelkich przekształceń bez opracowania poprzedzających studiów krajobrazowych i analizy ekspozycji;</p> <p>b) wtórnej parcelacji terenu oraz zmian w kwalifikacji gruntów bez opracowania planu zagospodarowania;</p> <p>- Nakazy:</p> <p>a) opracowania planu zagospodarowania zawierającego poprzedzające studia krajobrazowe i analizy ekspozycji;</p> <p>b) ścisłej ochrony lokalizacji i charakteru istniejących wartościowych elementów zagospodarowania.</p> <p>- Postulaty:</p> <p>a) wprowadzenia zakazu zabudowy na terenach historycznego rozłogu pól;</p> <p>b) uczytelnienia historycznego rozłogu pól zielenią śródpolną.</p> <p>Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego – obszar wsi Piechowice nie posiada planu miejscowego.</p>
--	--

Tabela 9. Charakterystyka układu krajobrazowo - ruralistycznego Piechowic proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Borsk - zespół ruralistyczny

<p>Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.</p>	<p>Układ wsi współcześnie</p>
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SU-ikZP</p>

Borsk otrzymał przywilej lokacyjny w 1383 roku jako wieś na prawie chełmińskim, młynem nad rzeką Wdą, funkcjonującym w XVI i XVII wieku. Wieś wyróżnia się rzadko już spotykaną tradycyjną, drewnianą zabudową z początków XX wieku, zlokalizowaną w centrum wsi.
 Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2015 – 2019

Zdjęcia

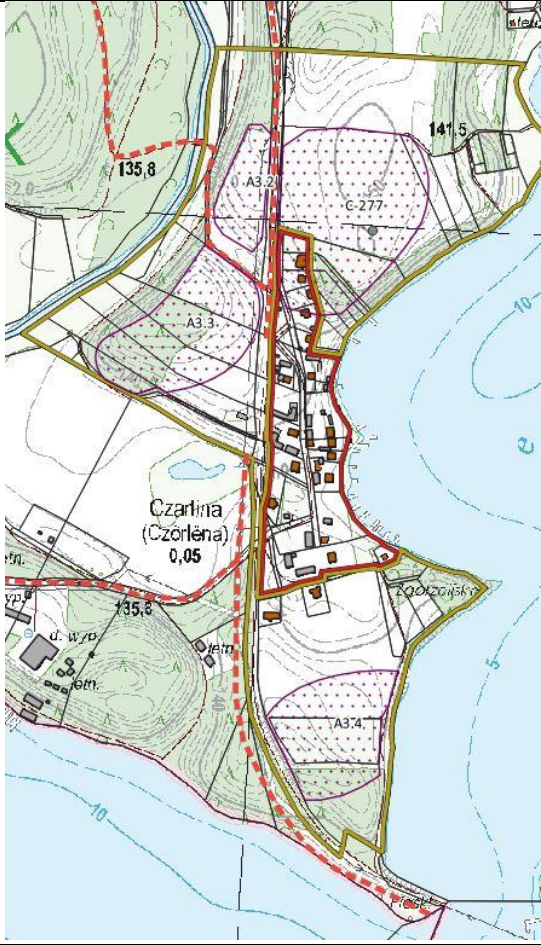
 <p>fot. 18. Borsk</p>	 <p>fot. 19. Borsk</p>
--	---

Dokument	Treść
<p>Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku</p>	<p>Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego , Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust.2 pkt 1).</p>
<p>Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</p>	<p>Zespół ruralistyczny wsi Borsk nie jest objęty żadną formą ochrony:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; -nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego większość zabytkowego obszaru.
<p>Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy</p>	<p>Na obszarze gminy Karsin obowiązuje Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin przyjęte Uchwałą nr XXVII/197/2001 Rady Gminy Karsin z dnia 27 kwietnia 2001 roku ze zmianami (Uchwała Nr XXIII/207/2017 Rady Gminy Karsin z dnia 18.05.2017 r., Zarządzenie zastępcze Wojewody Pomorskiego z dnia 27 lipca 2018 r., chwałą Nr XVI/124/20 z Rady Gminy Karsin z dnia 10 lipca 2020 r.) . Dla zespołu ruralistycznego wsi Borsk w Studium proponuje się strefę ochrony konserwatorskiej</p> <p>Brak ustaleń ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p>

Tabela 10. Charakterystyka zespołu ruralistycznego Borska proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Czarlina – układ ruralistyczny wsi rybackiej

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SU-iKZP</p>
<p>Czarlina to dawny majątek i wieś rybacka o układzie jednostronnej ulicówki. W skład zabudowań wchodziła duża zagroda (folwarczek) oraz zespół zagród rybackich.</p> <p>Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.</p>	

Zdjęcia

fot. 20. Czarlina

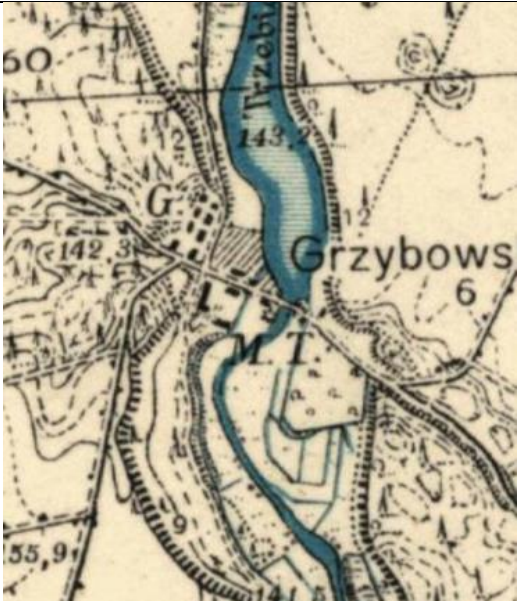
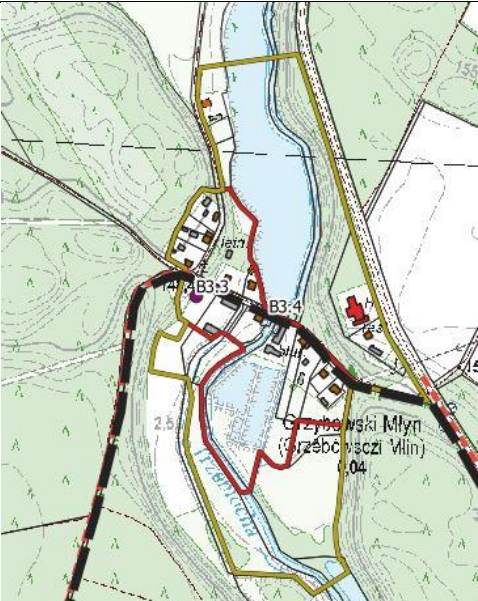
fot. 21. Czarlina

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Zespół ruralistyczny wsi Czarlina zalicza się do kategorii wsi dla których proponuje się ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 1).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Czarlina jest objęty ochroną poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zespół ruralistyczny wsi Czarlina: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się: 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych. Układ ruralistyczny wsi Czarlina podlega ochronie konserwatorskiej na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania. Dla obszaru wsi Czarlina obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr IX/64/07 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 03.09.2007 r. W planie zostały ustalone następujące strefy ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego: 1) strefa pełnej ochrony konserwatorskiej; 2) strefa ochrony ekspozycji. W planie wyznacza się również strefy ochrony archeologicznej, obejmujące cztery stanowiska. Ustalenia ochrony w strefach ochrony zespołu ruralistycznego odnoszą się do poszczególnych terenów wyznaczonych w planie.

Tabela 11. Charakterystyka zespołu ruralistycznego wsi rybackiej Czarlina proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Grzybowski Młyn – zespół młyński

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SU-ikZP</p>

Zespół Grzybowski Młyn to osada z 1631 roku bez czytelnego układu przestrzennego. W skład zabudowań wchodził młyn z zabudowaniami zagrodowymi i mały cmentarz, leśniczówka i pojedyncze zagrody. Zachował się tutaj młyn wraz z zespołem leśnictwa, układy zagród i pojedyncze obiekty budownictwa tradycyjnego.

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.

Zdjęcia

fot. 22. Grzybowski Młyn

fot. 23. Grzybowski Młyn

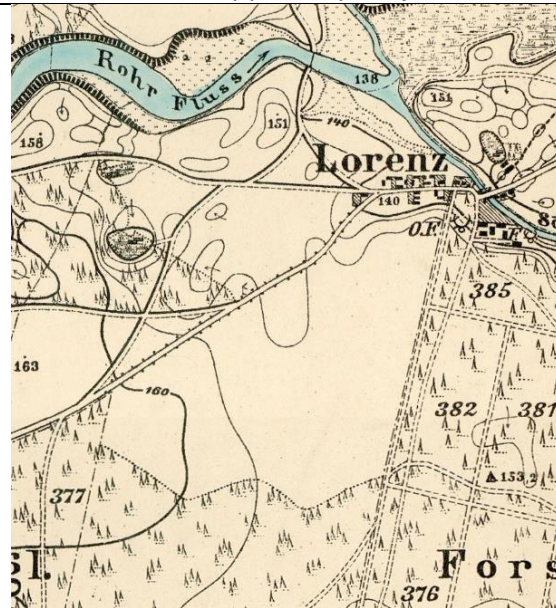
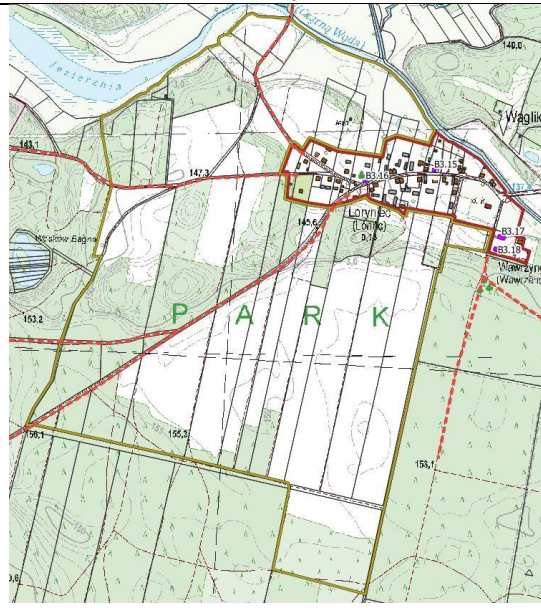

Dokument	Treść
<p>Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku</p>	<p>Zespół ruralistyczny osady Grzybowski Młyn zalicza się do kategorii wsi dla których proponuje się ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 2).</p>
<p>Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</p>	<p>Zespół ruralistyczny osady Grzybowski Młyn jest objęty ochroną poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zespół ruralistyczny osady Grzybowski Młyn: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.</p>

<p>Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy</p>	<p>W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 3) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 4) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych.
	<p>Zespół zabudowy osady Grzybowski Młyn podlega ochronie konserwatorskiej na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przyjętego Uchwałą Nr III/392/18 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 30.03.2018 r. Plan obejmuje obszar obrębu geodezyjnego Grzybowo, w tym również miejscowość Grzybowski Młyn, która w większości zawiera się w granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego (miejscowość Grzybowo znajduje się poza nim). W planie ustala się między innymi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej układu zespołu ruralistycznego; 2) strefę otoczenia zabytkowego układu zespołu ruralistycznego. <p>W strefie ochrony konserwatorskiej układu zespołu ruralistycznego osady Grzybowski Młyn oraz wsi Grzybowo:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) ochronie podlegają historyczne elementy zainwestowania, w tym: historyczny układ komunikacyjny, historyczne układy zagród w niwie siedliskowej, historyczne i tradycyjne formy zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, historyczny i tradycyjny sposób zagospodarowania i układ zabudowy w zagrodach, w tym miejsca i obiekty kultu religijnego, nawierzchnie dróg oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym, w tym obsadzenia graniczne i starodrzew związany z siedliskami; b) w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania i kontynuacji specyfiki miejscowego i tradycyjnego budownictwa kaszubskiego; skupianie budynków w zespoły zagrodowe dwubudynkowe lub wielobudynkowe (dom mieszkalny + budynki gospodarcze); c) budynek główny (mieszkalny) sytuować wzdłuż drogi lub w głębi działki kalenicowo lub szczytowo (równolegle lub prostopadle w stosunku do drogi) a zabudowania inwentarskie i gospodarcze sytuować wokół podwórza kalenicowo lub szczytowo (równolegle lub prostopadle w stosunku do drogi); dopuszcza się zabudowę wzdłuż granic nieruchomości”. <p>W strefie ochrony otoczenia zabytkowego zespołu ruralistycznego osady Grzybowski Młyn oraz wsi Grzybowo:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) ochronie podlega przedpole widokowe i otoczenie wsi, obiekty kultu religijnego, historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym, b) w terenach rolniczych i leśnych znajdujących się w granicach strefy obowiązuje zakaz lokalizacji budynków.

Tabela 12. Charakterystyka zespołu młyńskiego Grzybowski Młyn proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Loryniec - zespół ruralistyczny

Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUIKZP</p>
<p>Loryniec niegdyś był Karczmą i wsią przy przeprawie z 1664 roku. Wieś posiadała układ ulicowy. Tradycyjne formy przestrzenne składały się z zagród wiele i dwubudynkowych średnich i małych. W niedalekim sąsiedztwie wsi znajdował się folwark leśny - leśnictwo z przetomu XIX/XX w. w Wawrzymowie. Stan zachowania wartości historycznych można tu określić jako wysoki gdyż zachowały się liczne układy zagród i przykłady tradycyjnej zabudowy w tym drewnianej oraz budynek zajazdu.</p> <p>Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.</p>	
<p>Zdjęcia</p>	
 <p style="text-align: center;">fot. 24. Loryniec</p>	 <p style="text-align: center;">fot. 25. Loryniec</p>

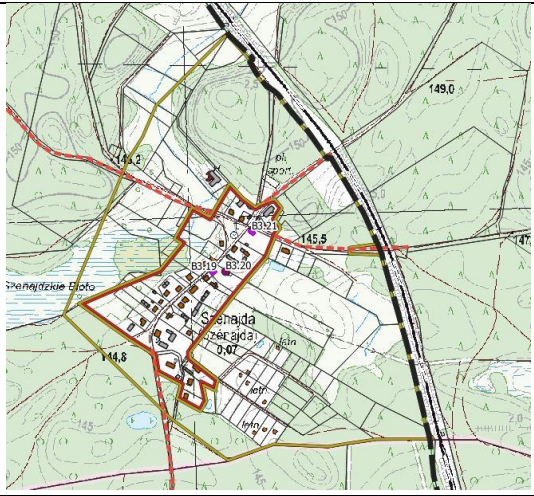

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Zespół ruralistyczny wsi Loryniec zalicza się do kategorii wsi dla których proponuje się ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 4).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Loryniec jest objęty ochroną poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zespół ruralistyczny wsi Loryniec: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się: 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych.
	Układ ruralistyczny wsi Loryniec oraz zespołu zabudowy nadleśnictwa Wawrzynowo podlega ochronie konserwatorskiej na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania. Dla obszaru wsi Loryniec obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr X/128/19 Rady Gminy Kościerzyna z dn. 22.11.2019 r. W planie ustala się strefy ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego: 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi, obejmującą założenie wsi Loryniec oraz zespół Nadleśnictwa Wawrzynowo; 2) strefę ochrony ekspozycji zespołu ruralistycznego; 3) strefę ochrony konserwatorskiej zespołu Nadleśnictwa Wawrzynowo. Dla strefy ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Loryniec w planie ustala się: a) ochronie podlegają historyczne elementy zainwestowania, w tym: historyczny układ komunikacyjny, historyczne układy zagród w niwie siedliskowej, historyczne i tradycyjne formy zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, historyczny i tradycyjny sposób zagospodarowania i układ zabudowy w zagrodach, w tym miejsca i obiekty kultu religijnego, nawierzchnie dróg oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym, w tym obsadzenia graniczne i starodrzew związany z siedliskami; b) w obrębie zabudowy zagrodowej obowiązuje wymóg zachowania i kontynuacji specyfiki miejscowego i tradycyjnego budownictwa kaszubskiego, skupianie budynków w zespoły zagrodowe dwubudynkowe lub wielobudynkowe (dom mieszkalny + wielofunkcyjny budynek gospodarczy lub dom mieszkalny + wielofunkcyjne budynki gospodarcze); c) budynek główny (mieszkalny) sytuować wzdłuż drogi lub w głębi działki kalenicowo lub szczytowo (równoległe lub prostopadłe w stosunku do drogi) a zabudowania inwentarskie i gospodarcze sytuować wokół podwórza kalenicowo lub szczytowo (równoległe lub

	<p>prostopadle w stosunku do drogi); dopuszcza się zabudowę wzdłuż granic nieruchomości;</p> <p>d) jako materiały elewacyjne należy stosować naturalne materiały budowlane (drewno, cegła, tynk, kamień); kolorystyka powinna wynikać ze stosowania naturalnych materiałów budowlanych (wapno, piasek, cegła, drewno; kolor pokrycia dachowego ceglasty, brązowy lub grafitowy”;</p> <p>W strefie ochrony konserwatorskiej zespołu nadleśnictwa Wawrzynowo ochronie podlega historyczny układ i zabudowa zabytkowa nadleśnictwa; nowa zabudowa winna harmonijnie nawiązywać do zabudowy historycznej”.</p>
--	--

Tabela 13. Charakterystyka zespołu ruralistycznego wsi Loryniec proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Szenajda - zespół ruralistyczny

Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SU-ikZP</p>
<p>Szenajda jest wsią pofutniczą z XVII w., krótką ulicówką. Występowały tu nieregularnie rozmieszczone zagrody małe i średnie o tradycyjnym układzie wielu i dwubudynkowe. Występują tu liczne, zachowane, przykłady budownictwa regionalnego mieszkalnego i gospodarczego - w tym drewniane.</p> <p>Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.</p>	

Zdjęcia

fot. 26. Szenajda

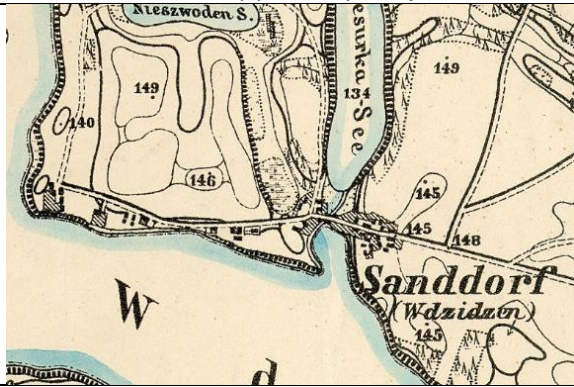
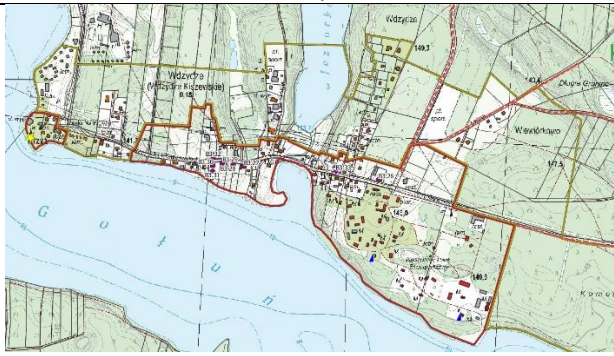

fot. 27. Szenajda

Dokument	Treść
<p>Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku</p>	<p>Zespół ruralistyczny wsi Szenajda zalicza się do kategorii wsi dla których proponuje się ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 5).</p>
<p>Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</p>	<p>Zespół ruralistyczny wsi Szenajda jest objęty ochroną poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zespół ruralistyczny wsi Szenajda: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.</p>
<p>Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy</p>	<p>W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) proponuje się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych. <p>Układ ruralistyczny wsi Szenajda podlega ochronie konserwatorskiej na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania. Dla obszaru wsi Szenajda obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty Uchwałą Nr V/43/07 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 27.03.2007 r., który obejmuje obszar obrębu geodezyjnego Szenajda. W planie zostały ustalone następujące strefy ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefa ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi pohutniczej; 2) strefa ochrony ekspozycji zespołu ruralistycznego wsi pohutniczej. <p>W planie oznaczono także historyczne założenia ruralistyczne zabudowy zagrodowej do zachowania i ochrony. Ustalenia ochrony wyznaczonych strefach ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego odnoszą się do poszczególnych terenów wyznaczonych w planie.</p>

Tabela 14. Charakterystyka zespołu ruralistycznego wsi Szenajda proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Wdzydze - zespół ruralistyczny

<p>Układ wsi z mapy historycznej z 1877r.</p> 	<p>Układ wsi współcześnie</p>
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p> <p>Wdzydze były osadą rybacką z XIII w, a następnie wsią gburką o strukturze przestrzennej nieregularnej ulicówki. Tradycyjną strukturę przestrzenną stanowiły zagrody średnie, przeważnie dwu lub trzybudynkowe, z tradycją sytuowania budynku gospodarczego szczytem przy drodze, poza tym szkoła, kapliczka i budynek leśnictwa, muzeum typu skansenowskiego i szkoła haftu Gulgowskiej.</p> <p>W miejscowości zachowały się liczne przykłady budownictwa regionalnego i tradycyjnego, relikty wąskofrontowego usytuowania budynków mieszkalnych i gospodarczych w Muzeum - Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich, w którym zgromadzono ponad 50 obiektów architektury ludowej z obszaru Kaszub i Kociewia, w tym najstarsze przykłady kaszubskiego budownictwa drewnianego z terenu wsi oraz obiekty przeniesione.</p> <p>Oprócz miejscowości Wdzydze w obszarze obrębu znajdowały się również: Zabrody - przysiółek z XVIII w., Kruszyna - duży folwark z XVIII w, Gołuń - osada z XIX w.</p> <p>Źródło: <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna, przyjęte Uchwałą Nr X/396/20142 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r. ze zmianami (Uchwała Nr IV/265/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 26 kwietnia 2017r., Uchwała nr XII/345/17 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 21 grudnia 2017 r., Uchwała Nr V/169/20 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 29 kwietnia 2020 r.</i></p>	<p>Źródło: <i>Opracowanie własne na podstawie SUiKZP</i></p>
<p>Zdjęcia</p>	
 <p style="text-align: center;">fot. 28. Wdzydze</p>	 <p style="text-align: center;">fot. 29. Wdzydze</p>

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze zalicza się do kategorii wsi dla których proponuje się ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 3 pkt 6).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze jest objęty ochroną poprzez ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Zespół ruralistyczny wsi Wdzydze: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	<p>W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna (przyjęte Uchwałą Nr X/396/2014 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 12 listopada 2014r.) dla zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Wdzydze oraz obszaru oraz Muzeum Kaszubskiego Parku Etnograficznego proponuje się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołów ruralistycznych; 2) strefę kształtowania otoczenia krajobrazowego miejscowości, pełniącą funkcję strefy ochrony ekspozycji zabytkowych układów ruralistycznych. <p>Na obszarze wsi Wdzydze obowiązują dwa miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Na większości obszaru obrębu Wdzydze obowiązuje m.p.z.p. dla miejscowości Wdzydze uchwalony Uchwałą Nr VIII/114/19 Rady Gminy Kościerzyna z dn. 20.09.2019 r. (publ. Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2019 r. poz. 4814) 2. Na obszarze nad brzegiem jez. Gołun i jez. Jelenie obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty UCHWAŁĄ NR V /44/2007 RADY GMINY KOŚCIERZYNA z dnia 27 marca 2007r. w sprawie uchwalenia m.p.z.p. obejmującego obręb geodezyjny Wdzydze, z wyłączeniem planów miejscowych uchwalonych po 1 stycznia 1995r <p>W obowiązujących planach ustala się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) strefę ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego oraz Muzeum Kaszubskiego Parku Etnograficznego; 2) strefę ochrony otoczenia zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Wdzydze i Muzeum Kaszubskiego Parku Etnograficznego oraz przysiółka Krzyż, zwaną również strefą ochrony ekspozycji (w planie przyjętym UCHWAŁĄ NR V / 44 /2007 RADY GMINY KOŚCIERZYNA z dnia 27 marca 2007r.). <p>Ustalenia dla obszaru w strefie ochrony konserwatorskiej zespołu ruralistycznego wsi Wdzydze i Muzeum – Kaszubskiego Parku Etnograficznego oraz strefie ochrony konserwatorskiej przysiółka Krzyż:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) ochronie podlegają historyczne elementy zainwestowania, w tym: historyczny układ komunikacyjny, historyczny układ zabudowy, w tym: historyczne układy zabudowy dawnych zagród w historycznej niwie siedliskowej, historyczne i tradycyjne formy zabudowy mieszkalnej i gospodarczej, historyczny i tradycyjny sposób zagospodarowania oraz układ zabudowy w dawnych zagrodach, a także miejsca usytuowania obiektów kultu religijnego, historyczny charakter na-

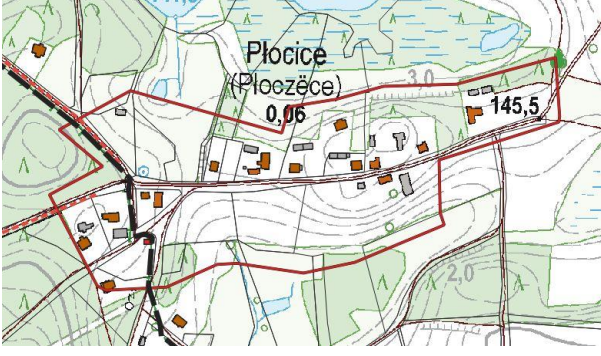
	<p>wierzchni dróg oraz historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym, w tym obsadzenia graniczne i starodrzew związany z siedliskami;</p> <p>b) w obrębie historycznej zabudowy zagrodowej (wieś Wdzydze: teren 2.MN, 5.MN, część południowa terenu 6.MNU, 7.MNU, 8.MNU, 9.MNU, 12.MNU, 13.MNU i 15.MNU, 11.UT) obowiązuje wymóg zachowania i kontynuacji w nowej zabudowie specyfiki miejscowego i tradycyjnego budownictwa kaszubskiego, sytuowanie budynków pojedynczych lub skupianie budynków w zespoły dwubudynkowe jak w historycznych zagrodach (dom mieszkalny + wielofunkcyjny budynek gospodarczy), względnie trzybudynkowe (dom + dwa budynki gospodarcze) wokół niezabudowanej przestrzeni gospodarczej lub zielonej; ustalenie nie dotyczy obszaru Parku Etnograficznego i muzealiów w rozumieniu przepisów o muzeach;</p> <p>c) budynek główny (mieszkalny) sytuować wzdłuż drogi lub w głębi działki kalenicowo lub szczytowo (równolegle lub prostopadle w stosunku do drogi) a zabudowania inwentarskie i gospodarcze sytuować wokół podwórza kalenicowo lub szczytowo (równolegle lub prostopadle w stosunku do drogi); dopuszcza się zabudowę wzdłuż granic nieruchomości; ustalenie nie dotyczy muzealiów w rozumieniu przepisów o muzeach;</p> <p>d) jako materiały elewacyjne należy stosować naturalne materiały budowlane (drewno, cegła, tynk, kamień); kolorystyka powinna wynikać ze stosowania naturalnych materiałów budowlanych (wapno, piasek, cegła, drewno; kolor pokrycia dachowego ceglasty, brązowy lub grafitowy”, dla budynków o wartościach historyczno-kulturowych oznaczonych na rysunku planu obowiązuje ochrona w zakresie usytuowania budynku, kształtu i proporcji bryły, historycznego kształtu dachu oraz historycznego detalu architektonicznego; nie dopuszcza się zmian w dachu (np. w postaci lukarn); dopuszcza się okna połaciowe;</p> <p>e) dla krzyży przydrożnych o wartościach historyczno-kulturowych oznaczonych na rysunku planu obowiązuje ochrona historycznej lokalizacji; dopuszcza się zmianę lokalizacji w odległości do 6 metrów w stosunku lokalizacji pierwotnej oznaczonej na rysunku planu;</p> <p>f) dopuszcza się odbudowę budynku dawnej szkoły haftu zgodnie z lokalizacją oznaczoną na rysunku planu.</p> <p>Ustalenia dla obszaru w strefie ochrony otoczenia zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Wdzydze i Muzeum Kaszubskiego Parku Etnograficznego oraz przysiółka Krzyż;</p> <p>a) obowiązuje ograniczenie intensywności zabudowy oraz jej gabarytów zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla poszczególnych terenów</p> <p>b) ochronie podlega przedpole widokowe z dróg od strony Wąglikowic oraz od strony Gołunia oraz otoczenie wsi, w tym rozłóg pól na północ od zwartego obszaru zabudowy wsi, obiekty kultu religijnego, historyczna zieleń związana z zabudową i układem komunikacyjnym,</p> <p>c) w terenach rolniczych lub leśnych znajdujących się w granicach strefy ochrony otoczenia zabytkowego zespołu ruralistycznego obowiązuje zakaz lokalizacji budynków,</p> <p>d) na obszarze objętym planem z 2007 roku obowiązuje zakaz lokalizacji nośników reklamowych, za wyjątkiem szyldów i tablic reklamo-</p>
--	---

wych związanych z działalnością prowadzoną w granicach działki budowlanej.

Tabela 15. Charakterystyka zespołu ruralistycznego wsi Wdzydze proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

Płocice - zespół ruralistyczny

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUIKZP</p>
<p>Płocice rolnicza wieś gburiska pierwotnie dzierżawna. W 1765 r. było tu pustkowie należące do Lipusza. W 1789 r. osada o 6 domach. W 1820 r. nastąpiło jej uwłaszczenie. W 1869 r. wieś liczyła 12 domów i 123 mieszkańców, a w 1928 r. - 147 mieszkańców.</p> <p>Krajobraz wsi charakteryzuje się dobrze zachowanym pierwotnym układem, przekształconym w sposób naturalny w wyniku historycznego procesu rozwoju. Pierwotnie krótka ulicówka o układzie dostosowanym do topografii terenu, w XIX w. rozbudowana wokół zachodniego rozdroża, w XX w. - wzdłuż równoległej drogi pód. Tradycyjna zagroda we wsi to zagroda dwubudynkowa, dom szeroko-frontowy, cofnięty od ulicy (przedogródek, podwórze gospodarcze). Budynek gospodarczy połączony ze stodołą usytuowany był tradycyjnie wąskofrontowo w pierzei ulicy. Układ wsi dopełnia kapliczka na rozdrożu w zachodniej części wsi.</p> <p>Układ krajobrazowo - przestrzenny wsi dobrze zachowany, zniekształcony w części zachodniej. Zachowane ciekawe przykłady tradycyjnego budownictwa drewnianego z interesującym detalem wystroju oraz przykłady budownictwa gospodarczego drewnianego i murowanego. Zagrożenia środowiska kulturowego to zły stan techniczny zachowanych obiektów tradycyjnego budownictwa drewnianego, narastający proces wymiany substancji budownictwa tradycyjnego na formy dysharmonijne oraz substandardowe formy budownictwa letniskowego we wnętrzu wsi.</p> <p>Wieś stanowi enklawę przechowującą dawne tradycje niematerialnego i materialnego dziedzictwa kulturowego. Dobrze zachowany pierwotny układ wsi przekształcony w sposób naturalny w wyniku historycznego procesu rozwoju. Cenne relikty zabudowy mieszkalnej i gospodarczej.</p> <p><i>(źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz zatwierdzone Uchwałą Nr VII/30/2011 Rady Gminy Lipusz z dnia 9 czerwca 2011 roku, ze zmianą wprowadzoną Uchwałą Nr V/18/2015 Rady Gminy Lipusz z dnia 16 lutego 2015 r.)</i></p>	

Zdjęcia

fol. 30. Płocice

fol. 31. Płocice

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	Zespół ruralistyczny wsi Płocice zalicza się do kategorii wsi i dużych przysiółków o wysokich wartościach kulturowych. Wartości kulturowe w miejscowościach winny być chronione zapisem o występowaniu tych wartości w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 4 pkt 2).
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	Zespół ruralistyczny wsi Płocice nie jest objęty żadną formą ochrony: - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz wskazuje się projektowane strefy ochrony konserwatorskiej: 1) Strefa B - ochrony układów przestrzennych obejmuje zespoły zabudowy zagrodowej. Ochroną objęte zostało rozplanowanie zabudowy w obrębie tych miejscowości oraz forma architektoniczna i wielkość budynków. Na terenach objętych strefą należy: a) dostosować nową zabudowę w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej do lokalnej tradycji budowlanej lub wprowadzić strefy zakazu nowej zabudowy, b) utrzymać istniejący układ dróg i placów, c) utrzymać istniejącą zabudowę o wartości historycznej, d) utrzymać historyczną kompozycję wybranych obiektów, do której należy dostosować nowe obiekty, e) uzyskać zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na przekształcanie istniejącej formy zabudowy oraz lokalizacji, skali i formy nowej zabudowy. 2) Strefa E - ochrony ekspozycji obejmuje obszary umożliwiające właściwe eksponowanie sylwety oraz układu przestrzennego wsi Lipuska Huta. Wyznaczone strefy E mają za zadanie zabezpieczyć sylwetę wskazanych miejscowości w krajobrazie naturalnym. W celu właściwej ochrony sylwet miejscowości oraz ze względu na sąsiedztwo obiektów zabytkowych, w planach miejscowych należy przyjąć takie parametry oraz wskaźniki intensywności zabudowy, które pozwolą zabezpieczyć charakterystyczne panoramy wsi, wprowadzając, gdzie to konieczne, obszary przewidziane do wyłączenia spod zabudowy ze względów ekspozycyjnych.

	<p>zycyjnych. Oprócz tego należy zwrócić uwagę na ustalenie ograniczenia w lokalizacji reklam (zakaz lub określenia dopuszczalnych form i nieprzekraczalnych rozmiarów) oraz na dobór nasadzeń i na zmiany ukształtowania terenu.</p>
	<p>Na obszarze zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Płocice nie obowiązuje żaden miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z przepisami dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami proponowane w Studium strefy B – ochrony układów przestrzennych oraz strefy E – ochrony ekspozycji układów ruralistycznych nie mają statusu prawnej formy ochrony zabytków, gdyż nie zostały one przeniesione do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.</p>

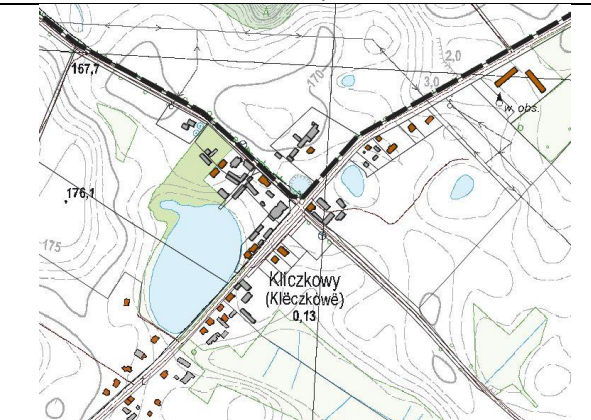
Tabela 16. Charakterystyka zespołu ruralistycznego wsi Płocice proponowany do wpisania do rejestru zabytków.

3.4. Pozostałe jednostki osadnicze o wartościach kulturowych

Plan ochrony WPK do wsi i dużych przysiółków o wysokich wartościach kulturowych zalicza:

- wsie Kliczkowy i Lipuska Huta, obie znajdują się na granicy obszaru Wdzydzkiego Parku Krajozabrazowego,
- przysiółki lub zespoły zabudowy: Dąbrówka i Dębina;
- tzw. wsie podwójne Jastrzębie-Czarne (proponowane również do wpisania do rejestru zabytków) oraz zespół zabudowy Płęsy -Rów.

Kliczkowy

Układ wsi z mapy historycznej z 1874r.	Układ wsi współcześnie
	

Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php

Źródło: opracowanie własne

Pierwsze wzmianki o miejscowościach na terenie gminy Karsin wywodzą się z drugiej połowy XIV w. i związane są najczęściej z przywilejami lokacyjnymi wsi. Przywileje te nadawane w okresie 1309 r. - 1466 r. pozwalają prześledzić tempo ich rozwoju, chociaż miejscowości te musiały (zazwyczaj) istnieć już wcześniej. Należące do komturstwa tucholskiego wsie otrzymały przywileje w następującej kolejności: Cisewie (1323r.), Górki (1352 r.), Miedzno (1353 r.), Kliczkowy (1357 r.), Karsin (1360 r.), Osowo (1374 r.), Przytarnia (1378 r.), Wiele (1382 r.) i Borsk (1383 r.). Obiekty te zaliczyć można do najstarszych elementów sieci osiedleńczej na obszarze gminy Karsin. Pozostałe znaczące obecnie elementy sieci osiedleńczej jak Wdzydze Tucholskie, Zamość czy Dąbrowa mają młodszą metrykę i związane są z funkcjami kształtującymi się na tym obszarze na przestrzeni XVI/XIX w.

Kliczkowy do XIX/XX w. to była kilku zagrodowa wieś chłopska. Pierwotny układ wsi związany był z niewielkim stawem Na przełomie XIX i XX w. na skrzyżowaniu (aktualnie znajduje się na nim murewana kapliczka) dróg z Wiele do Borska i z Górek do Przytarni powstał folwark rolny wraz z zespołem mieszkalnych czworaków zatrudniający robotników. W Kliczkowych powstawała zabudowa mieszka-

niowa o układzie szerokofrontowym. Najstarsze budynki są drewniane o wysokiej ścianie kolankowej i półpłaskim dachu.

Zdjęcia

fol. 32. Kliczkowy

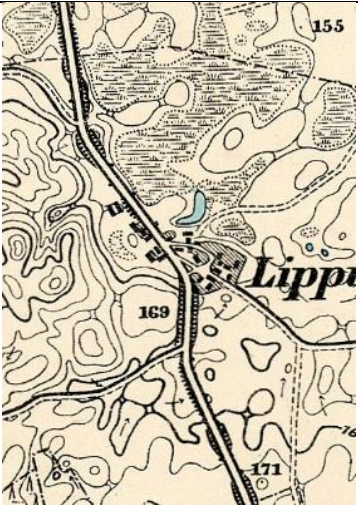
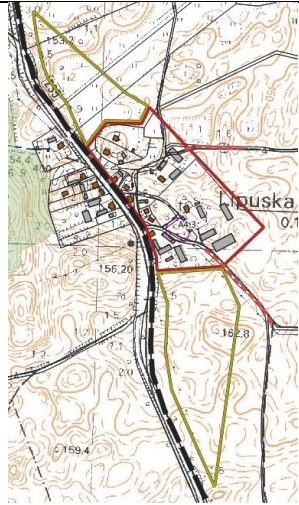
fol. 33. Kliczkowy

Dokument	Treść
<p>Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku</p>	<p>Zespół ruralistyczny wsi Kliczkowy zalicza się do kategorii wsi i dużych przysiółków o wysokich wartościach kulturowych. Wartości kulturowe winny być chronione zapisem o występowaniu tych wartości w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 2 pkt 2).</p>
<p>Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami</p>	<p>Zespół ruralistyczny wsi Kliczkowy nie jest objęty żadną formą ochrony:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
<p>Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy</p>	<p>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin przyjęte Uchwałą nr XXVII/197/2001 Rady Gminy Karsin z dnia 27 kwietnia 2001 roku ze zmianami (Uchwała Nr XXIII/207/2017 Rady Gminy Karsin z dnia 18.05.2017 r., Zarządzenie zastępcze Wojewody Pomorskiego z dnia 27 lipca 2018 r., Uchwałą Nr XVI/124/20 z Rady Gminy Karsin z dnia 10 lipca 2020 r.) nie odnosi się w ogóle do zagadnienia ochrony zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Kliczkowy.</p>

Tabela 17. Charakterystyka wsi Kliczkowy.

Lipuska Huta – zespół ruralistyczny

Układ wsi z mapy historycznej z 1934r.	Układ wsi współcześnie
	
<p>Źródło: www.mapy.eksploracja.pl/news.php</p>	<p>Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUIKZP</p>
<p>Lipuska Huta to wieś rolnicza, która się rozwinęła w miejscu osady pohutniczej. W 1789 r. odnotowano 6 domów, w 1885 r. mieszkało tu 4 gburów, 18 zagrodników.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wieś o zabudowie nieregularnej, wielodrożna, z placem częściowo zabudowanym. Do wsi należy kilka przysiółków i wybudować, w tym: Krugliniec i Wyrównno, wybudowanie Szwedzki Ostrów i Bałachy oraz osada Jałowe. • Wartości materialne: Tradycyjne zagrody duże, wielobudynkowe, na zapleczu działek sytuowano sady. Przy głównej drodze w centrum wsi znajduje się murowana kapliczka. We wsi znajdowała się wzmiankowana przez I. Gulgowskiego chatupa z podcieniem narożnym przeniesiona do Krajobrazowego Parku Etnograficznego. • Stan zachowania: Układ pierwotny wsi zachowany, lecz zniekształcony przeprowadzeniem przez wieś drogi Kościerzyna - Chojnice. Zachowały się przykłady układów zagród i ich elementy, w tym relikty zabudowy drewnianej (budynek o dachu półpłaskim z podwyższoną ścianką kolankową) i zniekształcone przykłady budownictwa murowanego. Zachowały się też przykłady tradycyjnego budownictwa gospodarczego murowanego - drewnianego. We wsi nastąpiła znaczna wymiana substancji zabudowy tradycyjnej. Zagrożenia środowiska kulturowego to zaawansowany proces wymiany substancji budownictwa tradycyjnego oraz jego przebudowa w formach często dysharmonijnych. W Wyrównnie i Szwedzkim Ostrowie nastąpił nadmierny rozwój budownictwa rekreacyjnego. • Waloryzacja: Wieś o zachowanym, zniekształconym w wyniku poprowadzenia przez centrum drogi Kościerzyna - Chojnice układzie przestrzennym osady pohutniczej, o zaawansowanym stopniu wymiany substancji zabudowy, częściowo na dysharmonijną. <p>(źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz zatwierdzone Uchwałą Nr VII/30/2011 Rady Gminy Lipusz z dnia 9 czerwca 2011 roku, ze zmianą wprowadzoną Uchwałą Nr V/18/2015 Rady Gminy Lipusz z dnia 16 lutego 2015 r.)</p>	

Zdjęcia

fot. 34. Lipuska Huta

fot. 35. Lipuska Huta

Dokument	Treść
Ustalenia ochrony w Planie Ochrony WPK z 2001 roku	<p>Zespół ruralistyczny wsi Lipuska Huta zalicza się do kategorii wsi i dużych przysiółków o wysokich wartościach kulturowych. Wartości kulturowe winny być chronione zapisem o występowaniu tych wartości w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uzgodnionym z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ustalenia ochrony zawiera Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, Punkt D wnioski szczegółowe i zalecenia dla ochrony wartości kulturowych jednostki osadnicze ust. 4 pkt 1).</p>
Formy ochrony ustanowione na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	<p>Zespół ruralistyczny wsi Lipuska Huta nie jest objęty żadną formą ochrony:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie został wpisany do rejestru zabytków; - nie został ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków; - nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
Ustalenia ochrony w dokumentach planistycznych gminy	<p>W obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz wskazuje się projektowane strefy ochrony konserwatorskiej:</p> <p>Strefa B - ochrony układów przestrzennych obejmuje zespoły zabudowy zagrodowej. Ochroną objęte zostało rozplanowanie zabudowy w obrębie tych miejscowości oraz forma architektoniczna i wielkość budynków. Na terenach objętych strefą należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dostosować nową zabudowę w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej do lokalnej tradycji budowlanej lub wprowadzić strefy zakazu nowej zabudowy, • utrzymać istniejący układ dróg i placów, • utrzymać istniejącą zabudowę o wartości historycznej, • utrzymać historyczną kompozycję wybranych obiektów, do której należy dostosować nowe obiekty, • uzyskać zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na przekształcanie istniejącej formy zabudowy oraz lokalizacji, skali i formy nowej zabudowy. <p>Strefa E - ochrony ekspozycji obejmuje obszary umożliwiające właściwe eksponowanie sylwety oraz układu przestrzennego wsi Lipuska Huta. Wyznaczone strefy E mają za zadanie zabezpieczyć sylwety wskazanych miejscowości w krajobrazie naturalnym. W celu właściwej ochrony sylwet miejscowości oraz ze względu na sąsiedztwo obiektów zabytkowych, w planach miejscowych należy przyjąć takie parametry oraz wskaźniki intensywności</p>

	zabudowy, które pozwolą zabezpieczyć charakterystyczne panoramy wsi, wprowadzając, gdzie to konieczne, obszary przewidziane do wyłączenia spod zabudowy ze względów ekspozycyjnych. Oprócz tego należy zwrócić uwagę na ustalenie ograniczenia w lokalizacji reklam (zakaz lub określenia dopuszczalnych form i nieprzekraczalnych rozmiarów) oraz na dobór nasadzeń i na zmiany ukształtowania terenu.
	Na obszarze zabytkowego zespołu ruralistycznego wsi Lipuska Huta nie obowiązuje żaden miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Zgodnie z przepisami dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami proponowane w Studium strefy B – ochrony układów przestrzennych oraz strefy E – ochrony ekspozycji układów ruralistycznych nie mają statusu prawnej formy ochrony zabytków, gdyż nie zostały one przeniesione do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Tabela 18. Charakterystyka wsi Lipuska Huta.

3.5. Krzyże i kapliczki

Powszechnym zwyczajem było lokalizowanie krzyży i kapliczek na rozdrożach prowadzących do wsi lub wybudowani. Jest to jeden z najbardziej trwałych obyczajów w regionie. Tradycja ta jest kontynuowana obecnie przez miejscową ludność. Powstają nowe krzyże i kapliczki, nie tylko jako element nawigacji na drogach, ale również na prywatnych posesjach, a istniejące krzyże i kapliczki są konserwowane. Najczęstszymi podobiznami pojawiającymi się w kapliczkach byli św. Roch i św. Rozalia, opiekunowie chorób zakaźnych, oraz św. Józef, św. Mikołaj, św. Barbara. Otoczenie większości kapliczek i krzyży przydrożnych sprzyja pozytywnemu odbiorowi walorów kulturowych Parku, jednak istnieją miejsca gdzie zniekształcono ten odbiór np.: krzyż na ul. Warszawskiej w Kaliszu Kaszubskim poprzez zbyt bliskie usytuowanie latarni czy kapliczka w Bałachach na skrzyżowaniu DW 235 z ul. Lipową i ul. Rodzinną, która wyłączona została z wiejskich krajobrazów przez bliskość ruchliwej drogi.

Krzyże i kapliczki na obszarze WPK

GMINA DZIEMIANY		
 <p data-bbox="363 1787 434 1818">fot. 36</p>	 <p data-bbox="804 1787 874 1818">fot. 37</p>	 <p data-bbox="1206 1787 1276 1818">fot. 38</p>
Kalisz Kaszubski, nr. dz. 219	Kalisz Kaszubski ul. Warszawska	Kalisz ul. Pomorska

 <p><i>fot. 39</i></p>	 <p><i>fot. 40</i></p>	 <p><i>fot. 41</i></p>
<p>przy DW 235 Kalisz – Dziemiany, skręt na Leżuchowo</p>	<p>Leżuchowo</p>	<p>Tomaszewo</p>
 <p><i>fot. 42</i></p>	 <p><i>fot. 43</i></p>	 <p><i>fot. 44</i></p>
<p>Piechowice, nr dz. 161</p>	<p>Droga z Piechowic, przy rozdrożu na Szablewo i Dębinę</p>	<p>Piechowice przy rozdrożu na Rów i Szablewo</p>
 <p><i>fot. 45</i></p>	 <p><i>fot. 46</i></p>	 <p><i>fot. 47</i></p>
<p>Piechowice, przy drodze w kierunku Dziemian</p>	<p>Słupinko</p>	<p>Dębina</p>

		
<p>fot. 48 Dębina</p>	<p>fot. 49 Schodno</p>	
GMINA KARSIN		
		
<p>fot. 50 Czarne, przy zagrodzie nr 4</p>	<p>fot. 51 Kliczkowy (przy granicy WPK)</p>	<p>fot. 52 Przytarnia (przy granicy WPK)</p>
		
<p>fot. 53 Struga</p>	<p>fot. 54 Wygoda, przy domu nr 1</p>	

GMINA KOŚCIERZYNA

fot. 55

Juszki, przy domu nr 3

fot. 56

Juszki, przy budynku szkoły

fot. 57

Juszki

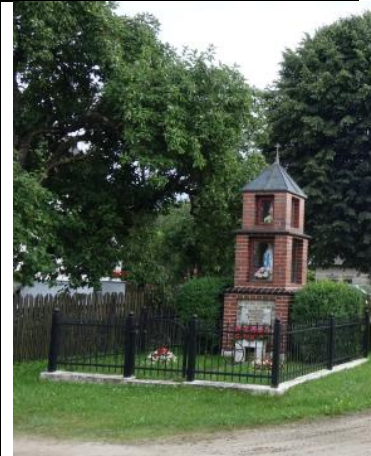
fot. 58

Juszki, przy domu numer 18/19

fot. 59

Loryniec przy rozdrożu na Szludron i Schodno

fot. 60

Loryniec, przy domu nr 7

fot. 61

Czarlina

fot. 62

Grzybowski Młyn (przy granicy z WPK)

fot. 63

Zabrody

		
<i>fot. 64</i>	<i>fot. 65</i>	<i>fot. 66</i>
Wąglikowice, przy ul. Kościerskiej	Wąglikowice, ul. Kościerska nr 49	Wdzydze przy ul. Teodory i Izydora Gulgowskich
GMINA LIPUSZ		
		
<i>fot. 67</i>	<i>fot. 68</i>	<i>fot. 69</i>
Bałachy, skrzyżowanie DW 235 z ul. Lipową i ul. Rodzinną	Płocice (przy granicy WPK)	Przy DW 235 skręt na Wy- równno

4. Zabytki archeologiczne

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 282, ze zmianami), w art. 6. Stanowi, że ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Plan ochrony WPK z 2001 r. zawiera:

- 1) wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego; (Rozdział 2 Ochrona środowiska kulturowego, pkt A. Zasoby dziedzictwa Kulturowego wpisane do rejestru zabytków nieruchomych);
- 2) że na terenie WPK wyznaczono chronione obszary planowanych badań archeologicznych; ich zasięg podano na załączniku graficznym do operatu generalnego (mapa pt. Operat generalny w skali 1:10000) wg wskazań Muzeum Archeologicznego w Gdańsku; ponieważ dla terenu WPK nie

wykonane zostały arkusze tzw. AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski) ustalenia dotyczące zasobów i obszarów ochrony archeologicznej mogą w przyszłości ulec zmianie.

4.1. Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego znajdują się trzy stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

nr rejestru / Oznaczenie na mapie	Miejscowość/ gmina	Rodzaj stanowiska/ chronologia	Opis położenia	dawny nr w rej. zab. Archeolog/ data wpisu do rejestru
C-261	Kalisz / Dziemiany	Cmentarzysko płaskie datowane na wczesną epokę żelaza,	Położone na N od wsi Kalisz i na E od szosy Kalisz – Dziemiany Dz. nr 889 obr. Kalisz;	201/Archeol. 1.12.1972 r
C-277	Czarlina / Kościerzyna	Cmentarzysko płaskie datowane na wczesną epokę żelaza i okres wpływów rzymskich	Położone na N od wsi Czarlina, między szosą do Wąglikowic a jeziorem Jelenie. Stanowisko zajmuje w całości lub w części następujące działki: 576/15, 576/16, 576/17, 584/6, 584/7, 584/9, 584/10, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 688, 689,690 obr. Czarlina.	219/Archeol. 2.12.1972 r.
C-285	Płocice (Szwedzki Ostrów) / Lipusz	Osada otwarta datowana na młodszą epokę kamienia.	Położone na SW od wsi Płocice, między rzeką Wdą a Jez. Osty, na działce nr 119 obr. Płocice.	227/Archeol. 5.12.1072 r.

Tabela 19: Wykaz stanowisk archeologicznych na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego. Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PWKZ, strona <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>, dostęp 09.09.2020 r.

Wyjaśnienia i uwagi do wykazu stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- 1) C-261 – zasięg stanowiska orientacyjny, na podstawie informacji od PWKZ, mapy operatu generalnego planu ochrony WPK, ustanowionego Rozporządzeniem nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r., Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dziemiany, zatwierdzonego Uchwałą Nr VIII/44/03 Rady Gminy w Dziemianach z dnia 30 czerwca 2003r.;
- 2) C-277 – zasięg stanowiska naniesiono na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obrębu Czarlina w gminie Kościerzyna, przyjętego Uchwałą Nr IX/64/07 Rady Gminy Kościerzyna z dnia 03 09 2007 r.
- 3) C-285 – zasięg stanowiska, zgodnie z opisem, przedstawiono po granicy działki nr 119 obr. Płocice.

4.2. Wojewódzka Ewidencja Zabytków archeologicznych

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na oficjalnej stronie Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 09.09.2020 r.), wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych jest w trakcie opracowania.

4.3. Zabytki archeologiczne ujęte w GEZ

Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Dziemiany

Oznaczenie na mapie	Miejscowość	Nr stan.	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr ob.AZP; nr st.
A1.1	Kalisz	1	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza	Brak danych
A1.2	Kalisz	4	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesny i środkowy okres lateński	Brak danych
A1.3	Kalisz	2	cmentarzysko grobów skrzynkowych	Hallstatt D ³	Brak danych
A1.4	Piechowice	1	cmentarzysko; osada produkcyjna; znalezisko luźne	epoka nieokreślona	Brak danych

Tabela 20. Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Dziemiany. Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Dziemiany oraz dane z PWKZ

Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Karsin

Oznaczenie na mapie	Miejscowość	Nr stan.	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Nr ob.AZP; nr st.
A2.1	Wiele	1	cmentarzysko grobów skrzynkowych	wczesna epoka żelaza	Brak danych
A2.2	Przytarnia	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
A2.3	Przytarnia	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
A2.4	Przytarnia	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
A2.5	Borsk	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak danych
A2.6	Borsk	7	znalezisko luźne	okres nowożytny	Brak danych

Tabela 21. Wykaz stanowisk archeologicznych - Gmina Karsin. Źródło: dane z PWKZ (stan na sierpień 2020 r.)

Według dostępnych informacji (w tym przekazanych przez PWKZ) na obszarze gminy Karsin w granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego jest 6 stanowisk archeologicznych, oznaczonych na mapie odpowiednimi symbolami. Na obszarze gminy Karsin, podobnie jak w gminach sąsiednich nie były dotąd prowadzone powierzchniowe badania archeologiczne w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Z danych archiwalnych wynika, iż na terenie gminy Karsin należy liczyć się z dość intensywnym osadnictwem pradziejowym, nie posiadającym jednakże lokalizacji.

³ Hallstatt - kultura halsztacka – kultura archeologiczna epoki żelaza, rozwijająca się w latach 800-450 p.n.e. Według systemu chronologicznego Paula Reineckego wyróżnia się halsztat C (HaC do 600 p.n.e.) oraz halsztat D (HaD do 450 p.n.e.)

Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Kościerzyna

Oznaczenie na mapie	Miejscowość	Nr stan.	Rodzaj stanowiska	Chronologia/kultura	Nr ob.AZP; nr st.	Uwagi
A3.1	Czarlina	Brak danych	osada	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp
A3.2	Czarlina	Brak danych	osada	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp
A3.3	Czarlina	Brak danych	ślad osadniczy	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp
A3.4	Wąglkowice	Brak danych	cmentarzysko płaskie	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp
A3.5	Wąglkowice	Brak danych	cmentarzysko płaskie	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp
A3.6	Wąglkowice	Brak danych	Brak danych	Brak danych	Brak	Ujęte w obowiązującym mpzp

Tabela 22. Wykaz stanowisk archeologicznych – Gmina Kościerzyna. Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna str.86 oraz UCHWAŁA NR IV/34/18 RADY GMINY KOŚCIERZYNY z dnia 28 grudnia 2018 r.

Wykaz stanowisk archeologicznych – gmina Lipusz

Według dostępnych informacji na obszarze gminy Lipusz w granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego znajdują się cztery stanowiska archeologiczne, w tym jedno wpisane do rejestru zabytków archeologicznych województwa pomorskiego pod numerem C-285 : Szwedzki Ostrów (obręb Płocice) – osada otwarta datowana na młodszą epokę kamienia (opis wg wykazu stanowisk w Studium: Osada otwarta z okresu neolitu i okresu wczesnośredniowiecznego).

Oznaczenie na mapie	Miejscowość	Nr stan.	Rodzaj stanowiska	Chronologia/ kultura	Nr ob.AZP; nr st.
A4.1	Ostrów Szwedzki	Brak danych	Punkt osadniczy	Wczesna epoka żelaza Kultura wschodnio pomorska	Brak danych
A4.2	Ostrów Szwedzki	Brak danych	Grodzisko	Okres wczesnośredniowieczny	Brak danych
A4.3	Lipuska Huta	Brak danych	Huta szkła	Okres nowożytny	Brak danych

Tabela 23. Wykaz stanowisk archeologicznych – gmina Lipusz.

Wykaz sporządzono na bazie kompilacji informacji zawartych w następujących źródłach:

Plan Ochrony WPK z 2001 roku, gdzie na mapie operatu generalnego zamieszczono stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków (C-285 Płocice -Szwedzki Ostrów);

- Lipusz
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz;
- Projekt Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2017 – 2020, który zawiera wykaz stanowisk archeologicznych włączonych do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (5 stanowisk).

4.4. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej zostały wyznaczone na podstawie „*analizy danych LiDAR⁴ opracowanych i udostępnionych przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii (GUGiK) w ramach projektu Informatycznego Systemu Osłony Kraju (ISOK) (głównie cieniowanie + hipsometria) pod kątem występowania obiektów archeologicznych*”⁵. Stanowiska te były następnie rozpoznawane, a część z nich była weryfikowana w terenie.

Na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, dane wykazały co najmniej 3 lokalizacje obiektów o różnym poziomie skupienia. Największe zagęszczenie obiektów występuje przy południowym brzegu jeziora Strupino, ok. 1,6 km od miejscowości Juszki w kierunku SSE. Wg dostępnych danych obiekty te zostały oznaczone jako *kurhany cmentarzyskowe*, w grupie Pozostałe zabytki archeologiczne⁶. Oznaczono tam 24 obiekty, z uwagą, iż są to kurhany wymieszane z ostańcami wydmyowymi.

Druga lokalizacja o znacznie mniejszym zagęszczeniu (4 obiekty), została wyznaczona na południe od jez. Osty i ok. 1,5 km od Kalisza w kierunku NE. Wg dostępnych danych obiekty te zostały oznaczone jako *obiekty do weryfikacji* – kurhany.

Ostatnia, 3 lokalizacja, obejmuje 2 obiekty oddalone od Lipusza o ok. 2 km w kierunku SE, w okolicach osady Krugliniec. Obiekty te zostały oznaczone jako *obiekty do weryfikacji* – kurhany, z uwagą, iż mogą to być ostańce deflacyjne⁷.

5. Niematerialne zasoby krajobrazu kulturowego obszaru WPK

5.1. Miejsca historyczne i legendarne

Związane z kultywowaniem ludowych tradycji:

- W Kaszubskim Parku Etnograficznym im. Teodory i Izidora Gulgowskich we Wdzydzech Kiszewskich odbywają się wydarzenia związane z obchodami świętojańskimi i zielonym świętkiem. Co roku 4 grudnia organizuje się też odpust św. Barbary a 4 lipca, w rocznicę poświęcenia drewnianego kościoła przeniesionego do Muzeum w latach 1980 – 1987 z miejscowości Swornegacie odbywa się uroczysta msza święta oraz kiermasz sztuki sakralnej i odpustowej. Na co dzień w skansenie oprócz zwiedzania obiektów budownictwa ludowego kaszub przygotowano wystawy poświęcone mieszkańcom Wdzydz oraz założycielom pierwszego na ziemiach polskich muzeum na świeżym powietrzu – Teodorowi i Izidorze Gulgowskim.⁸
- Wiele - najstarsza parafia katolicka na terenie Kaszub, sanktuarium - kalwaria wielewska, siedziba muzeum ziemi zaborskiej
- Dziemiany: siedziba oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, kościół, siedziba parafii, duży ośrodek gospodarczy i administracyjny, tartak, dworzec kolejowy, siedziba gminy, ośrodek zdrowia, szkoła, przedszkole, handel i usługi, rekreacja,
- Borsk: Od XVII funkcjonowała tam tradycja szkoły, do 1939 r. siedziba gromady, znajdowała się tam też poczta.
- Kalisz Kaszubski: tradycja wiejskiego ośrodka gospodarczego - dawniej młyn i karczma, następnie szkoła, poczta, dworzec kolejowy (od 1902 r.), w okresie powojennym SKR, obecnie kościół filialny, Lipusz: tradycja dużego miejscowego ośrodka życia gospodarczego i kulturalnego - jarmarki,

⁴ Light Detection and Ranging – urządzenie działające na podobnej zasadzie jak radar, ale wykorzystujące światło lasera zamiast mikrofal

⁵ Identyfikacja obiektów archeologicznych o własnej formie krajobrazowej na potrzeby audytu krajobrazowego województwa pomorskiego. Dokumentacja techniczna części bazodanowej, wyk. LabGIS na zlecenie Pomorskiego Biura Planowania Regionalnego w Gdańsku, Gdynia 2020;

⁶ Wg Zał. 1. Wynik identyfikacji obiektów archeologicznych o własnej formie krajobrazowej na potrzeby audytu krajobrazowego województwa pomorskiego, LabGIS 2020;

⁷ Forma ukształtowania terenu, która powstała poprzez nierównomierne wywiewanie materiału.

⁸ Źródło: <http://www.muzeum-wdzydze.gda.pl/impresy.html> (dostęp: 18.11.20r.)

młyny, piekarnia, karczmy, szkoły, parafia katolicka i ewangelicka, bank ludowy, poczta, dworzec kolejowy (od 1902 r.), ośrodek zdrowia,

- Piechowice - dawne dobro rycerskie, przykład długotrwałej tradycji wsi szlacheckiej;
- Wąglikowice - kościół i siedziba parafii, szkoła, ośrodek zdrowia,
- Wdzydze Tucholskie - tradycja dużego miejscowego ośrodka życia gospodarczego i kulturalnego - karczmy, szkoła, bank ludowy, poczta, ośrodek zdrowia, siedziba sołectwa
- Płocice - szkoła od II poł. XIX w., Wdzydze szkoła od k. XIX w.
- Płocice: tradycja rzemiosła plecionkarskiego z korzeni.
- Wdzydze - tradycja rozwoju turystyki (zwłaszcza wodniackiej - stacja wodna na Krzyżu) od I. 50-tych,
- Juszki to wieś o upowszechnionej opinii najpiękniejszej wsi w rejonie jezior Wdzydzkich. Istniejąca zabudowa historyczna jest remontowana, a powstające nowe budynki upodabniane są kształtem, kolorystyką i materiałem wykończeniowym do już istniejących. Dzięki temu jako jedna z nielicznych, Juszki, zachowała swój charakter małej wsi kaszubskiej.

Związane z działalnością artystyczną:

- W pobliżu Borska znajduje się dom wczasowy „Jasnochówka”. Czyli rekreacyjnej willi, będącej miejscem pracy twórczej, pochodzącego z Czerska, artysty malarza i polski żołnierz Kazimierz Jasnocha (1886–1966). Artysta malował m.in. sceny z życia Kaszubów oraz wnętrza kościołów.⁹
- W Juszkach Tadeusz Chrzanowski ustawił przed swoją domem kopię figury Jana Nepomucen z Kaszubskiego Parku Etnograficznego, czyli kopię rzeźby z miejscowości Mojusz. Został on wpisany do GEZ. W ikonografii rzeźby ludowej, postać św. Jana Nepomucena darzono dużym kultem. Jego zadaniem była ochrona dobytku przed powodzią.¹⁰
- Okolice jeziora Wdzydzkiego w tym wieś Lipusz (jako Lipno) zostały uwiecznione w eposie kaszubskiego pisarza Aleksandra Majkowskiego pt. „Žěcé i przigòdë Remùsa” („Życie i przygody Remusa”) oraz w licznych legendach i gadkach kaszubskich. Powieść uznawana jest za istotne dzieło literatury kaszubskiej, została kilkakrotnie zaadaptowana na scenariusz oraz wydana w formie nagrania mp3 (audiobook).¹¹
- Róża Ostrowska - autorka wierszy, nowel, słuchowisk radiowych, scenariuszy widowisk, recenzji teatralnych, powieści związanych z tematyką Kaszub np.: Bedekera Kaszubska z 1974 roku, (współautorka Izabella Trojanowska). W 1969 uhonorowana Medalem Stolema przyznawanym osobom, związkom lub organizacjom, które najbardziej zasłużyły się swoją działalnością na rzecz rozwoju kultury Kaszub i Pomorza. Jest jednym z najważniejszych wyróżnień w środowisku kaszubsko-pomorskim, określaną „kaszubskim Noblem”.¹²
- z Wąglikowicami związana jest twórczość ludowego rzeźbiarza Apolinary Pastwy. który bezpośrednio po II wojnie światowej, zaczął rzeźbić różnorodnie, figurki świeckie, płaskorzeźby i drewniane zabawki. „Odkryty” w latach pięćdziesiątych stał się wkrótce jednym z bardziej znanych i cenionych rzeźbiarzy kaszubskich. U jego boku uczył się jego siostrzeniec – Władysław Lica.
- Władysław Lica, mieszkał we Wdzydzach Tucholskich. Był prekursorem nowego stylu w kaszubskiej twórczości rzeźbiarskiej, polegającej na wykorzystaniu i dopasowaniu się do kształtów surowca. Jego prace znajdują się we wszystkich muzeach i zbiorach etnograficznych Polski północnej jak i w muzeach centralnych.¹³
- Wdzydze - tradycja rozwoju, wspierania i kultywowania rzemiosła artystycznego (głównie haft i plecionkarstwo) oraz kultury duchowej (zespół pieśni i tańca Wdzydzanki).

⁹ Źródło: <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/people,5679.html> (dostęp: 18.11.20r.)

¹⁰ Źródło: <http://www.farwnywiat.pl/rzezba-ludowa-na-kaszubach/> (dostęp: 18.11.20r.)

¹¹ Źródło: <https://kartuzy.naszemiasto.pl/kaszubski-poemat-derdowskiego-o-panu-czorlinsczim-dostepny/ar/c13-2690920> (dostęp: 18.11.20r.)

¹² https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=OSTROWSKA_R%C3%93%C5%BBA (dostęp 18.11.2021r.)

¹³ Źródło: <http://www.muzeumsztukiludowej.otrebusy.pl/index.php?page=lica-wladyslaw> (dostęp: 18.11.20r.)

- W Wielu mieszkało wielu ludzi znanych z zamiłowania do kultywowania kultury regionu. Jednym z nich był poeta kaszubski, humorysta, dziennikarz, wydawca prasy emigracyjnej w USA - Hieronim Derdowski. Jest twórcą takich utworów jak „O Panu Czorlińskim co do Pucka po sece jachoł”, „Kaszube pod Widnem” czy „Nórçyk Kaszëbsczy”. W 2015r. powstała całościowa interpretacja i nagranie w formacie mp3 (audiobook) poematu „O Panu Czorlińskim co do Pucka po sece jachoł”. Został on przeczytany przez Tomasza Fopke, kompozytora i literata tworzący głównie w języku kaszubskim.¹⁴ Pierwowzorem literackim Derdowskiego był właściciel Czarliny. W Wielu mieszkał też gawędziarz i działacz kaszubski Wicek Rogala. Dostał on w 1954 roku „Złoty Krzyż Zasługi” za zasługi w dziedzinie popularyzacji muzyki i pieśni ludowej. Kolejnym mieszkańcem popularyzującym kulturę ludową południowych Kaszub był Leonard Brzeziński – znany między innymi ze stworzenia muzeum ziemi zaborskiej oraz z zamiłowania do haftowania. Właściciel wielu medali i odznaczeń, m.in. Medalu Stolema, Złotej Odznaki PTTK czy odznaki Zasłużony Działacz Kultury.¹⁵

 <p style="text-align: center;"><i>fot. 70</i></p>	 <p style="text-align: center;"><i>fot. 71</i></p>
<p style="text-align: center;">Borsk - Dom wczasowy „Jasnochówka”</p>	<p style="text-align: center;">Juszki - Figurka św. Jana Neopomucena</p>

Związane z działaniami wojennymi:

- W Piechowicach powstało miejsce upamiętniające życie Alojzego Bruskiego. W 1944 roku został wyznaczony na dowódcę jednego z największych pomorskich zgrupowań partyzanckich AK pod kryptonimami "Bory", "Cisy-100", operującego na obszarze Borów Tucholskich.¹⁶
- Lipusz - Tradycja martyrologiczna związana z II wojną światową (rozstrzelania, wywiezienia, obóz jeniecki, ruch oporu).
- Dziemiany - tradycja martyrologii i ruchu oporu z czasów drugiej wojny światowej.
- Na obszarze WPK działała Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Pomorski”. Swoje oddziały miała między innymi w gminie: Lipusz - komendant gminy: Jan Olszewski (do końca 1942 r.), kpr. Józef Cegiel (do maja 1943 r.), Stara Kiszewa - komendant gminy Piotr Czapiewski ps. "Żuraw" (do maja 1943 r.), Wąglikowice - komendant gminy Alojzy Grulkowski ps. "Król Jezior", Dziemiany - komendant gminy Ludwik Walkowiak (do maja 1943 r.), Józef Rolbiecki i Karsin - komendant gminy Marian Szostak
- Przy drogach Juszki – Gołuń oraz Wąglikowice – Wdzydze znajdują się tablice upamiętniające wydarzenia związane z bitwami II wojny światowej.

¹⁴Źródło:<https://kartuzy.naszemiasto.pl/kaszubski-poemat-derdowskiego-o-panu-czorlinsczim-dostepny/ar/c13-2690920> (dostęp: 18.11.20r.)

¹⁵Źródło: <http://cit.karsin.pl/slowneosoby.php> (dostęp: 18.11.20r.)

¹⁶Źródło:<https://podziemiezbrojne.ipn.gov.pl/zol/biogramy/96318,Alojzy-Bruski-ps-Grab.html> (dostęp:18.11.20r.)

fot. 72

podobizna Alojzego Bruskiego w
Piechowicach

fot. 73

tablica upamiętniająca ks. Bolesława Domańskiego w
Przytarni

Związane z legendami:

- funkcjonuje legenda o czarownicach związana z wsią Dąbrówka,
- Wdzydze Tucholskie - legendarne siedlisko czarownic,
- legendy związane z Zespołem Jezior Wdzydzkich.

5.2. Tradycyjna i historyczna zieleń na obszarze WPK

Ważnym elementem krajobrazu wiejskiego są różne formy zadrzewień. Zieleń śródpolna, porastające miedze, przydrożne drzewa owocowe, aleje i szpalery drzew nadają widokom atrakcyjności i bywają dominantami przestrzennymi. Na obszarze WPK, oprócz pomników przyrody, nie ma zbyt wiele historycznej zieleni. W głównej mierze krajobraz tworzą solitery – samotnie występujące drzewa, czasem krzewy. Wyrównają się one kształtem korony, kolorem, fakturą lub rzadkością odmiany.¹⁷

Tradycyjne ogrody na Kaszubach są pełne kwiatów, które dobrze czują się w surowych warunkach klimatycznych. Najczęściej spotykanymi roślinami były bućki, stokrotki, piwonie, aksamitki, goździki, róże, malwy, margaretki, pysznogłówki, słoneczniki, nagietki, nasturcje, dalie i jaśminowiec. Natomiast często spotykanym warzywem był topinambur.¹⁸

¹⁷ Historia Ogrodów L. Majdecki Państwowe Wydawnictwo Naukowe wydanie drugie Warszawa 1981

¹⁸ Strona internetowa Magazyn Kaszuby link: <https://magazynekaszuby.pl/2017/07/kaszubskie-ogrody-jakie-kwiaty-tu-rosna/> dostęp 10.08.2021r.

fot. 74

Soliter na polu przy drodze w okolicy Piechowic/Leżuchowa

fot. 75

szpaler drzew wraz z pomnikiem przyrody przy drodze do Grzybowskiego Młyna

fot. 76

starodrzew w centrum wsi Grzybowski młyn

fot. 77

Stare drzewo owocowe i krzyż na rozstaju dróg

fot. 78

Ogród z tradycyjną Kaszubską roślinnością w Juszkach

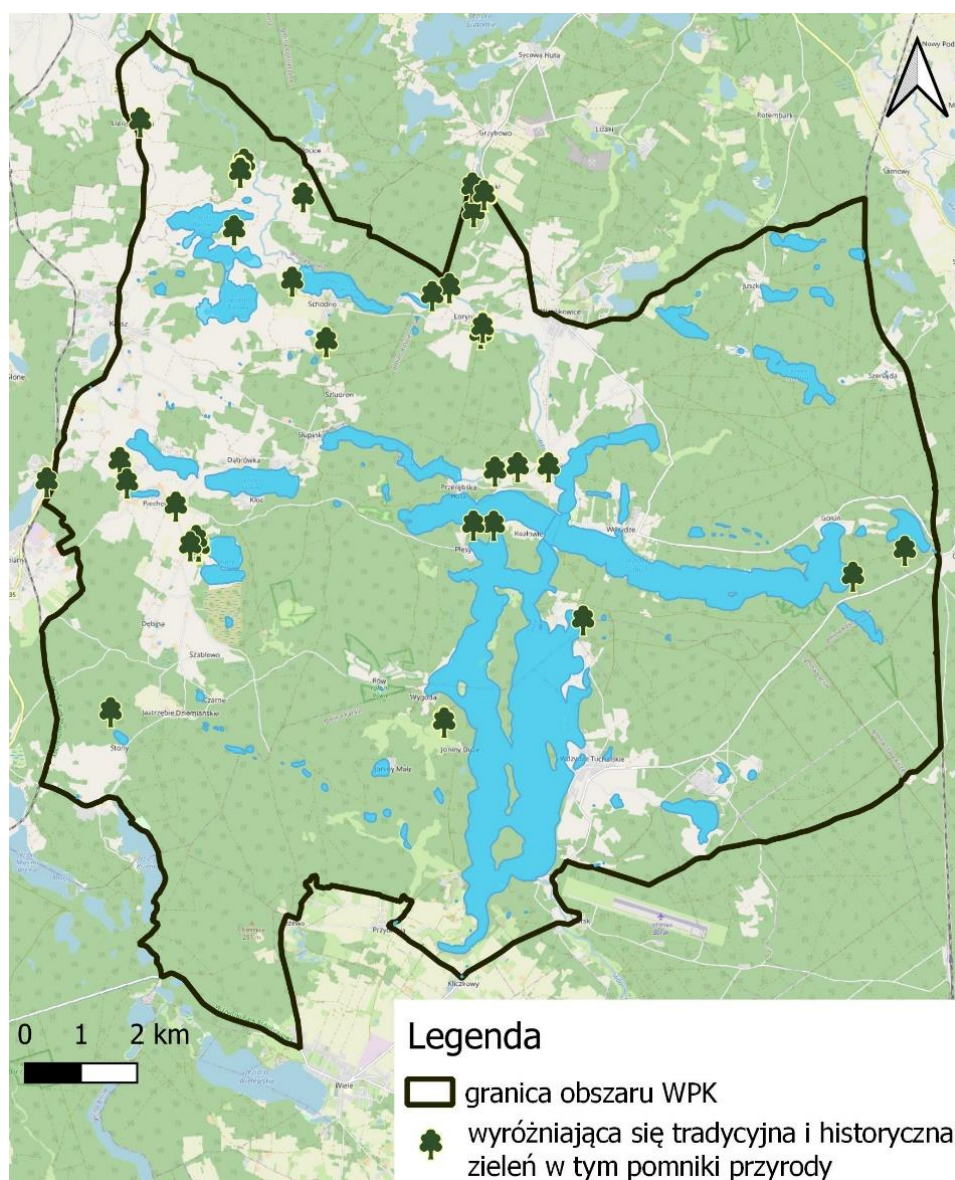

fot. 79

Stare drzewa owocowe w prywatnym ogrodzie w Piechowicach

Ryc. 2 Tradycyjna i historyczna zieleń na obszarze WPK

Źródło: Opracowanie własne. Podkład mapowy OpenStreetMap.

5.3. Kaszubski Park Etnograficzny

Muzeum to jest ważnym ośrodkiem kultuwowania tradycji Kaszub. Zostało założone w 1906 roku przez Teodora i Izidora Gulgowskich jako pierwsze na ziemiach polskich muzeum na wolnym powietrzu. Aktualnie na obszarze 22 ha znajduje się ponad 50 obiektów z okresu od XVII do XX wieku. Odbywają się tu liczne warsztaty i imprezy okolicznościowe przybliżające zwyczaje i obrzędy praktykowane na Kaszubach.

CZĘŚĆ III. ZASOBY FIZJONOMII KRAJOBRAZU OBSZARU WPK

1. Fizjonomiczne jednostki krajobrazowe

Na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego wyróżniają się cztery główne fizjonomiczne typy krajobrazów:

- K1 – zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich, stanowiący o tożsamości obszaru Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego;
- K2 – zespół wewnątrz krajobrazowych dolin rzecznych Wdy i Trzebiochy;
- K3 – zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”,
- K4 – zespoły wewnątrz krajobrazowych krajobrazów leśnych.

K1 – zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich

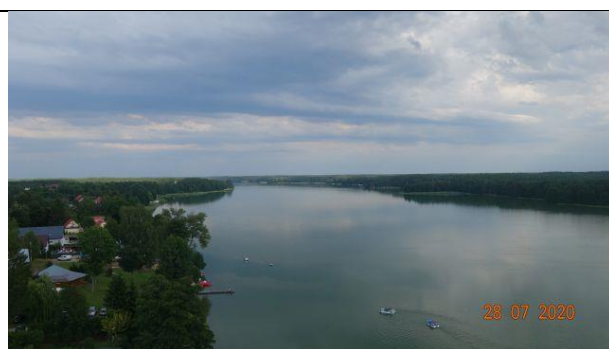
Jednostka krajobrazowa K1 – zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich obejmuje unikatowy na skalę krajową kompleks jezior, nazywany przez Kaszubów „Morzem Kaszubskim”. Ma on nietypowy kształt krzyża, którego ramiona tworzą jeziora m. in.: Wdzydze – zwane też Wielką Wodą, Radolne, Jelenie i Gołuń. Znajduje się na nim 10 wysp: Ostrów Wielki, Ostrów Mały, Golonek, Sorka, Sidły.

Wody jezior wypełniają rynny subglacjalne (polodowcowe). Rynny takie powstały przez płynące pod lądolodem wody, które wypłukiwały materiał skalny. Rynny ułożone są głównie w dwóch kierunkach, południkowym i równoleżnikowym, tworząc charakterystyczny krzyż. Jeziora rynnowe charakteryzują się kształtem, stromymi brzegami oraz stosunkowo dużą głębokością.

Wzdłuż linii brzegowej osiedlali się rybacy tworząc osady rybackie: Wdzydzkie Tucholskie, Wdzydze i Czarlinę.

Początki funkcji letniskowych wiążą się z powstaniem nie daleko Borska „Jasnochówki”, czyli rekreacyjnej willi, będącej miejscem pracy twórczej, pochodzącego z Czerska, artysty malarza Kazimierz Jasnocha (1886–1966). Intensywny i widoczny rozwój zabudowy w obrębie kompleksu Jezior Wdzydzkich rozpoczął się w połowie XX wieku, wraz z masowym rozwojem turystyki i rekreacji. Aktualnie główną funkcją prawie wszystkich miejscowości znajdujących się na tym obszarze jest funkcja turystyczna, w formie zabudowy letniskowej (zespoły domków letniskowych), agroturystyki, ośrodków wypoczynkowych oraz usług hotelarskich, głównie w formie pensjonatów. Funkcja rolnicza jest nadal dominująca na południowych krańcach jeziora Wdzydze, np. w krajobrazie takich wsi część Przytarni czy Kliczkowy.

Tradycje budownictwa kaszubskiego prezentowane są we Wdzydzach, gdzie znajduje się Muzeum w formie skansenu Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich.

fot. 80

Widok na jezioro Wdzydze z wieży widokowej we Wdzydzach

fot. 81

Widok na Jezioro Wdzydze z platformy widokowej na zachodnim brzegu jeziora

fot. 82

Widok na południową część Jeziora Wdzydze z miejsca Knieja (zagroda Przytarnia nr 3)

fot. 83

Widok na Jezioro Wdzydze z Wdzydz Tucholskich

fot. 84

Widok we Wdzydzach Tucholskich

fot. 85

Widok z Ośrodka Czarnowodzianka w Borsku

fot. 86

Widok na Jezioro Radolne z osady rybackiej w Czarlinie

fot. 87

Widok na Jezioro Gołń z pomostu na terenie Hotelu Gołń

K2 – zespół wewnątrz krajobrazowych dolin rzecznych Wdy i Trzebiochy

K2 – zespół wewnątrz krajobrazowych dolin rzecznych Wdy i Trzebiochy to jednostka krajobrazowa położona w północnej części Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego, od Lipusza na zachodzie po Czaplewo i Wąglikowice. W obrębie Gminy Lipusz, Wda „przecina” pozostałości wysoczyzny morenowej tworząc tzw. „przełom Czarnej Wody”, wyjątkowo atrakcyjną krajobrazowo formę. Przełom ten, na odcinku między osadą Krugliniec a Leśniczówką Płocice tworzy, głęboką na 30 m, V-kształtą dolinę. W granicach Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego Wda przepływa przez liczne jeziora, w tej części są to jeziora: Wyrównno, Schodno i Jezierznia, w okolicach Loryńca łączą się z nią wody Trzebiochy, która wypływa spod Kościerzyny i ma zaledwie 6 km długości.

W krajobrazie dolin Wdy i Trzebiochy występują spore kompleksy trwałych użytków zielonych w pobliżu lub wzdłuż cieków i terenów zalewanych okresowo. Znajdują się tu jedynie małe wsie związane z działalnością około rzeczną – młynem i karczmą przy przeprawie przez Wdę. Nad Trzebiochą położony jest Grzybowski Młyn, a z przeprawą przez Wdę i karczmą wiążą się dzieje wsi Loryniec.

fot. 88

Widok z mostku nad Wdą w pobliżu Płocic (Przełom Wdy)

fot. 89

Widok z mostku nad Wdą w pobliżu Schodna

fot. 90

Widok na Jezioro Schodno z platformy widokowej na północnym brzegu jeziora

Dolina Wdy w pobliżu Loryńca

Widok z mostku nad Wdą - Wawrzynowo

 <p style="text-align: right; color: orange;">28.07.2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">28.07.2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 91</i></p> <p>Dolina Trzebiochy - staw młyński w Grzybowskim Młynie</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 92</i></p> <p>Dolina Trzebiochy – przepławka w Grzybowskim Młynie</p>
 <p style="text-align: right; color: orange;">13.09.2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">28.07.2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 93</i></p> <p>Osada rybacka w Czarlinie – przystań rybacka</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 94</i></p> <p>Osada rybacka w Czarlinie - staw hodowlany</p>
 <p style="text-align: right; color: orange;">27.07.2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">28.07.2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 95</i></p> <p>Dolina Wdy</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 96</i></p> <p>Ujście Wdy do jeziora Radolne</p>

K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”

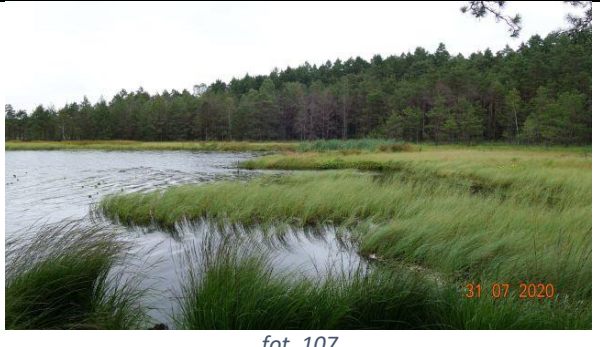
Jednostka K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej” obejmuje północno – zachodnią część WPK. „Wyspa Raduńska” to fragment dawnej wysoczyzny morenowej, która została rozmyta przez wody roztopowe z topniejącego lądolodu stadiału poznańskiego ostatniego zlodowacenia. Wyspa rozdziela również dwa rozległe obszary sandrowe: sandr Brdy (na zachodzie) i sandr Wdy. Teren „wyspy” jest urozmaicony pod względem morfologicznym. Droga wojewódzka nr 235 (Kościerzyna – Chojnice), biegnąca po zachodniej granicy Parku, na odcinku pomiędzy wsiami Wyrównno – Kalisz przecina strefę wododziałową pomiędzy dorzecziami Wdy i Gwdy. Tutaj różnice wysokości osiągają prawie 30 m, w Wyrównnie droga biegnie na rzędnej ok. 165 m, a widoczne stąd jeziora (Wyrównno, Osty i Bielawa) położone są na wysokości 136 m n.p.m. Charakterystyczną cechą jest tu bogactwo form krajobrazowych: wyraźnie pagórkowaty krajobraz, duże różnice wysokości, liczne wieloplanowe, rozległe i urozmaicone widoki, bogactwo form pokrycia terenu z jeziorkami, polami, łąkami i lasami. Występuje również, co jest charakterystyczne dla stref wododziałowych, duża ilość zagłębień bezodpływowych, z których część wypełniona jest wodą.

W obrębie wyspy leżą m.in. Lipusz, Kalisz, Dziemiany i Raduń, czyli jedne z większych miejscowości w pobliżu WPK.

Właśnie w tej części Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego osadnictwo pojawiło się najszybciej. Najstarszy udokumentowany ślad osadnictwa na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego datowany jest na okres neolitu (III-II tys. lat p.n.e.). Przedhistoryczne grodzisko na Szwedzkim Ostrowie znajduje się koło wsi Wyrówno było najprawdopodobniej związane z gospodarką łowiecką. Później, w epoce żelaza w okresie halsztackim, powstało w Kaliszu Kaszubskim cmentarzysko ciepłopalne. Początki osadnictwa historycznego są odnotowywane tu od końca wieku XIII i w wieku XIV oraz XV. Wzmianka o najstarszej wsi Piechowice pochodzi z 1290 roku kiedy to utworzono dobro rycerskie Damianowa Dąbrowa.

							
<p style="text-align: center;"><i>fol. 97</i></p> <p>Widok z drogi nr 235 po północnej stronie Lipuskiej Huty</p>	<p style="text-align: center;"><i>fol. 98</i></p> <p>Widok z drogi nr 235 po południowej stronie Lipuskiej Huty</p>						
		<p style="text-align: center;"><i>fol. 99</i></p> <p>Widok z rejonu drogi nr 235 w Wyrównie, za zabudowaniami widoczne jezioro Wyrówno</p>				<p style="text-align: center;"><i>fol. 100</i></p> <p>Zjazd z drogi nr 235 do Leżuchowa</p>	<p style="text-align: center;"><i>fol. 101</i></p> <p>Wieś Parowa – widok os strony oczyszczalni ścieków</p>
<p style="text-align: center;"><i>fol. 99</i></p> <p>Widok z rejonu drogi nr 235 w Wyrównie, za zabudowaniami widoczne jezioro Wyrówno</p>							
							
<p style="text-align: center;"><i>fol. 100</i></p> <p>Zjazd z drogi nr 235 do Leżuchowa</p>	<p style="text-align: center;"><i>fol. 101</i></p> <p>Wieś Parowa – widok os strony oczyszczalni ścieków</p>						

 <p style="text-align: right; color: orange;">31 07 2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">13 09 2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 102</i></p> <p>Rynna jeziora Chebdy w okolicy Leżuchowa</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 103</i></p> <p>Widok z drogi Kalisz – Schodno w kierunku jeziora Bielawa</p>
 <p style="text-align: right; color: orange;">26 07 2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">31 07 2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 104</i></p> <p>Widok z drogi do przysiółka Szwedzki Ostrów na Jeziora Wyrówno i Osty oraz na stanowisko archeologiczne Szwedzki Ostrów.</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 105</i></p> <p>Widok na jezioro Słupino z Dąbrówki</p>
 <p style="text-align: right; color: orange;">13 09 2020</p>	 <p style="text-align: right; color: orange;">31 07 2020</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 106</i></p> <p>Widok na Jezioro Lipno z drogi przez Dębina</p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 107</i></p> <p>Jezioro Lipno</p>

K4 – zespoły wewnątrz krajobrazowych krajobrazów leśnych

Obszary leśne na terenie WPK można zróżnicować pod kątem wieku drzewostanu i jego składu gatunkowego. Różnice te w pewien sposób warunkują rodzaj i skalę odczuć estetycznych związanych z ekspozycją i odbiorem krajobrazu. „We wschodniej części WPK lasy są młodsze, mniej zróżnicowane, intensywna eksploatacja prowadzona przez gospodarkę leśną ma silne oddziaływanie na postrzeganie krajobrazu leśnego. Lasy po przeciwnej stronie zespołu Jezior Wdzydzkich, charakteryzują się starszym i bardziej zróżnicowanym drzewostanem. Wyróżniającą cechą jest występowanie w tym rejonie małych wsi, przysiółków i pojedynczych zagrod: Jastrzębie (Czarne), Rów, Wygoda, Szczajewo i Szablewo.

fot. 108

25.07.2020

fot. 109

25.07.2020

fot. 110

25.07.2020

fot. 111

13.09.2020

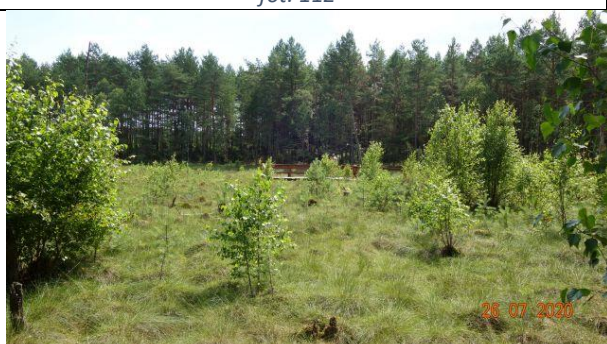
fot. 112

25.07.2020

fot. 113

26.07.2020

fot. 114

25.07.2020

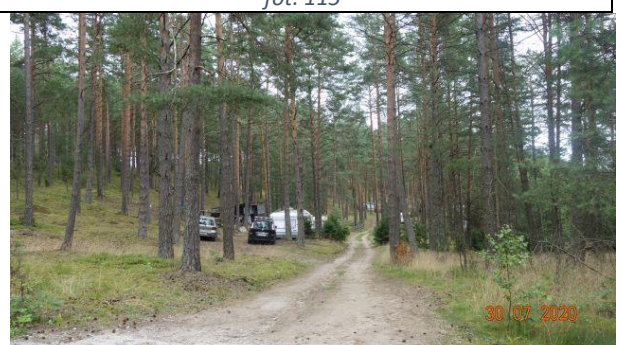
fot. 115

26.07.2020

fot. 116

30.07.2020

fot. 117

30.07.2020

2. Ekspozycja krajobrazu

2.1. Inwentaryzacja i analiza punktów widokowych wskazanych w planie ochrony WPK z 2001 r.

Plan ochrony WPK wymienia osiem miejsc wyróżniających się w ekspozycji czynnej, są to najbardziej wartościowe punkty widokowe WPK:

- 1) punkt widokowy o wybitnych walorach na południowym krańcu zespołu Jezior Wdzydzkich;
- 2) punkty widokowe w rejonie Wdzydz Tucholskich;
- 3) punkt widokowy o wysokich walorach przy północnym brzegu jeziora Lipno;
- 4) punkt widokowy na Wąglikowice;
- 5) punkt widokowy na Wdzydze;
- 6) unikatowy punkt widokowy panoramiczny o wybitnych walorach w pobliżu Przytarni na zespół Jezior Wdzydzkich;
- 7) punkt widokowy o dużych walorach na jeziora Wyrównno i Osty z drogi Lipusz - Lipuska Huta;
- 8) punkt widokowy o wysokich walorach na jezioro Cheb z drogi Kalisz - Dziemiany.

Według Rozporządzenia Nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. w sprawie ustanowienia "Planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego" punkty widokowe są jednym z elementów kształtowania zagospodarowania rekreacyjnego. Wymienione powyżej punkty widokowe w dotychczasowym planie ochrony WPK z 2001 roku miały się wiązać z zagospodarowaniem, umożliwiającym zatrzymanie się oraz świadome oglądanie widoku. W planie proponuje się pewien model zagospodarowania, na który składają się cztery typy zagospodarowania:

1. **Typ I** punkt widokowy o pełnym zagospodarowaniu, na które składają się m.in.: strażnica Parku, gospoda-zajazd. Wskazuje się następujące punkty:
  - 1) Wąglikowice,
  - 2) na północ od Wiela, (poza granicą WPK);
  - 3) na zachód od Wyrównna - wszystkie przy wjazdach do WPK,
2. **Typ II** – parking z zapleczem (miejsca parkingowe, a także sanitariaty, mała gastronomia, informacja turystyczna:
  - 1) Wdzydze,
  - 2) na drodze Dziemiany-Kalisz;
3. **Typ III** - miejsca postojowe, informacja o Parku:
  - 1) Wąglikowice,
  - 2) Skoczkowo,
  - 3) Czarlina,
  - 4) Wdzydze Tucholskie,
  - 5) na zachód od Wiela, (poza granicą WPK);
4. **Typ IV** - siedziska:
  - 1) nad jez. Lipno,

- 2) Czarlina,
- 3) na zachód od Przytarni, (poza granicą WPK);
- 4) Knieja.

Podsumowanie inwentaryzacji punktów widokowych

Większość punktów widokowych wskazanych w planie ochrony WPK jest niezagospodarowana oraz niewyznaczona. Ponadto ekspozycja wielu z nich nie odpowiada wstępnym założeniom np. brak widoku na wskazane jezioro.

1. Punkt widokowy na południowym krańcu zespołu Jezior Wdzydzkich – Knieja	
 <p style="text-align: center;"><i>fol. 120</i></p>	
OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r.	
	
punkt nieurzadzony i zarośnięty. Znajduje się na terenie prywatnym.	Zagospodarowanie TYP IV - urządzenie siedzisk

2. Punkt widokowy w rejonie Wdzydz Tucholskich

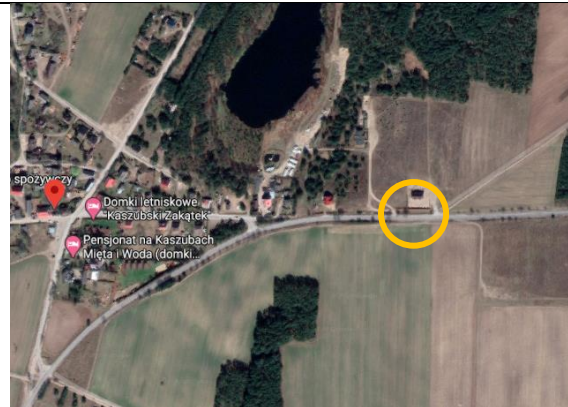

fot. 121

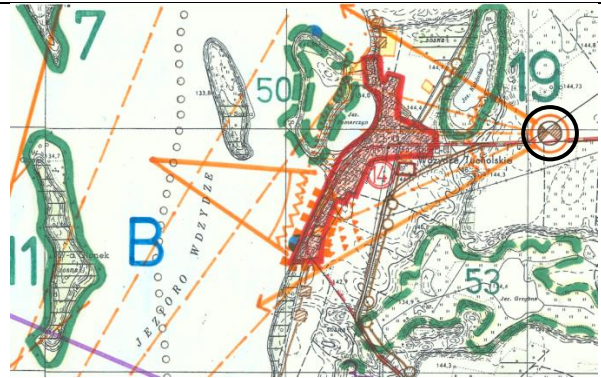

fot. 122

OBCENY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

punkt nieurządzony, widok zaburzony nowo powstającą zabudową

Zagospodarowanie Typ III miejsca postojowe i informacja o Parku

3. Punkt widokowy przy północnym brzegu jeziora Lipno

fot. 123

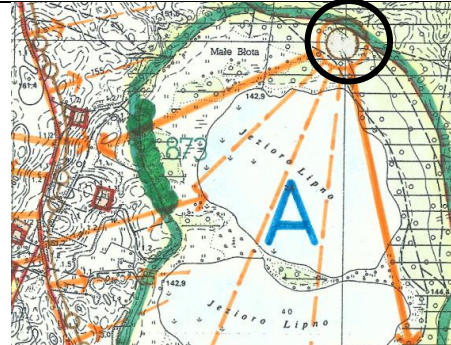

fot. 124

OBCENY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Przystań leśna z siedziskami. Widok przesłonięty zadrzewieniem.

Zagospodarowanie TYP IV - urządzenie siedzisk

4. Punkt widokowy na Wąglikowice

fol. 125

punkt widokowy po północnej stronie
ul. Kościerskiej w Wąglikowicach

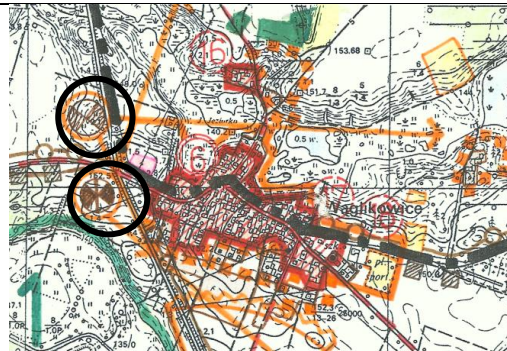
fol. 126

punkt widokowy po południowej stronie
ul. Kościerskiej w Wąglikowicach

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

punkt niezagospodarowany zlokalizowany na
terenie prywatnym. Widok zaburzony przez
nową zabudowę i zielen przydrożną.

- punkt północny zagospodarowanie Typ III
z miejscami postojowymi i informacją o Parku
- punkt południowy zagospodarowanie TYP I
pełne zagospodarowanie

5. Punkt widokowy na Wdzydze w Czarlinie - półwysep Piaski

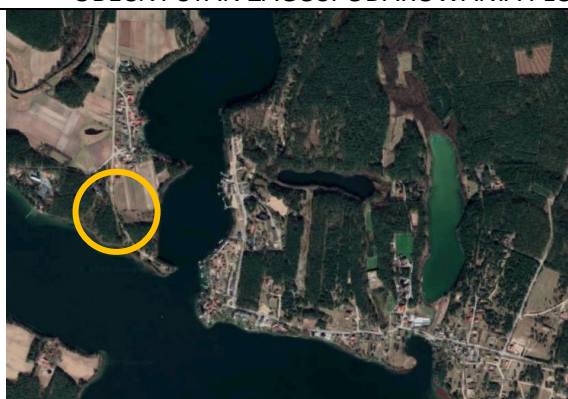

fot. 127

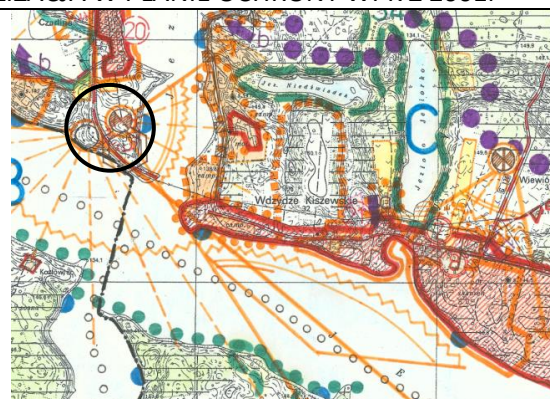

fot. 128

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

punkt niezagospodarowany w części zarośnięty.

1. zagospodarowanie TYP II - urządzenie parkingu z zapleczem
2. zagospodarowanie TYP IV – urządzenie siedzisk

6. Punkt widokowy na Wdzydze przy drodze z Wąglikowic do Wdzydz

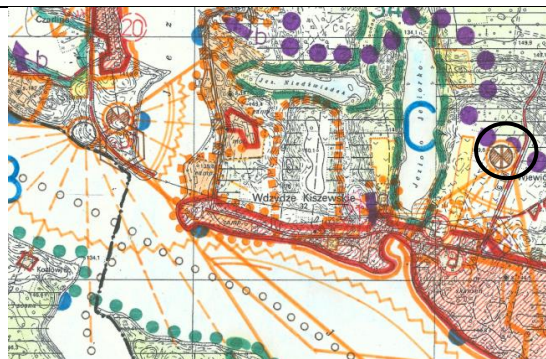

fol. 129

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

punkt niezagospodarowany, zarośnięty

Zagospodarowanie TYP II - parking z zapleczem

7. Punkt widokowy na jeziora: Wyrówno i Osty z drogi Lipusz - Lipuska Huta

fol. 130

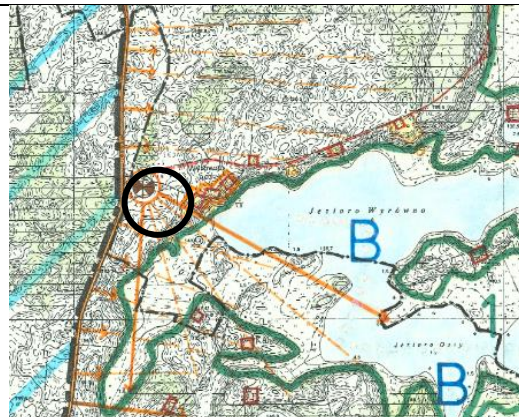

fol. 131

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Punkt niezagospodarowany i niewyznaczony

Pełne zagospodarowanie TYP I

8. Punkt widokowy na jezioro Cheb z drogi Kalisz - Dziemiany.

fot. 132

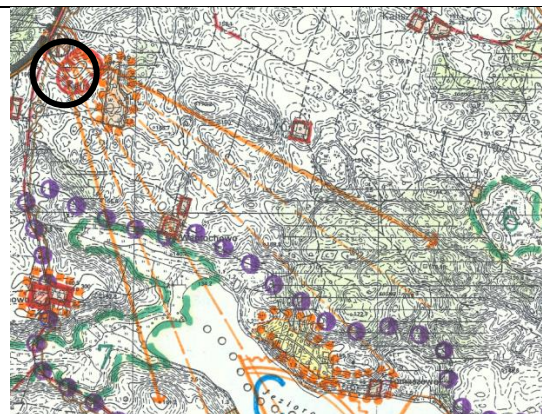

fot. 133

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

punkt niezagospodarowany i niewyznaczony

Zagospodarowanie TYP II - urządzenie parkingu z zapleczem

2.2 Inwentaryzacja i analiza ciągów widokowych i tras pejzażowych wskazanych w planie ochrony WPK z 2001 r.

Według Rozporządzenia Nr 6/2001 Wojewody Pomorskiego z dnia 7 sierpnia 2001 r. w sprawie ustanowienia "Planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego" trasy krajobrazowe na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego dzieli się na: trasy z ciągami widokowymi i drogi pejzażowe.

Zadania ochronne wskazane w Planie Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego:

1. Wartości ekspozycyjne z wyznaczonych ciągów widokowych wymagają ochrony przed zabudową i zagospodarowaniem obiektami degradującymi.
2. Projekty zabudowy i zagospodarowania powodujące zmiany ekspozycji z ciągów widokowych winny zawierać ocenę skutków dla krajobrazu.
3. Zaleca się:
  - 1) przywrócenie możliwości ekspozycyjnych ciągów widokowych na odcinkach dróg o zaniedbanym otoczeniu, w celu poprawy możliwości korzystania z wartości wizualnych i ekspozycyjnych krajobrazu
  - 2) rekompozycję ścian wnętrza drogi pejzażowej na odcinku Olpuch - Wdzydze Tucholskie

Niniejsza inwentaryzacja ma na celu określenie aktualnego stanu ekspozycji krajobrazu z poszczególnych ciągów widokowych i tras pejzażowych wymienionych w tekście planu ochrony z 2001 roku. Ze względu na charakter krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego można uznać te dwa elementy jako tożsame.

Podsumowanie inwentaryzacji ciągów widokowych i tras pejzażowych

Istniejące ciągi widokowe i trasy pejzażowe zlokalizowane są: nad jeziorem Bielawy, Czyste, Słupinko i Cheb oraz wzdłuż drogi Piechowice – Czarne i między Skoczkomem a Wdzydzami. Pozostałe widoki nie zachowały swoich walorów krajobrazowych. W celu ich przywrócenia konieczne byłoby przeprowadzenie prac porządkowych.

1. Ciągi widokowe wzdłuż Czarnej Wody, z drogi z Loryńca w kierunku południowo-zachodnim oraz z drogi wzdłuż południowego brzegu jeziora Schodno

Wzdłuż południowego brzegu jeziora Schodno:

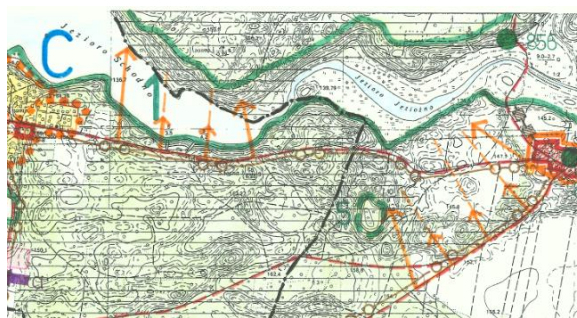
foto. 134

z drogi z Loryńca kier. południowo-zachodnim:

foto. 135

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Oba ciągi aktualnie nie istnieją. Widok zastaniają korony drzew.

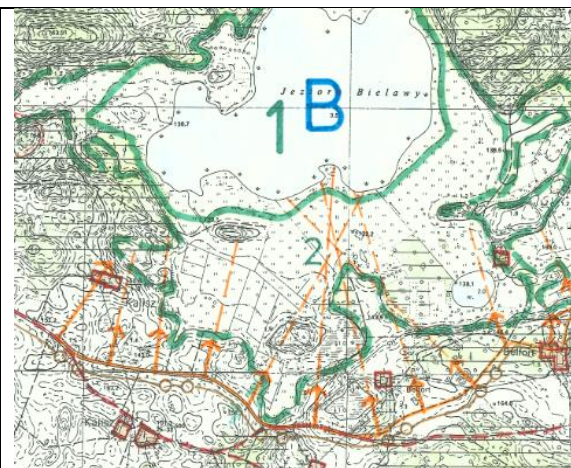

2. Unikatowy ciąg widokowy na jezioro Bielawy

fot. 136

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy istnieje jednak ma mniejszy zasięg widoku ze względu na występujące obszary zadzewione. Posiada wybitne walory krajobrazowe

3. Ciąg widokowy na jeziora: Cheb oraz Słupino

Widok na jezioro Cheb:

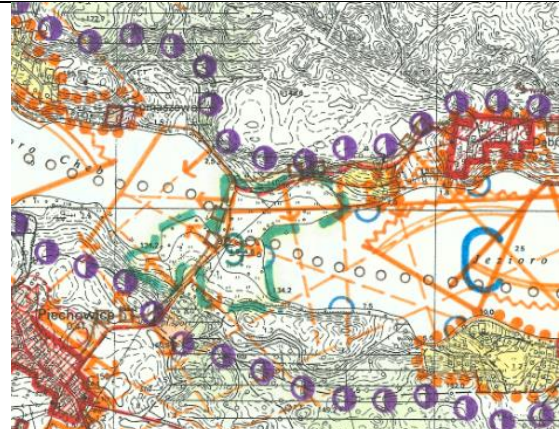
fot. 137

Widok na jezioro Słupino:

fot. 138

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy istnieje jednak ma mniejszy zasięg widoku ze względu na występujące obszary zadzewione.

4. Obustronny ciąg widokowy wzdłuż drogi Piechowice - Czarne

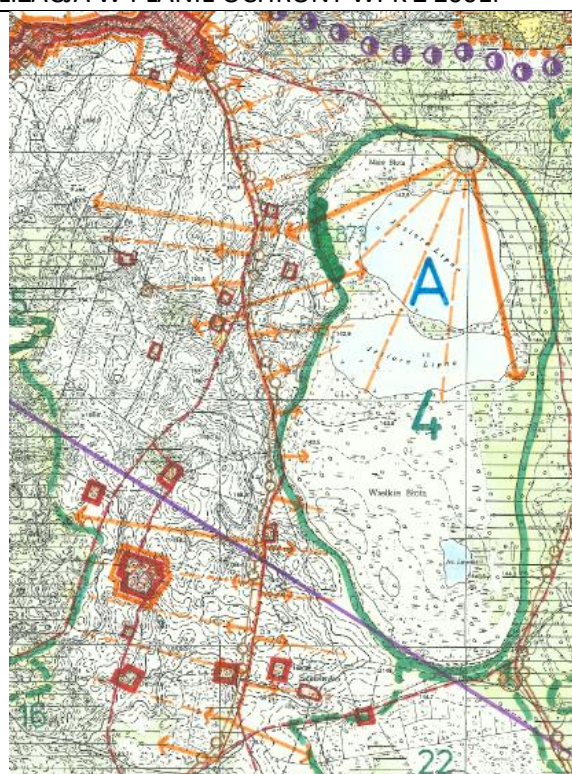
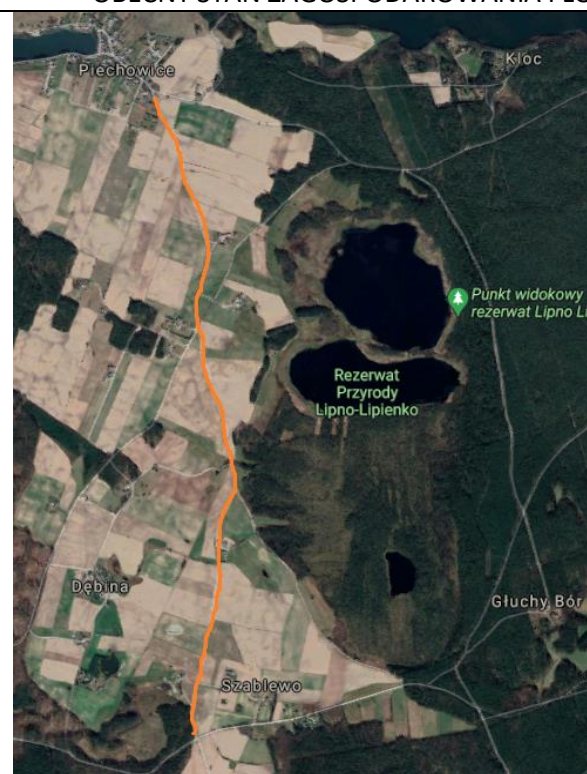
fot. 139

fot. 140

Widok na jez Lipno z drogi biegnącej przez przysiółek Dębina.

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

ciąg widokowy istnieje, zachował swoje wybitne walory krajobrazowe.

5. Ciąg widokowy na dolinę strumienia między Skoczkiem a Wdzydzami

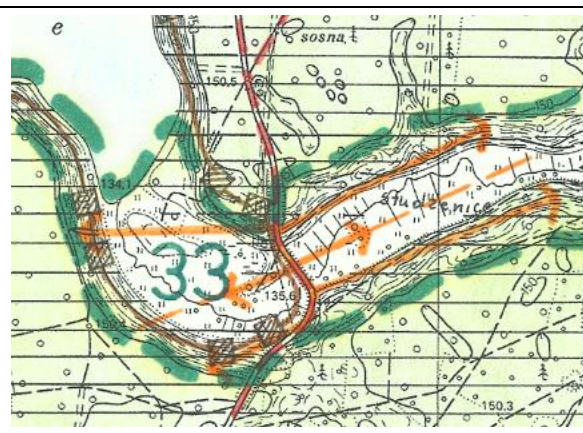

fot. 141

fot. 142

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy aktualnie nie istnieje. Widok w znacznym stopniu zasłaniają korony drzew.

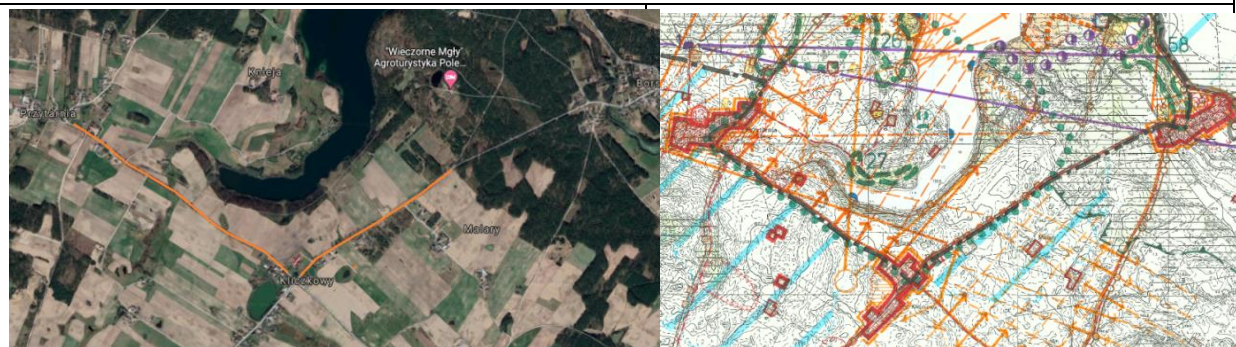
6. Ciąg widokowy na drodze Borsk - Kliczkowy - Przytarnia

Widok na Jezioro Wdzydze z drogi Kliczkowy – Borsk:

fol. 143

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy nie zachował swoich wybitnych walorów krajobrazowych. Widok zastaniają korony drzew rosnących przy brzegu jeziora oraz zabudowa.

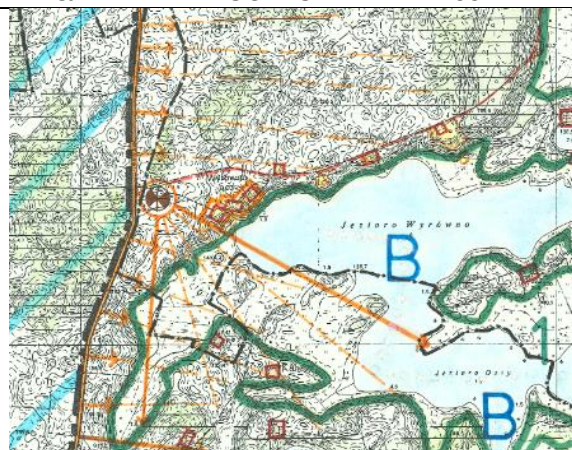
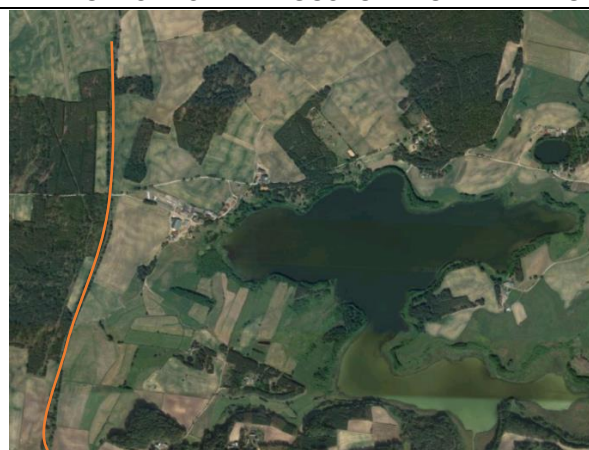

7. Ciąg widokowy na jeziora Wyrównno i Osty

fol. 144

OBECNY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy jest nierówny. Fragmentami występują dalekie widoki między innymi na jezioro Wyrównno, ale występują też zadrzewienia i zakrzewienia przydrożne zastępujące widok.

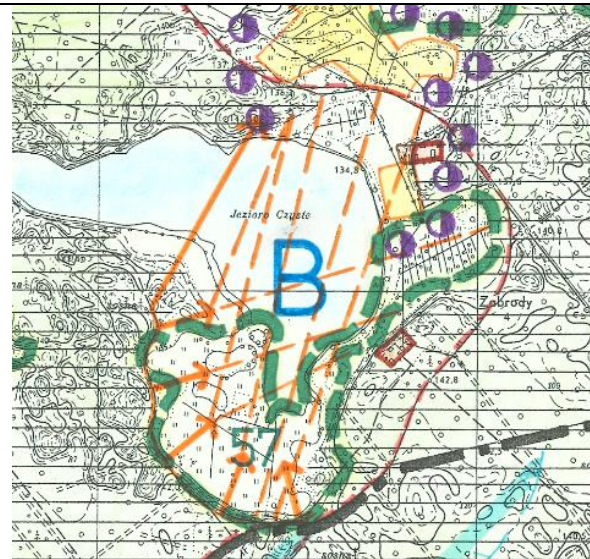

8. Aktualnie zdegradowany ciąg widokowy nad jez. Czyste

fot. 145

OBCENY STAN ZAGOSPODAROWANIA I LOKALIZACJA W PLANIE OCHRONY WPK Z 2001r

Ciąg widokowy mały zasięg widoku ze względu na występujące obszary zadzewione.

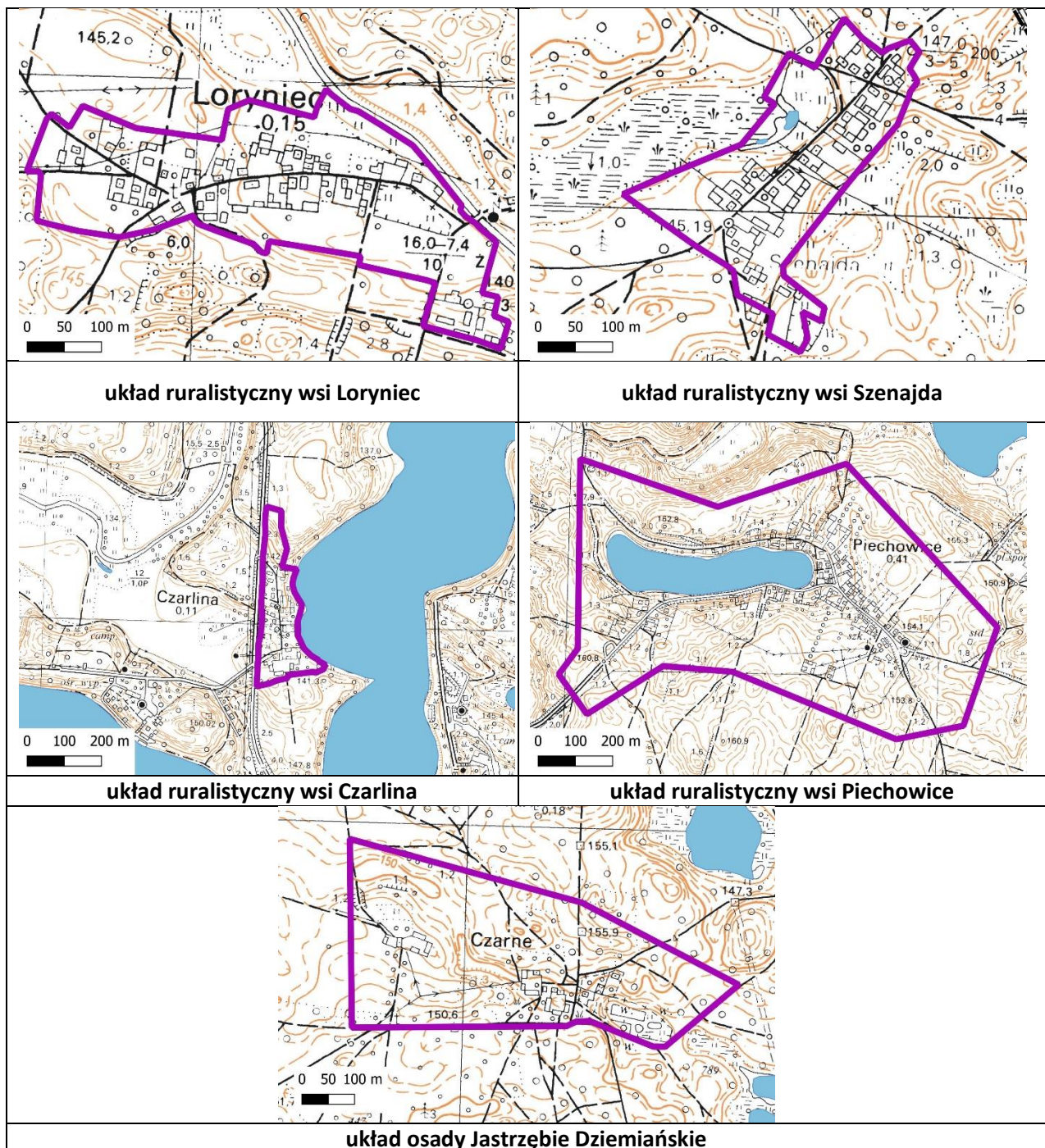

CZĘŚĆ IV. DIAGNOZA I PODSUMOWANIE

1. Propozycje objęcia dodatkową ochroną prawną najcenniejszych elementów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu WPK

1.1 Obszary proponowane do wpisu do rejestru zabytków

Wśród zespołów tradycyjnej zabudowy w tym całych wsi i osad wskazanych w Planie Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego z 2001 roku, niektóre układy ruralistyczne i teraz wyróżniają się pod względem zachowania i funkcji jaką pełniły lub pełnią do dzisiaj. W celu zwiększenia poziomu ich ochrony wskazuje się elementy dziedzictwa kulturowego do objęcia ochroną prawną – zalecaną formą ochrony jest wpis do rejestru zabytków.

1.2 Obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków

Wśród obiektów i zespołów tradycyjnej zabudowy wskazanych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków i Gminnych Ewidencjach Zabytków, niektóre zabytki wyróżniają się pod względem zachowania i funkcji jaką pełniły lub pełnią do dzisiaj. W celu zwiększenia poziomu ich ochrony wskazuje się elementy dziedzictwa kulturowego do objęcia ochroną prawną – zalecaną formą ochrony jest wpis do rejestru zabytków.

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	aktualne forma ochrony	stan zachowania	Zdjęcie
1.	Czarne, Zagroda nr 3 Jastrzębie Działyńskie	Brak	bardzo dobry, wymaga prac konserwatorskich	
2.	Kalisz – Leżuchowo, budynek mieszkalny i zagroda nr 2	Brak	bardzo dobry, wymaga prac konserwatorskich	
3.	Piechowice, budynek mieszkalny nr 36	Uwzględnione w WEZ i GEZ	bardzo dobry	
4.	Piechowice, budynek mieszkalny nr 38	Uwzględnione w WEZ i GEZ	bardzo dobry	

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	aktualne forma ochrony	stan zachowania	Zdjęcie
5.	Jasnochówka, Dom wczasowy	Brak	bardzo dobry	
6.	Juszki, budynek szkoły podst. z budynkiem gospod. nr 1	Uwzględnione w WEZ, GEZ i MPZP	dobry, wymaga prac konserwatorskich	
7.	Juszki, budynek mieszkalny nr 3	Uwzględnione w WEZ i MPZP	bardzo dobry	
8.	Juszki, budynek mieszkalny nr 18/19	Uwzględnione w WEZ, GEZ i MPZP	bardzo dobry	
9.	Juszki, budynek mieszkalny nr 7	Uwzględnione w WEZ i MPZP	bardzo dobry	

Lp.	Miejscowość i nazwa obiektu	aktualne forma ochrony	stan zachowania	Zdjęcie
10.	Juszki, budynek mieszkalny nr 8	Uwzględnione w WEZ i MPZP	bardzo dobry	

2. Zidentyfikowane unikatowe elementy krajobrazu

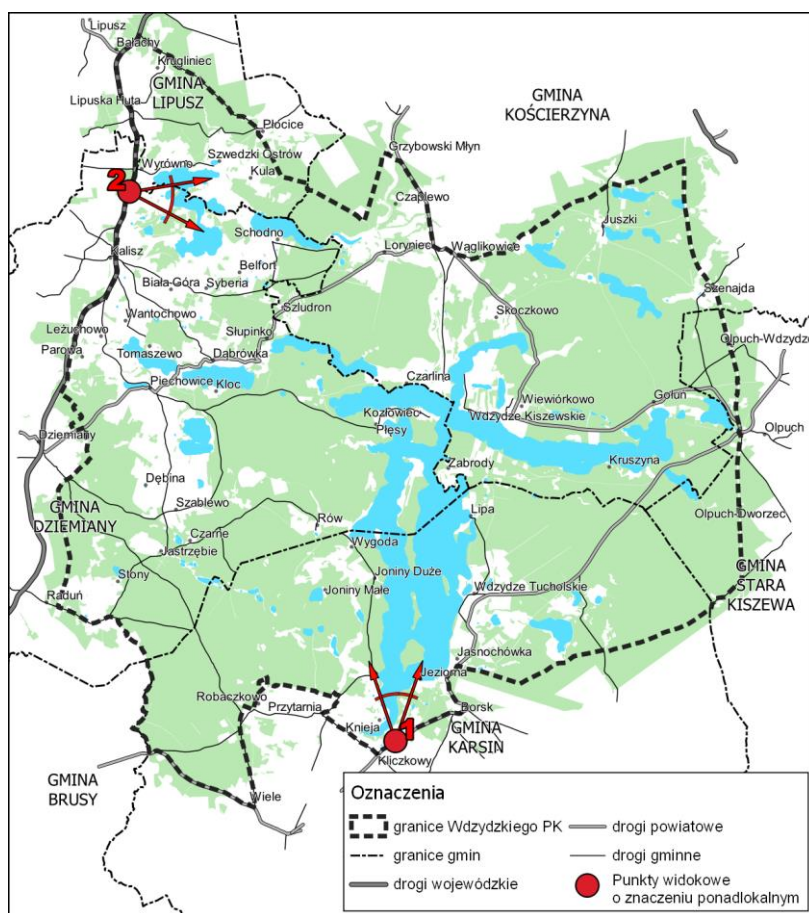
2.1. Unikatowe punkty widokowe o znaczeniu ponadlokalnym

Na terenie WPK znajdują się dwa punkty widokowe o wybitnych walorach krajobrazowych, o randze wojewódzkiej, z których można podziwiać unikatowe krajobrazy Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego.

1. Punkt widokowy na jezioro Wdzydze w południowej części jednostki krajobrazowej K1 - zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich, położony przy drodze powiatowej na odcinku Borsk - Kliczkowy

2. Punkt widokowy na jednostkę krajobrazową K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”, położony przy drodze wojewódzkiej nr 235 na odcinku pomiędzy Lipuszem a Kaliszem kaszubskim.

Ryc. 3 Lokalizacja unikatowych punktów o znaczeniu ponadlokalnym

Źródło: opracowanie własne

Punkt widokowy na jezioro Wdzydze w południowej części jednostki krajobrazowej K1 - zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich (oznaczony nr 1)

Punkt widokowy na jezioro Wdzydze oznaczony jest na rycinie cyfrą 1 zlokalizowany jest w południowej części parku przy drodze powiatowej na odcinku Borsk – Kliczkowy. Znajduje się na zboczu wznoszącym się 15 m ponad lustro wody przy krawędzi wewnątrz krajobrazowego zespołu Jezior Wdzydzkich. Zasięg widoku z punktu kończy się na wysokości wyspy Ostrów Wielki. Imponujący i unikatowy widok jest dostępny dla wielu podróżnych poruszających się po ruchliwej drodze publicznej, zapewniającej dostęp do południowej i wschodniej części parku. Jest to droga powiatowa, stanowiąca łącznik pomiędzy dwiema drogami wojewódzkimi: nr 214 relacji Łeba – autostrada A1- Warlubie i nr 235 relacji Korne – Chojnice.

fot. 146

Widok na Jezioro Wdzydze z drogi Kliczkowy – Borsk (stan lipiec 2020 r.)

Przestrzeń pomiędzy drogą Kliczkowy - Borsk a brzegiem jeziora stanowi przedpole ekspozycji tego punktu. Aktualnie jest to w większości uprawiane pole orne. Drzewa porastają samą krawędź brzegu jeziora i nie stanowią przesłony ani ograniczenia widoczności z drogi. Jak się wydaje wyzwaniem będzie ochrona terenu przedpola ekspozycji przed zabudową, bowiem w trakcie realizacji jest już budynek widoczny na zdjęciu.

Punkt widokowy na jednostkę krajobrazową K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej” (oznaczony nr 2)

Drugi wybitny punkt widokowy znajduje się w północno – zachodniej części WPK na drodze pomiędzy Lipuską Hutą na Kaliszem, w okolicy przysiółku Wyrównu. Charakteryzuje się rozległym widokiem na

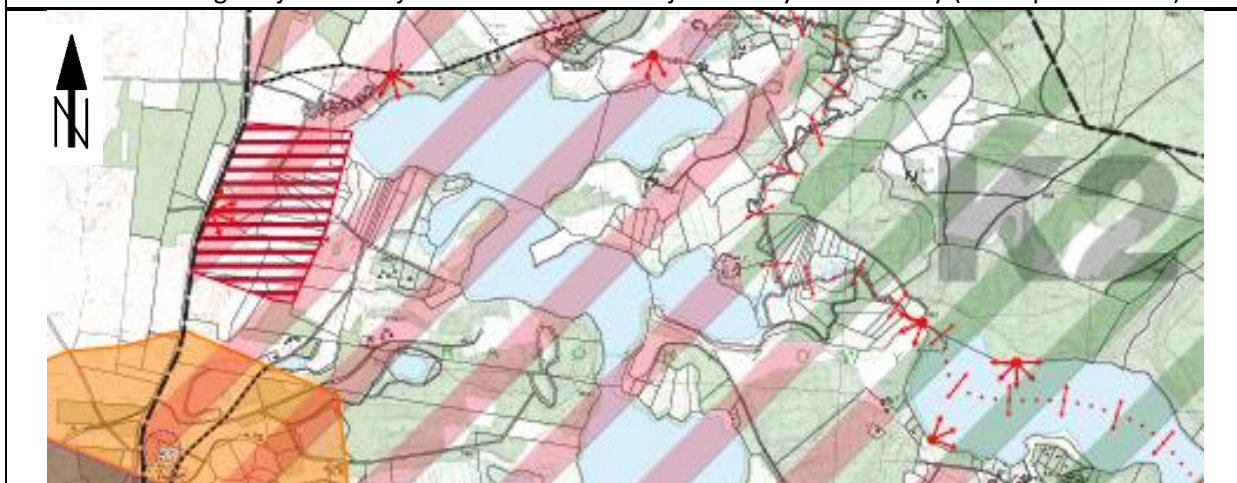

pagórkowaty teren pół uprawnych oraz dolinę wypełnioną wodami jezior Wyrównno, Osty i Bielawy, będące częścią zespołu wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”. Różnica wysokości pomiędzy poziomem drogi a poziomem wody jeziora Wyrównno wynosi ponad 20 m.

fot. 147

Widok z drogi wojewódzkiej nr 235 w kierunku na jeziora Wyrównno i Osty (stan lipiec 2020 r.)

Typy krajobrazu

- K1 - zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich
- K2 - zespół wewnątrz krajobrazowych doliny Wdy i Trzebiochy
- K3 - zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej "Wyspy Raduńskiej"
- K4 - zespoły wewnątrz krajobrazowych krajobrazów leśnych

punkty widokowe

- wieża widokowa
- platforma widokowa
- punkt widokowy
- trasy pejzażowe z punktami i ciągami widokowymi
- oś widokowa na wieżę kościoła w Wąglikowicach
- główna wodna platforma widokowa WPK
- przedpole ekspozycji

Krajobraz kulturowy

- zabytkowe zespoły ruralistyczne
- drogi historyczne do zachowania
- Muzeum Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach Kiszewskich
- Zabytki archeologiczne:**
  - stanowiska archeologiczne
- lokalizacja stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków**
- Tereny wpisane do rejestru:**
  - strefa ochrony konserwatorskiej układów ruralistycznych
  - strefa ochrony ekspozycji lub otoczenia układu ruralistycznego
- Strefy ochrony konserwatorskiej i ekspozycji**
  - strefa ochrony konserwatorskiej wsi
  - strefa ochrony ekspozycji

Wraz z punktami widokowymi wyznaczono przedpola ekspozycji. Ich zadaniem jest ochrona szerokich, wieloplanowych i dalekich widoków rozpościerających się z punktu, poprzez wprowadzenie działań zmierzających do ochrony przed zabudową, przed agresywną kolorystyką zagospodarowania, a także zapewniających odpowiednią pielęgnację zieleni, dla zapewnienia ekspozycji widoku.

2.2. Punkty widokowe o znaczeniu lokalnym

Punkt widokowy na północnym brzegu jeziora Schodno	
	<p style="text-align: right;"><i>fot. 148</i></p>
<p>Lokalizacja: gmina Dziemiany, Schodno</p>	<p>Punkt zagospodarowany w postaci platformy widokowej</p>
<p style="text-align: center;"><i>fot. 149</i></p>	
<p style="text-align: center;">Widok z punktu widokowego na jezioro Schodno</p>	

Punkt widokowy na wschodnim brzegu jeziora Lipno	
	<p style="text-align: right;"><i>fot. 150</i></p>
<p>Lokalizacja: gmina Dziemiany, Kloc</p>	<p>Punkt zagospodarowany w postaci platformy widokowej</p>
<p>Źródło: https://wdzydzkipark.pl/turystyka-2/punkty-widokowe/ (dostęp: 18.11.2020r.)</p>	

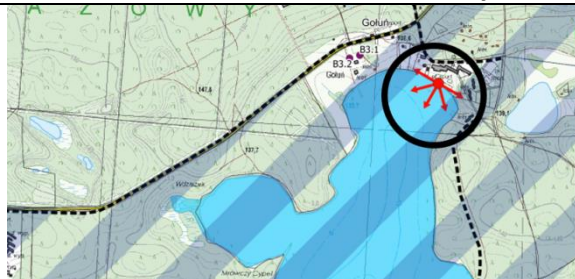

fol. 151

Widok z punktu widokowego na jezioro Lipno

Punkt widokowy na wschodnim brzegu jeziora Gołuń

fol. 152

Lokalizacja: gmina Kościerzyna, Gołuń

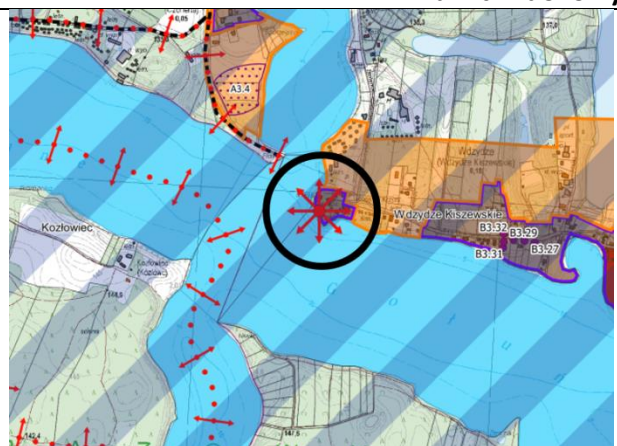
Punkt zagospodarowany w postaci pomostu i ławek

fol. 153

Widok z punktu widokowego na jezioro Gołuń

Punkt widokowy we Wdzydzech

fol. 154

Lokalizacja: gmina Koscierzyna, Wdzydze

Punkt zagospodarowany w postaci wieży widokowej o wysokości 35,6 m

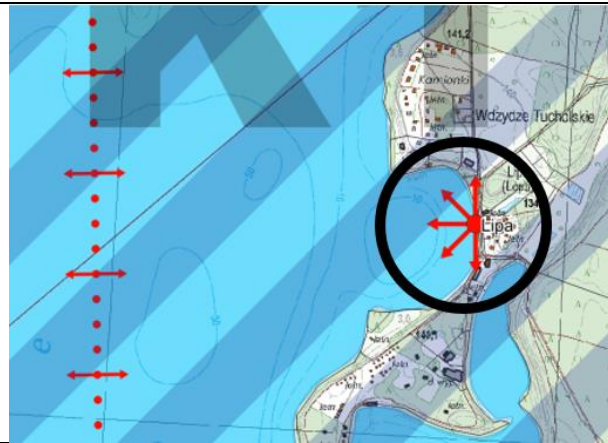

fol. 155

Widok z punktu widokowego na jezioro Gołun i Wdzydze

Punkt widokowy przy półwyspie Lipa

fol. 156

Lokalizacja: gmina Karsin, Lipa

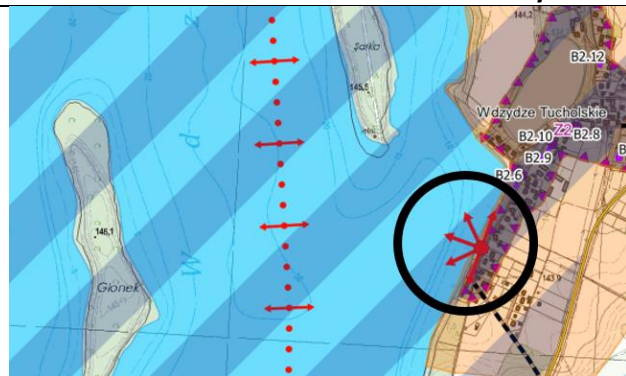
Punkt niezagospodarowany

fol. 157

Widok z punktu widokowego na jezioro Wdzydze

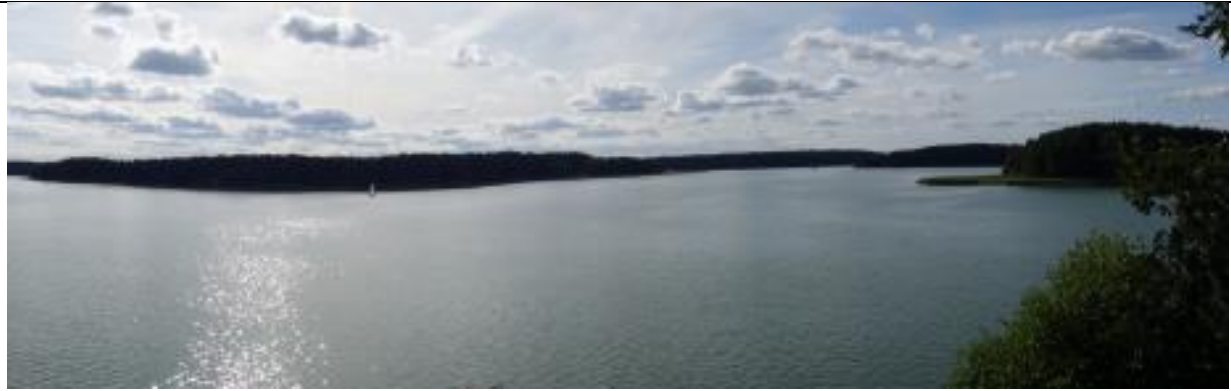
Punkt widokowy we Wdzydzech Tucholskich

fol. 158

Lokalizacja: gmina Karsin, Wdzydze Tucholskie

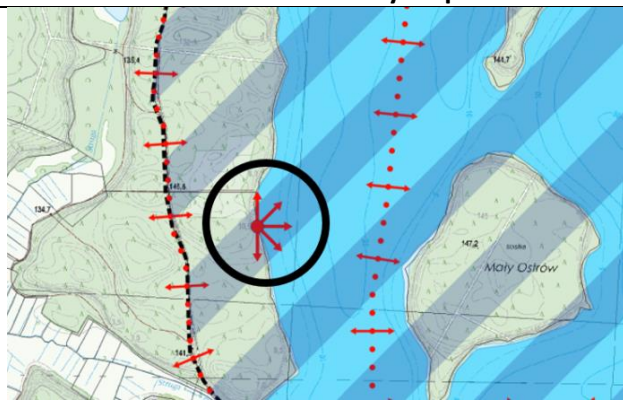
Punkt zagospodarowany w postaci platformy widokowej usytuowanej na zboczu

fot. 159

Widok z punktu widokowego na jezioro Wdzydze

Punkt widokowy na południowo-zachodnim brzegu jeziora Wdzydze

fot. 160

Lokalizacja: gmina Karsin, Knieja

Punkt zagospodarowany w postaci platformy widokowej

Źródło: <https://wdzydzkipark.pl/turystyka-2/punkty-widokowe/>
(dostęp: 18.11.2020r.)

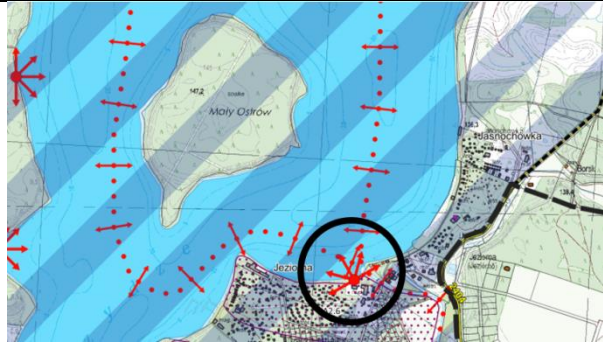

fot. 161

Widok z punktu widokowego na jezioro Wdzydze

Punkt widokowy na cyplu Jeziorna

fot. 162

Lokalizacja: gmina Karsin, Borsk

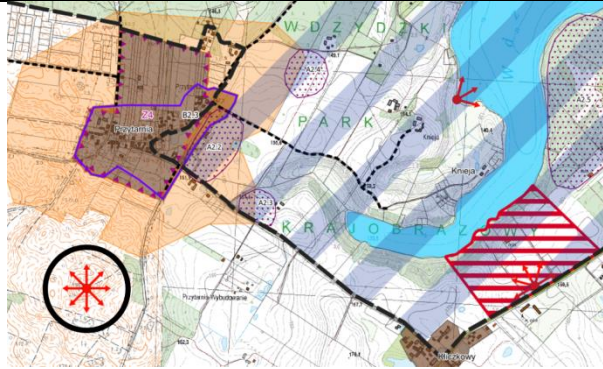
Punkt zagospodarowany w postaci zadaszenia i ław na terenie restauracji

fot. 163

Widok z punktu widokowego na jezioro Wdzydze

Punkt widokowy w Przytarni

fot. 164

Lokalizacja: gmina Karsin, Przytarnia

Punkt zagospodarowany w postaci wieży widokowej o wysokości 40m.

fot. 165

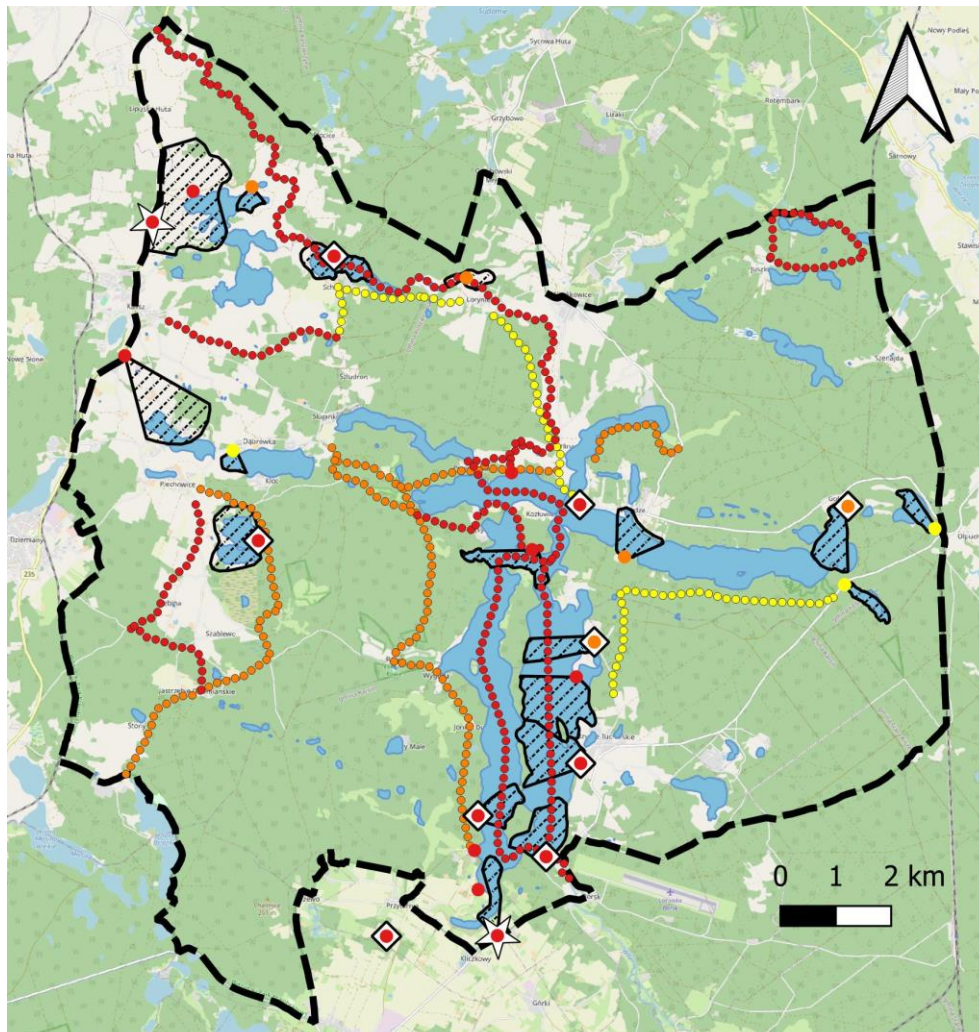
Widok z punktu widokowego na jezioro Wdzydze

2.3 Waloryzacja punktów i tras pejzażowych

Na obszarze WPK zidentyfikowano 23 punkty widokowe i 16 tras pejzażowych o dużej, bardzo dużej lub wybitnej wartości widoku. W sąsiedztwie WPK, ze względu na pozytywny wpływ na odbiór wizualny Parku, wyróżniono jeden punkt widokowy w postaci wieży widokowej we Przytarnia. Do oceny wartości widoku wzięto pod uwagę: zasięg widoczności (jak daleko widać), panoramiczność widoku (jak szeroko widać), cenność przedpola widokowego oraz różnorodność widoku.

Ryc. 4 Waloryzacja punktów i tras pejzażowych

Legenda

	granica obszaru WPK		znaczeniu lokalnym
	najważniejsze przedpola widokowe z punktów i ciągów widokowych		znaczeniu ponadlokalnym
punkty widokowe o:		ciągi widokowe (trasy pejzażowe) o:	
	dużej wartości widoku		dużej wartości widoku
	bardzo dużej wartości widoku		bardzo dużej wartości widoku
	wybitnej wartości widoku		wybitnej wartości widoku

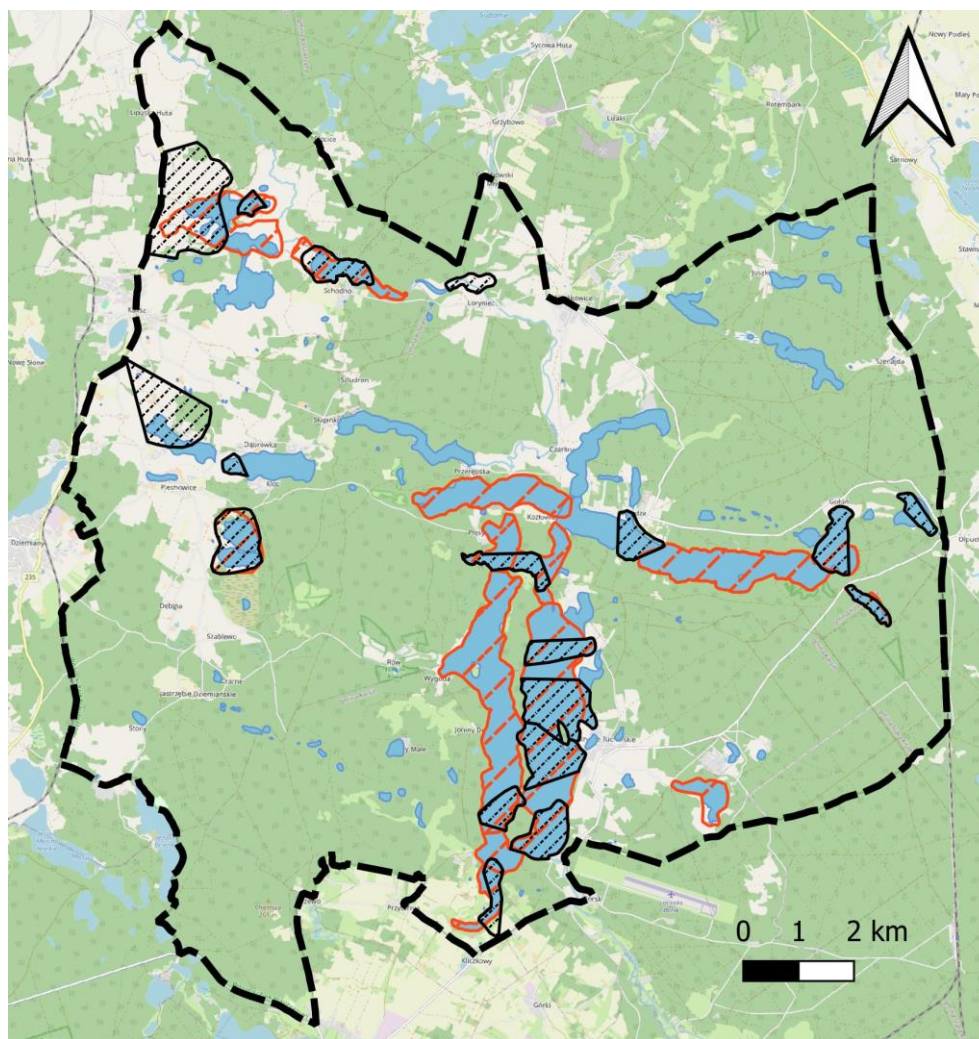
Źródło: Opracowanie własne. Podkład mapowy OpenStreetMap

2.4 Wnętrza krajobrazowe i przedpola widokowe

Wnętrza krajobrazowe występujące na obszarze WPK zostały zwaloryzowane pod kątem wartości estetycznych związanych z zagospodarowaniem przestrzennym granic wewnątrz oraz częstotliwością występowania danej fizjonomii terenu. W większości wnętrza krajobrazowe tworzone są przez jeziora wraz z naturalnie ograniczającymi widoczność zboczami brzegów porośniętymi drzewami. Poniżej wymieniono te wnętrza krajobrazowe, które wyróżniają się swoją unikatową treścią oraz mają wybitne wartości estetyczne. Znajdują się one w jednostce krajobrazowej:

- K1 na jeziorach: Wdzydzkim, Gołuń i Radolne,
- K2 na jeziorze Schodno,
- K3 na jeziorach Wyrów, Ostry, Lipno i pobliskich polach i łąkach
- K4 jeziora Chądzie i Czyste.

Ryc. 5 Unikatowe wnętrza krajobrazowe i przedpola widokowe na terenie WPK

Legenda

- granica WPK   ▨ najważniejsze przedpola widokowe z punktów i ciągów widokowych   ▤ unikatowe wnętrza krajobrazowe

Źródło: Opracowanie własne. Podkład mapowy OpenStreetMap

2.5 Oś widokowa

Na terenie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego mamy do czynienia z jedną klasyczną osią widokową, związaną z terenem zabudowanym. Jest to oś widokowa na wieżę kościoła w Wąglikowicach. Oś widokowa prowadzi w kierunku dominanty ze skrzyżowania dróg w Wąglikowicach relacji Grzybowo – Czarlina i Loryniec – Wdzydze.

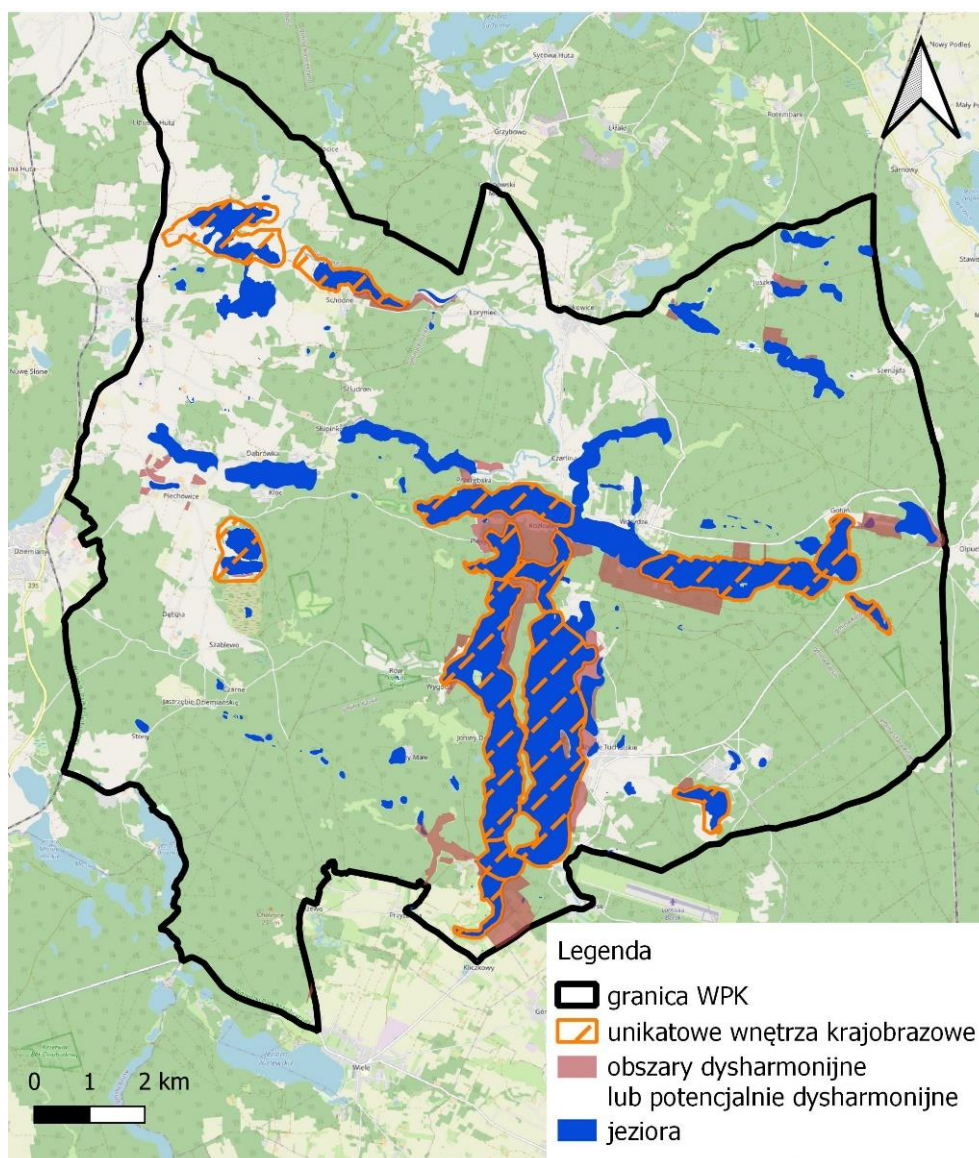
fot. 166. Wąglikowice, widok od zachodu

3. Obszary dysharmonijne lub potencjalnie dysharmonijne

Głównym czynnikiem dysharmonizującym krajobraz WPK są substandardowe formy budownictwa letniskowego, zlokalizowane głównie w lasach prywatnych. Natomiast potencjalny problem stanowi również wydzielanie małych działek, na których w przyszłości mogą powstać letniskowe osiedla. Oba te zjawiska związane są z chęcią posiadania możliwości wypoczynku w jak najładniejszym miejscu. W związku z tym najwięcej dysharmonijnych i potencjalnie dysharmonijnych terenów znajduje się w bliskim sąsiedztwie cennych wnętrz krajobrazowych. Najbardziej zagrożone dewaloryzacją są wnętrza krajobrazowe znajdujące się w zespole jezior Wdzydzkich a także ruralistyczne zespoły wsi Juszki i Piechowice. Pozostałe obszary zidentyfikowano jako bez znaczących niekorzystnych przekształceń dla krajobrazu. Jednak w związku z brakiem pokrycia całego obszaru WPK miejscowymi planami, potencjalnie zagrożony jest pojawieniem się nowych dewaloryzujących strukturę przestrzenną obiektów

Ryc. 6 Unikatowe wnętrza krajobrazowe i obszary dysharmonijne na terenie WPK

Źródło: Opracowanie własne. Podkład mapowy OpenStreetMap

4. Przykłady zagospodarowania i architektury regionalnej mające pozytywny wpływ na walory Parku.¹⁹

Współczesne kształtowanie architektury regionalnej - cechy jakie powinno posiadać zagospodarowanie przestrzenne wsi i działek na terenie WPK:

- ograniczenie kierunków przestrzennego rozwoju wsi do zabudowy wolnych działek we wnętrzu wsi. Tworzenia pojedynczych nowych na przedłużeniu naturalnych kierunków rozwoju wsi;
- zakaz wprowadzania zabudowy II rzędu;
- zaleca się adaptację i rewaloryzację, ewentualne rekonstrukcję zabytkowych obiektów drewnianych;

¹⁹(Źródło: Plan Ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego z 2001r., „Regionalne budownictwo na Kaszubach Jeziornych w XXI.w”, „Budownictwo Ludowe na Kaszubach” J.Knyba.

- budynki mieszkalne powinny być usytuowane na działce szerszym bokiem równoległe do drogi, można dopuścić uzasadnione historycznie lub krajobrazowo ustawienie wąskofrontowe;
- nowe działki powinny mieć wielkość nie mniejszą niż 1000 m²;
- ogrodzenia w postaci drewnianych parkanów sztachetowych;
- prostokątne wąskie przedogródki o stosunku maksymalnym 1:2;
- kontynuacja kształtowania zabudowy, jako nawiązanie do tradycyjnych zasad kształtowania zagrody: wielobudynkowej z domem mieszkalnym i osobnymi budynkami dla funkcji towarzyszących, dwubudynkowej z budynkiem mieszkalnym usytuowanym szerokofrontowo i z budynkiem gospodarczym usytuowanym szczytowo.

4.1 Typy tradycyjnej architektury regionalnej

W kształtowaniu zagospodarowania przestrzennego terenów zabudowy pożądana jest kontynuacja tradycji budowlanej Kaszub poprzez nawiązanie do niżej wymienionych typów zabudowy lub detalu architektonicznego. Stosowanie się do wytycznych zawartych w tym rozdziale jest kluczowe do zachowania i rekonstrukcji tradycyjnego krajobrazu na obszarze WPK.

typ 1, wywodzący się z form budynków mieszkalnych to zabudowa o następujących cechach:

- a) maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 200 m²,
- b) rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,4 do 1÷2,0,
- c) bryła: zwarta; budynek ze ścianką kolankową,
- d) maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 8 m; jedna kondygnacja nadziemna i poddasze użytkowe,
- e) materiały budowlane ścian obwodowych: konstrukcja drewniana lub murowana z cegły ceramicznej, z czerwonej licówki lub tynkowana; dopuszczalna konstrukcja mieszana murowano-drewniana,
- f) geometria dachu: dwuspadowy, kąt nachylenia połaci dachowych 180÷250, możliwość stosowania ścianki kolankowej oraz dodatkowego doświetlenia poddasza oknami połaciowymi, wystawką,
- g) pokrycie dachu np.: papą, dachówką ceramiczną,
- h) dopuszcza się podmurówkę przy użyciu materiałów wykończenia takich jak kamień lub materiały jak dla ścian obwodowych,
- i) maksymalna różnica poziomów między terenem a podłogą parteru budynku: +0,3 m dla miejscowości Juszeki, +0,5 m dla miejscowości: Kalisz, Piechowice, Borsk, Kliczkowy, Przytarnia, Czarlińska, Wąglikowice, Lipusz, Płocice, +0,5-0,7 m dla miejscowości: Loryniec, Szenajda, Wdzydze, +1,0 m dla pozostałych miejscowości,
- j) stolarka okienna: drewniana; o proporcjach wydłużonych prostokątów w układzie wertykalnym (pionowym), o symetrycznym rozmieszczeniu w ścianie, możliwość zastosowania podziału wewnątrzokiennego szprosami (max. na sześć podobnych pól),
- k) stolarka drzwiowa: drewniana, płycinowa i płycinowo-ramowa,
- l) możliwość zaprojektowania wystawki - o szerokości co najwyżej równej 1/3 szerokości elewacji obiektu, o wysokości równej lub prawie równej wysokości głównego korpusu budynku (do poziomu jego kalenicy),

- m) w obiektach murowanych możliwość zastosowania takich detali architektonicznych jak: fryzy z cegieł układanych w „rąb” lub „ząbkowanie”; gzymsy kordonowe, wydzielające ściankę kolankową, wieńczące; opaski wokół otworów okiennych,
- n) dopuszcza się malowanie stolarki okiennej i drzwiowej wraz z opaskami i okiennicami w kolorach: niebieskim, zielonym, żółtym, czerwonym,
- o) dopuszcza się asymetrię w elewacji wejściowej,
- p) ogrodzenia wokół zabudowy mieszkaniowej: drewniane parkany sztachetowe.

Pozytywne przykłady budynków mieszkalnych

fot. 167. Piechowice

fot. 168. Piechowice

fot. 169. Wdzydze

fot. 170. Wdzydze Tucholskie

typ 2, wywodzący się z form budynków mieszkalnych, to zabudowa o następujących cechach:

- a) maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 140 m²,
- b) rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,4 do 1÷1,8,
- c) bryła: zwarta; bez ścianki kolankowej,
- d) maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 9 m, w tym: jedna kondygnacja nadziemna i poddasze użytkowe,
- e) materiały budowlane ścian obwodowych: belki drewniane, cegła ceramiczna; ściany z czerwonej licówki lub tynkowane; dopuszczalna konstrukcja mieszana murowano-drewniana oraz konstrukcja ryglowa,
- f) pokrycie dachu np.: dachówka ceramiczna, holenderka,
- g) geometria dachu: dwuspadowy lub dwuspadowy z naczółkami, kąt nachylenia połaci dachowych 40°÷50°, możliwość dodatkowego doświetlenia poddasza oknami połaciowymi,
- h) dopuszcza się podmurówkę przy użyciu materiałów wykończenia takich jak kamień lub materiały jak dla ścian obwodowych,
- i) maksymalna różnica poziomów między terenem a podłogą parteru budynku: +0,3 m dla miejscowości Juszki, +0,5 m dla miejscowości: Kalisz, Piechowice, Borsk, Kliczkowy, Przytarńnia, Czarlina, Wąglikowice, Lipusz, Płocice, +0,5-0,7 m dla miejscowości: Loryniec, Szenajda, Wdzydze, +1,0 m dla pozostałych miejscowości,
- j) stolarka okienna: drewniana; o proporcjach wydłużonych prostokątów w układzie wertykalnym (pionowym), o symetrycznym rozmieszczeniu w ścianie, możliwość zastosowania podziału wewnątrzokiennego szprosami (max. na sześć podobnych pól); w obiektach wznoszonych z cegły licówki możliwość zaprojektowania okien z łukowym lub prostym nadprożem,
- k) stolarka drzwiowa: drewniana, płycinowa i płycinowo-ramowa,
- l) możliwość zaprojektowania ganku, drewnianego lub murowanego o wysokości nie większej niż poziom okapu budynku; o maksymalnej szerokości równej 1/3 szerokości elewacji obiektu, ganek przeryty dachem dwuspadowym lub jednospadowym (tylko o spadku w kierunku od ściany budynku, do której przylega); zalecany kąt nachylenia połaci ganku: do 220; możliwość zaprojektowania wystawki - o szerokości, co najwyżej równej 1/3 szerokości elewacji obiektu, o wysokości równej lub prawie równej wysokości głównego korpusu budynku (max. do poziomu jego kalenicy),
- m) możliwość zaprojektowania podcienia narożnikowego,
- n) dopuszcza się malowanie stolarki okiennej i drzwiowej wraz z opaskami i okiennicami w kolorach: niebieskim, zielonym, żółtym, czerwonym,
- o) dopuszcza się asymetrię w elewacji wejściowej,
- p) ogrodzenia wokół zabudowy mieszkaniowej: drewniane parkany sztachetowe

Pozytywne przykłady budynków mieszkalnych

typ 3a, wywodzący się z form budynków gospodarczych, to zabudowa o następujących cechach:

- maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 150 m²,
- rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷2,0 do 1÷4,5,
- bryła: prosta, zwarta,
- maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 8 m, dwukondygnacyjny,
- konstrukcja murowana lub murowano-drewniana,
- fundament: kamień lub cegła,
- geometria dachu: dwuspadowy, kąt nachylenia połaci dachowych 18⁰÷25⁰, kryty np.: papą, możliwość stosowania ścianki kolankowej;

typ 3b, wywodzący się z form budynków gospodarczych, to zabudowa o następujących cechach:

- maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 150 m²,
- rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,8 do 1÷2,2,
- bryła: prosta, zwarta,
- maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 9÷10 m,
- konstrukcja: budynek drewniany lub murowany lub murowano-drewniany,
- fundament: kamień lub cegła,
- geometria dachu: dwuspadowy o nachyleniu połaci ok. 18⁰- 25⁰; kryty np.: papą;

Pozytywne przykłady budynków gospodarczych

typu 4, wywodzący się z form budynków gospodarczych, to zabudowa o następujących cechach:

- a) maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 75 m²,
- b) rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,6 do 1÷2,0,
- c) bryła: prosta, zwarta,
- d) maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 8 m,
- e) konstrukcja: budynek drewniany lub murowany lub murowano-drewniany,
- f) fundament: kamień lub cegła,
- g) deskowanie ściany kolankowej lub ściany szczytowej,
- h) geometria dachu: dwuspadowy o nachyleniu połaci 30°÷45°, kryty np.: papą, dachówką ceramiczną lub strzechą, możliwość dodatkowego doświetlenia poddasza oknami połaciowymi;

Pozytywne przykłady budynków gospodarczych

4.2 Typy współczesnej architektury regionalnej

typu 5 - zabudowa letniskowa – budynki rekreacji indywidualnej o cechach

- maksymalna powierzchnia w obrysie planu głównego korpusu budynku: 50 m²,
- rzut budynku o kształcie wydłużonego prostokąta, proporcje planu budynku a/b: od 1÷1,2 do 1÷2,0,
- bryła: prosta, zwarta,
- maksymalna wysokość budynku (mierzona do poziomu kalenicy): 6,0 m,
- konstrukcja: budynek drewniany lub murowano-drewniany,
- fundament: kamień lub cegła,
- wykończenie ścian drewno, tynk, kamień, cegła; kolorystyka naturalne drewno, brązy, beże, biel wykluczona jaskrawa kolorystyka obca w naturalnym otoczeniu,
- geometria dachu: dach dwuspadowy o nachyleniu połaci 18°÷22°, kryty np.: papą, blachą; kolorystyka: czerń, brąz;
lub
geometria dachu: dach dwuspadowy o nachyleniu połaci 40°÷50°, kryty np.: dachówką, gontem, blacho-dachówka; kolorystyka: tonacja naturalnej dachówki, naturalne drewno, brązy, beże, inne kolory nawiązujące do otoczenia – wykluczona jaskrawa kolorystyka obca w naturalnym otoczeniu.

Pozytywne przykłady zabudowy letniskowej

fot. 183 Wdzydze

fot. 184 Jastrzebie Dziemiańskie

fot. 185 Borsk

4.2.1 Współczesne przykłady zabudowy na terenie Parku nawiązujące do architektury regionalnej

 <p style="text-align: center;"><i>fot. 186</i></p>	 <p style="text-align: center;"><i>fot. 187</i></p>
<p>Budynek mieszkalny o prostej formie i poprawnych proporcjach, wykończony na wzór architektury regionalnej regionu, Juszeki</p>	<p>Budynek mieszkalny skonstruowany z elementów historycznych budynków. Proporcje, forma i wykończenie jak w regionalnej architekturze regionu.</p>
 <p style="text-align: center;"><i>fot. 188</i></p>	 <p style="text-align: center;"><i>fot. 189</i></p>
<p>Budynek mieszkalny o formie zabudowy gospodarczej, wykończony na wzór architektury regionalnej regionu</p>	<p>Budynek mieszkalny o prostej formie i poprawnych proporcjach z gankiem, wykończony na wzór architektury regionalnej regionu, Wąglikowice</p>
 <p style="text-align: center;"><i>fot. 190</i></p>	 <p style="text-align: center;"><i>fot. 191</i></p>
<p>Budynek mieszkalny o poprawnych proporcjach z podcieniem narożnikowym. Formę dysharmonizuje balkon oraz kształt okien. Wykończenie w postaci kamiennych płytek nie nawiązuje do architektury regionalnej.</p>	<p>Budynek mieszkalny o prostej formie i poprawnych proporcjach, wykończony na wzór architektury regionalnej regionu.</p>

5. Źródła zagrożeń i skutki ich występowania na obszarze WPK

W celu ustalenia odpowiednich celów i zadań ochrony, omawianych szerzej w rozdziale II, należy zidentyfikować główne problemy występujące na obszarze WPK. Zgodnie z Ustawą o ochronie przyrody (art.5 pkt 28 i pkt 29) Wyróżniamy zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Przez zagrożenie wewnętrzne rozumie się „czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka w granicach obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej”. Przez zagrożenie zewnętrzne

rozumie się „czynnik mogący wywołać niekorzystne zmiany cech fizycznych, chemicznych lub biologicznych zasobów, tworów i składników chronionej przyrody, walorów krajobrazowych oraz przebiegu procesów przyrodniczych, wynikający z przyczyn naturalnych lub z działalności człowieka, mający swoje źródło poza granicami obszarów lub obiektów podlegających ochronie prawnej”.

Zagrożenia, wraz z ich skutkami, zostały dotyczące krajobrazu i zasobów kulturowych Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego zostały zidentyfikowane podczas sporządzania charakterystyki i diagnozy stanu. (Tab. 24). Zakres możliwych zagrożeń został ograniczony do tych mogących wystąpić w perspektywie dwudziestoletniej, czyli do momentu opracowania następnego planu ochrony, którego zadaniem będzie zweryfikowanie obecnych założeń.

Kody zagrożeń wskazane w kolumnie 2 poniższych tabel przyjęto na podstawie Listy referencyjnej zagrożeń, presji i działań Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska Europejskiej Agencji Środowiska (EEA) - ostatnia aktualizacja: 12.04.2011*. Natomiast kategorię zagrożeń (bonitację) określoną w kolumnie 6 poniższych tabel oceniono stosując skalę bonitacji zagrożeń „Solon i in. (2015)**” zmodyfikowaną, tj.:

- 0 – brak zagrożeń,
- 1 – zagrożenia potencjalne, niewielkie,
- 2 – zagrożenia potencjalne, umiarkowane,
- 3 – zagrożenia potencjalne, duże,
- 4 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o słabnącym natężeniu,
- 5 – zagrożenia istniejące, niewielkie, względnie stałe,
- 6 – zagrożenia istniejące, niewielkie, o narastającym natężeniu,
- 7 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o słabnącym natężeniu,
- 8 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, względnie stałe,
- 9 – zagrożenia istniejące, umiarkowane, o narastającym natężeniu,
- 10 – zagrożenia istniejące, duże, o słabnącym natężeniu,
- 11 – zagrożenia istniejące, duże, względnie stałe,
- 12 – zagrożenia istniejące, duże, o narastającym natężeniu.
- ? – zagrożenie trudne do oceny

5.1. Istniejące i potencjalne zagrożenia - wewnętrzne i zewnętrzne - oraz skutki ich występowania dla walorów kulturowych i krajobrazowych WPK

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
1	E04	Wprowadzanie form zabudowy, detalu architektonicznego i elementów małej architektury ogrodu wynikających z bieżących trendów architektonicznych.	- Występowanie na terenie Parku obiektów o obniżonych walorach estetycznych, - Zanikanie tradycyjnych sposobów użytkowania przestrzeni i budowy budynków w regionie, unifikacja w skali krajowej.	walor kulturowy i krajobrazowy	10	cały obszar WPK	W	Promowanie dobrych praktyk z zakresu regionalnej architektury poprzez edukację, łatwiejszy dostęp do materiałów edukacyjnych, promowanie dobrych praktyk w regionie.
2	J03.02	Zanikanie tradycyjnych form ogrodów przydomowych.	- Wypieranie i zanikanie gatunków rodzimych, zanik tradycyjnych wiejskich ogrodów przydomowych z roślinnością charakterystyczną dla regionu Kaszub. - Dominacja w krajobrazie zespołów zabudowy jednorodzinnej drzew i krzewów iglastych, np. tuje i nierodzime jałowce; krajobrazy cmentarne.	walor kulturowy	9	cały obszar WPK	W	Działania edukacyjne wśród mieszkańców wskazujące rodzime gatunki roślin dla obszaru WPK, ułatwienie dostępu do rodzimych gatunków roślin.

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
3	G05.10	Zanikanie stosowania tradycyjnych technik i materiałów do budowania ogrodzeń.	- Dysharmonijny wygląd pozbawiający unikalnego charakteru poszczególnych wsi.	walor kulturowy i krajobrazowy	9	cały obszar WPK	W	Promowanie dobrych praktyk z zakresu regionalnej architektury poprzez edukację, łatwiejszy dostęp do materiałów edukacyjnych, promowanie dobrych praktyk w regionie.
4	G05	Brak dbałości o należyte inwentaryzowanie zabytków w poszczególnych gminach.	- Niszczenie i dewaloryzacja cennych elementów kulturowych regionu mająca wpływ na wizerunek regionu. - Brak aktualnego GEZ i POnZ	walor kulturowy	11	cały obszar WPK (w szczególności w gm. Dziemiany)	W	Wdrażanie i regularne sporządzanie zapisów Gminnych Programów Ochrony Zabytków.
5	G05	Brak dbałości o zachowanie tradycji budowlanych charakterystycznych dla Kaszub Południowych	- Zepsucie formy i detalu architektonicznego w zabytkowych budynkach. - Uszczuplanie zasobów historycznej zabudowy w regionie, co zmniejsza atrakcyjność walorów kulturowych i krajobrazowych WPK.	walor kulturowy i krajobrazowy	9	cały obszar WPK	W	Promowanie dobrych praktyk z zakresu regionalnej architektury poprzez edukację, łatwiejszy dostęp do materiałów edukacyjnych.

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
6	G05	Zanik tradycyjnych rzemiosł i technik budowlanych	- Zbyt mała liczba rzemieślników potrafiąca wykonać remont budynku wykonanego w tradycyjny sposób. - Nieumiejętne przebudowy i remonty.	walor kulturowy	9	cały obszar WPK	W	Rozwijanie umiejętności osób posiadających zawody rzemieślnicze, zajmujące się budową, renowacją i remontami tradycyjnych budynków np. poprzez utworzenie szkół.
7	G05	Trudność z wykorzystaniem obiektów zabytkowych dla nowych funkcji (ze względu np. na stan techniczny i standard zabudowy.)	- Budowanie nowych budynków bez poszanowania dla zabytkowej zabudowy. - Niszczenie historycznych budynków i ich tradycyjnego układu na działce.	walor kulturowy	11	cały obszar WPK	W	Sytuowanie nowych budynków w odległości pozwalającej na zachowanie proporcji i odległości pomiędzy budynkami w zagrodzie.
8	H07	Sytuowanie obiektów dysharmonizujących krajobraz.	- Dewastacja widoków z przedpól ekspozycji, punktów i osi widokowych.	walor krajo-brazowy	11	obszary stref ochrony konserwatorskiej	W	Działania edukacyjne związane ze stosowaniem kolorystyki obiektów i zagospodarowania dopasowanej do otoczenia.
9	H07	Sytuowanie obiektów za blisko linii brzegu jezior i rzek.	- Dysharmonizacja naturalnego charakteru wnętrza widokowych kompleksu jezior Wdzydzkich.	walor krajo-brazowy	8	obszar 100m od linii brzegu jezior, rzek i naturalnych zbiorników wodnych – głównie	W	Wprowadzanie zakazu zabudowy w mpzp i wprowadzanie stref ochrony wnętrza krajo-brazowych do gminnych

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
						jednostka krajobrazowa K1, a także w jednostkach K2.1; K2.2; K3.1; K3.2; K4		dokumentów planistycznych.
10	G05	Niewykorzystanie potencjału ekspozycji krajobrazu.	- Brak kształtowania świadomości istnienia, wśród mieszkańców i turystów, atrakcyjnych panoram i osi widokowych.	walor krajobrazowy	7	przy drodze wojewódzkiej nr 235 na odcinku pomiędzy Lipuszem a Kaliszem Kaszubskim oraz przy drodze Kliczkowy – Borsk (przedpole ekspozycji - EK).	W	Kształtowanie świadomości istnienia, wśród mieszkańców i turystów, atrakcyjnych panoram osi widokowych poprzez warsztaty oraz wyznaczenie punktów widokowych i stworzenie przy nich zaplecza usługowego
11	H07	Zarastanie terenów przedpola widokowego widocznego z punktów widokowych.	- Zmniejszanie się atrakcyjności krajobrazowej WPK.	walor krajobrazowy	6	przedpola ekspozycji z punktów widokowych występujących w strefach K1.1; K1.2; K1.3; K2.1; K3.1; K3.2; K4; EK (w tym przy drodze wojewódzkiej nr 235 na odcinku pomiędzy Lipuszem a Kaliszem Kaszubskim oraz przy drodze Kliczkowy – Borsk)	W	Systematyczne pielęgnowanie w tym przycinanie drzew na obszarze przedpola widokowego

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
12	A02 .01	Wprowadzanie monokultury na dużych obszarach pól.	<ul style="list-style-type: none"> - Zanikanie miedz między polami, śródpolnych zadrzewień oraz tradycyjnych upraw charakterystycznych dla Kaszub. - Zastępowanie tradycyjnie uprawianych roślin gatunkami obcymi. - Ubożenie krajobrazu i zmniejszanie się liczby wewnątrz krajobrazowych. 	walor kulturowy i krajobrazowy	8	jednostka krajobrazowa K3	W	Działania edukacyjne wśród rolników z zakresu wpływu śródpolnych zadrzewień na np.: krajobraz i mikroklimat.
13	G02 .08	Sezonowe zagospodarowanie turystyczne.	<ul style="list-style-type: none"> - Degradacja walorów krajobrazowych - Zmniejszanie się świadomości tradycji budowlanej regionu. - Zaburzanie tradycyjnego układu historycznych wsi. 	walor kulturowy i krajobrazowy	12	cały obszar WPK	W	Sporządzenie i wdrożenie Uchwał właściwych Rad Gmin tzw. uchwał krajobrazowych, prowadzenie działań edukacyjnych.
14	G05 .01	Lokalizacja dzikich pól biwakowych w lasach prywatnych (niezgodnie z ich przeznaczeniem).	<ul style="list-style-type: none"> - Dewaloryzacja wizualna kompleksu lasów Wdzydzkich. - Występowanie większych skupisk zanie- 	walor krajobrazowy	11	cały obszar WPK	W	Egzekwowanie przez odpowiednie organy użytkowania lasu zgodnie z przepisami odrębnymi.

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
			czyszczeń w okolicy pól biwakowych, - Niszczenie szaty roślinnej, powstawanie wydepczysek.					
15	G01	Dysharmonijne formy sprzętu wodnego i mebli pływających niewspółgrające z krajobrazem.	- Dewaloryzacja wizualna kompleksu jezior Wdzydzkich.	walor kulturowy i krajobrazowy	8	jednostka krajobrazowa K1.1	W	Działania edukacyjne oraz wsparcie organizacyjne dla przedsiębiorców.
16	G05.01	Presja urbanizacyjna – zmiana destynacji turystycznych w związku z pandemią.	- Zwiększona liczba pól biwakowych w tym dzikich pól biwakowych w lasach prywatnych oraz zwiększona liczba osób z nich korzystających, - niszczenie szaty roślinnej, powstawanie wydepczysek.	walor kulturowy i krajobrazowy	11	cały obszar WPK	Z	Egzekwowanie przepisów prawa – likwidacja nielegalnej zabudowy.
17	B02.02	Gospodarka oparta na intensywnej wycince drzew w lasach.	- Zaburzenie harmonii krajobrazu leśnego WPK. - Lokalne zmiany klimatu. - niszczenie/ nadmierne przekształcanie siedlisk fauny i flory.	walor krajobrazowy walor przyrodniczy	9	tereny lasów państwowych (głównie w jednostce krajobrazowej K4)	Z	Stopniowe zastępowanie rębni zupełnych rębniami stopniowymi, ukierunkowanymi na odnowienie naturalne.

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
18	G05	Brak zainteresowania obszarem WPK i jego kulturowo krajobrazowymi walorami przez turystów i inwestorów.	- Mniejsze przywiązywanie wagi do zachowania tradycyjnych regionalnych walorów kulturowych i krajobrazowych.	walor kulturowy i krajobrazowy	2	cały obszar WPK	Z	Przygotowanie atrakcyjnego programu wydarzeń i infrastruktury na terenie WPK oraz przemyślane akcje reklamowe Parku.
19	G05	Brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla większego obszaru Parku – realizacja gospodarki przestrzennej w oparciu o wydawanie decyzji o warunkach zabudowy dla poszczególnych inwestycji.	- Powstawanie budynków niezgodnych z tradycją regionu, - Powstawanie zabudowy bez właściwego zaplanowania jej jako całości.	walor kulturowy i krajobrazowy	11	gmina Lipusz, Dziemiany i Karsin	Z	Konieczność sporządzenia przez gminy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w szczególności w gminach Karsin, Dziemiany, Lipusz.
20	G05	Brak procedur i dobrych praktyk w kompleksowej opiece konserwatorskiej w odniesieniu do zespołów i obiektów zabytkowych.	- Brak holistycznej opieki nad zespołem zabytków zlokalizowanych na obszarze WPK. - Brak konkretnych wytycznych dla gmin spójnych na całym obszarze WPK, dotyczących zachowywania walorów historycznych obiektów. - Dewastacja obiektów	walor kulturowy i krajobrazowy	11	cały obszar WPK	Z	Stworzenie konkretnych wytycznych dla gmin spójnych na całym obszarze WPK dotyczących zachowywania walorów historycznych obiektów.

lp.	Kod EEA *	Opis zagrożenia (źródło zagrożenia)	Skutki oddziaływania zagrożenia	Przedmiot ochrony objęty zagr.	Kat. zagr. (rodzaj)	Lokalizacja zagrożenia (główne miejsca występowania)	Typ zagrożenia (pochodzenie: W- wewnętrzne, Z- zewnętrzne)	Możliwe sposoby eliminacji lub ograniczenia zagrożeń i ich skutków
			zabytkowych.					
21	G05	Wprowadzanie ogólnokrajowych przepisów i programów wprowadzających uproszczone procedury budowy domów (np. poprzez wprowadzenie zapisów Polskiego Ładu).	- Powstawanie większej liczby budynków nieposiadających cech architektury regionalnej. - Lokalizowanie budynków poza obszarami zwartej zabudowy.	walor kulturowy i krajobrazowy	9	cały obszar WPK	Z	Brak możliwości likwidacji zagrożenia z uwagi na skalę makro zamierzenia.
22	MO 1	Zmiany czynników abiotycznych- zmiany klimatyczne.	- Występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych wpływających na wygląd krajobrazu oraz stan techniczny budynków (silne wiatry) – straty w terenach leśnych oraz obiektach zabytkowych. - Zjawisko suszy hydrologicznej, zanikanie siedlisk fauny i flory.	walor kulturowy i krajobrazowy walor przyrodniczy	12	cały obszar WPK	Z	Brak możliwości likwidacji zagrożenia z uwagi na globalną skalę zjawiska

Tabela 24. Istniejące i potencjalne zagrożenia - wewnętrzne i zewnętrzne - oraz skutki ich występowania dla walorów kulturowych i krajobrazowych WPK.
Źródło: opracowanie własne.

5.2 Przykłady zagrożeń występujących na obszarze WPK

	
<p style="text-align: center;"><i>fot. 192</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Niewykorzystanie potencjału ekspozycji krajobrazu.</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 193</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Sytuowanie obiektów dysharmonizujących krajobraz (kolorystyka).</i></p>
	
<p style="text-align: center;"><i>fot. 194</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Brak dbałości o zachowanie obiektów i zespołów historycznych.</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 195</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Wprowadzanie miejskich form zabudowy nawiązujących do nowoczesnych trendów architektonicznych.</i></p>
	
<p style="text-align: center;"><i>fot. 196</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Zanikanie stosowania tradycyjnych materiałów do budowania ogrodzeń.</i></p>	<p style="text-align: center;"><i>fot. 197</i></p> <p style="text-align: center;"><i>Wprowadzenie nierodzimych gatunków roślinności do przydomowych ogrodów.</i></p>

 <p>28.07.2020</p>	 <p>31.07.2020</p>
<p>fot. 198</p> <p><i>Kiczowate formy sprzętu wodnego i mebli pływających.</i></p>	<p>fot. 199</p> <p><i>Plantacja paulowni (gatunek obcy) niezwiązana z regionem.</i></p>
 <p>13.09.2020</p>	
<p>fot. 200</p> <p><i>Zarastanie terenów przedpola widokowego.</i></p>	<p>fot. 201</p> <p><i>Lokalizacja dzikich pól biwakowych w lasach prywatnych.</i></p>
	 <p>24.07.2020</p>
<p>fot. 202</p> <p><i>Zaburzenie harmonii krajobrazu leśnego poprzez zbyt intensywną wycinkę drzew w lasach.</i></p>	<p>fot. 203</p> <p><i>Sytuowanie zabudowy za blisko linii brzegu.</i></p>
	
<p>fot. 204</p> <p><i>Brak poszanowania dla przyrody przez użytkowników lasów.</i></p>	<p>fot. 205</p> <p><i>Sezonowe zagospodarowanie turystyczne degradujące walory krajobrazowe zespołu Jezior Wdzydzkich, sytuowane z blisko linii brzegu jeziora.</i></p>

fot. 206

Budowanie nowych budynków bez poszanowania dla zabytkowej zabudowy.

fot. 207

Zepsucie zabytkowych budynkach.

fot. 208

Brak zainteresowania opieką nad wszystkimi zabytkami.

fot. 209

Zwiększone zainteresowanie krajowymi destynacjami urlopowymi ze względu na pandemię.

fot. 210

Skutki zmian klimatycznych - fragment lasu po nawałnicy.

fot. 211

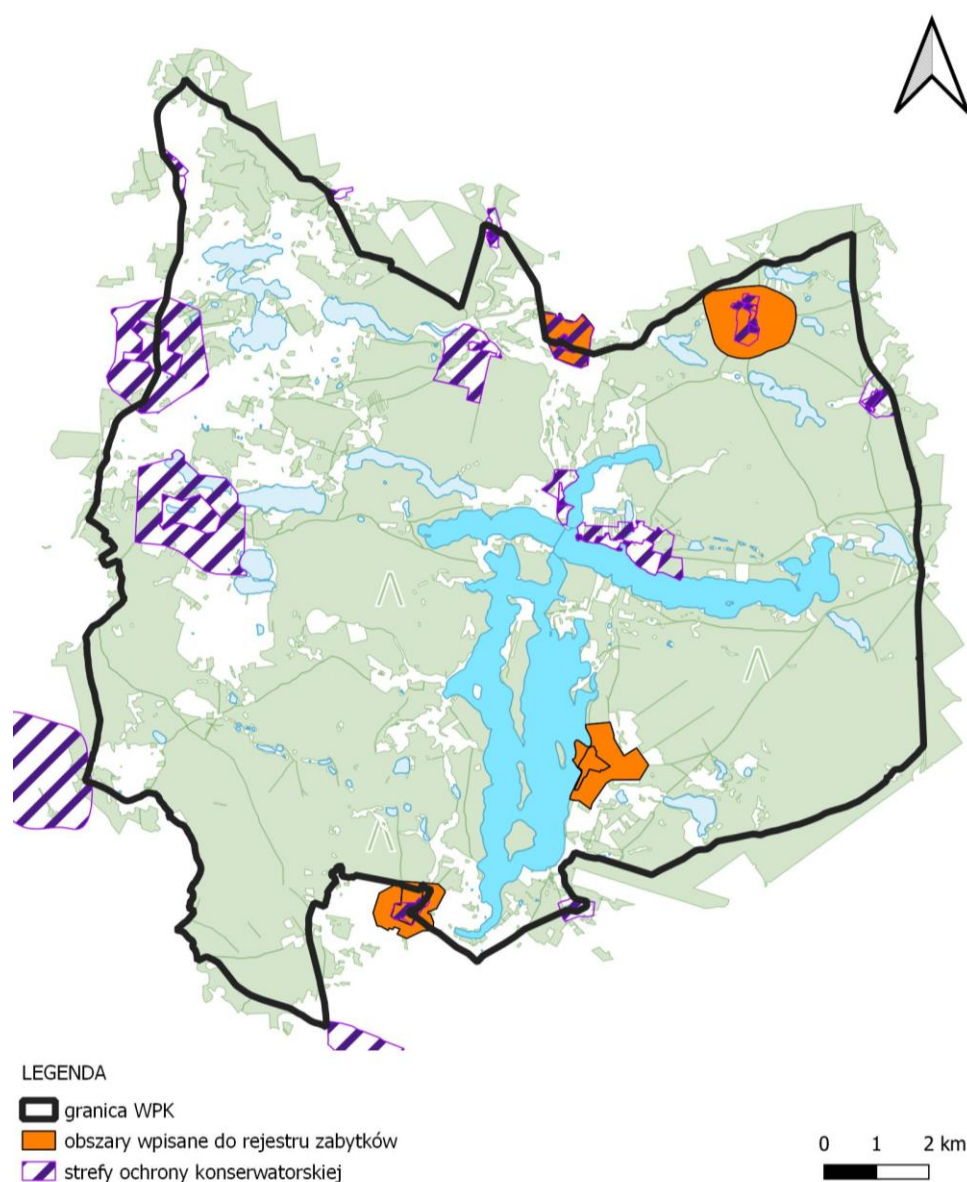
Wielkopowierzchniowe uprawy monokulturowe.

6. Podsumowanie części diagnostycznej

Elementy posiadające najwyższe walory kulturowe na terenie WPK to zespoły ruralistyczne wsi wpisane do rejestru zabytków województwa pomorskiego: Juszeki, Wdzydze Tucholskie, Wąglikowice, Przytarnia. Walory przestrzenne posiadają również zespoły ruralistyczne wsi, przysiółki i zespoły zabudowy będące w strefie ochrony konserwatorskiej: Jastrzębie Dziemiańskie, Kalisz, Piechowice, Borsk, Czarlina, Loryniec, Szenajda, Wdzydze, Płocice, Grzybowski Młyn, Kliczkowy i Lipuska Huta. Obiektami nadającymi charakteru tradycyjnej wsi i pól są liczne krzyże i kapliczki przydrożne. Ważnym elementem tożsamości kulturowej jest też Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich.

Ryc. 7 Elementy posiadające najwyższe walory kulturowe na terenie WPK

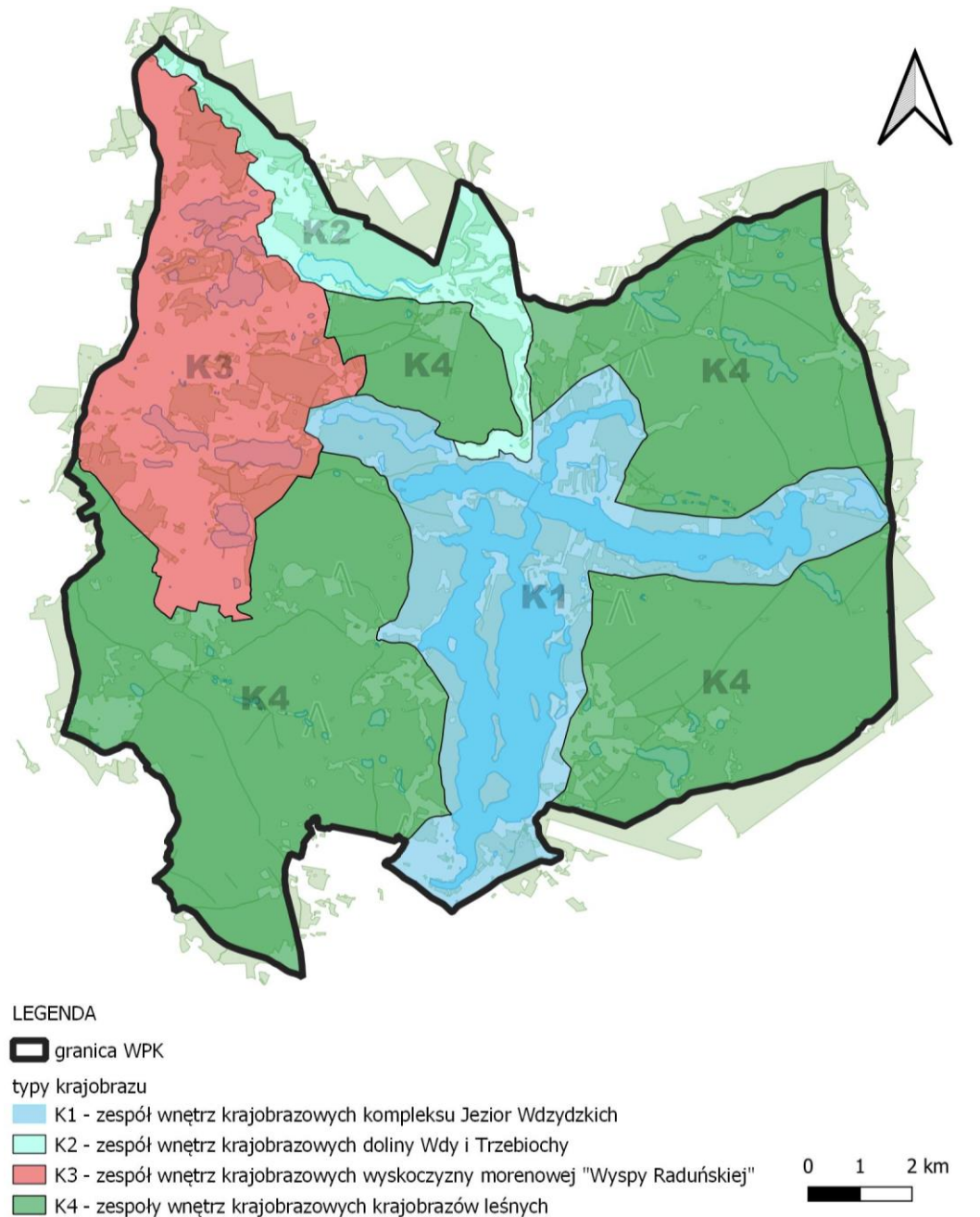

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/i> www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 09.09.2020 r.

Elementy posiadające najwyższe walory krajobrazowe na terenie WPK na poziomie ponadregionalnym i regionalnym to w ekspozycji czynnej otwarcia widokowe na zespół jezior Wdzydzkich (K1) i „Wyspę Raduńską” (K2), a w ekspozycji biernej wnętrza krajobrazowe wysoczyzny morenowej „Wy-

spy Raduńskiej” i kompleksu Jezior Wdzydzkich. Na poziomie lokalnym z ekspozycji czynnej są to szerokie panoramy z platform i wież widokowych, trasy pejzażowe prowadzące przez charakterystyczne punktu jednostek krajobrazowych oraz oś widokowa na kościół w Wąglikowicach. Ekspozycja bierna wnętrza krajobrazowe wysoczyzny morenowej dolin rzecznych Wdy i Trzebiochy (K2) i krajobrazów leśnych (K4).

Ryc. 8 Typy krajobrazu na terenie WPK

Źródło: opracowanie własne.

ROZDZIAŁ II – STRATEGIA OCHRONY

CZĘŚĆ V. Koncepcja ochrony zasobów WPK

W Uchwale Nr 145/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r. w sprawie Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego w §2 zostały określone następujące szczególne cele ochrony Parku:

- 1) **zachowanie unikatowych form ukształtowania terenu, w tym charakterystycznych dla krajobrazu sandrowego: rynien jeziornych, dolin rzecznych i niecek wytopiskowych, a także wzniesień morenowych,**
  - 2) utrzymanie spójności przestrzennej ekosystemów leśnych i ich renaturalizacja, z uwzględnieniem potrzeb ochrony siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin, grzybów i zwierząt oraz ich siedlisk,
  - 3) aktywna ochrona półnaturalnych fitocenoz nieleśnych,
  - 4) ochrona śródleśnych torfowisk oraz jezior lobeliowych i oczek wodnych - w szczególności występujących tam siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt,
  - 5) ochrona i utrzymanie naturalnej struktury hydrograficznej charakterystycznej dla obszarów sandrowych oraz przeciwdziałanie pogarszaniu jakości wód powierzchniowych,
  - 6) utrzymanie naturalnej różnorodności fauny oraz tworzenie warunków umożliwiających restytucję gatunków, a w szczególności troci jeziorowej i raka szlachetnego,
  - 7) **ochrona swoistych wartości historycznych i kulturowych — w szczególności zabytkowych układów ruralistycznych i tradycyjnych form budownictwa oraz dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej ludności kaszubskiej,**
  - 8) **ochrona i rewaloryzacja mozaiki krajobrazu leśnego i rolniczego, a także specyficznych wewnątrz krajobrazowych oraz przedpoli punktów i ciągów widokowych,**
- oszczędne użytkowanie i planowe, kompleksowe kształtowanie przestrzeni uwzględniające ochronę walorów krajobrazowych, w tym lokalnego krajobrazu kulturowego.**

1. Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów WPK

Rolą sformułowania strategicznych i operacyjnych celów ochrony walorów kulturowych i krajobrazowych WPK jest przeciwdziałanie zagrożeniom wymienionych w części IV oraz kierowanie dalszym rozwojem w sposób zrównoważony i ujednoczony dla obszaru całego Parku. Cele określone w poniższych tabelach są również rozwinięciem celów szczególnych zawartych w Uchwale Nr 145/VII/11 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r.

1.1 Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów kulturowych WPK

Cele strategiczne	Cele operacyjne
1. Kontynuacja regionalnych form architektonicznych	1.1. Wprowadzenie ujednoczonych informacji na temat regionalnej architektury do ogólnej wiedzy mieszkańców. 1.2. Powołanie stanowiska parkowego plastyka/architekta.
2. Zachowanie obiektów i zespołów historycznych	2.1. Działania edukacyjne dla mieszkańców i inwestorów z zakresu konserwacji zabytków i obiektów wykonanych w tradycyjnej technologii. 2.2. Sporządzanie inwentaryzacji zabytków w poszczególnych gminach w postaci Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ). 2.3. Sporządzenie Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) w poszczególnych gminach. 2.4. Zachowanie istniejących elementów tradycyjnego środowiska kulturowego poprzez ich zabezpieczenie przed zniszczeniem i dewastacją dla zapewnienia im warunków trwałego zachowania oraz ich konserwację, przywrócenie lub odtworzenie wartości utraconych poprzez ich adaptację, rewaloryzację i rekompozycję. 2.5. Wykorzystywanie obiektów zabytkowych dla nowych funkcji.
3. Przywrócenie charakterystycznego dla tego regionu Kaszub wyglądu detalu architektonicznego i urządzania ogrodu.	3.1. Przywrócenie stosowania tradycyjnych materiałów do budowania ogrodzeń. 3.2. Przywrócenie sadzenia rodzimych gatunków roślinności w przydomowych ogrodach.
4. Uregulowanie sposobu sytuowania reklam.	4.1. Opracowanie i przyjęcie przez gminy uchwały w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń.
5. Zachowanie tradycji regionu.	5.1. Kulturowanie wartości niematerialnych takich jak szkoła haftu, plecionkarstwo i język kaszubski.

Tabela 25. Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów kulturowych WPK. Źródło: opracowanie własne.

1.2 Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów fizjonomicznych krajobrazu WPK

Cele strategiczne	Cele operacyjne
<p>1. Ograniczenie wprowadzania na obszar WPK obiektów dysharmonizujących krajobraz.</p>	<p>1.1. Sytuowanie obiektów poza wnętrzami krajobrazowymi, przedpolem ekspozycji z punktów widokowych i tras pejzażowych. 1.2. Świadome kształtowanie krajobrazu poprzez stosowanie kolorystyki obiektów i zagospodarowania dopasowane do otoczenia. 1.3. Ograniczenie umieszczania reklam do niezbędnego minimum (np. szyldów). 1.4. Wykluczenie kiczowatych form sprzętu wodnego i mebli pływających.</p>
<p>2. Utrzymanie charakterystycznego wyglądu wsi, rozłogów pól i lasów.</p>	<p>2.1. Wykluczenie obcych kulturowo roślin. 2.2. Przywrócenie charakterystycznego układu pól, miedz pomiędzy polami i śródpolnych zadrzewień. 2.3. Przywrócenie i utrzymanie zwartej zabudowy wsi. 2.4. Utrzymywanie charakteru historycznych zagród, siedlisk, osad i przysiółków.</p>
<p>3. Wyeksponowanie potencjału ekspozycji krajobrazu.</p>	<p>3.1. Zagospodarowanie najważniejszych punktów widokowych 3.2. Utrzymanie terenów przedpola widokowego widocznych z punktów widokowych.</p>
<p>4. Ochrona walorów krajobrazowo przed niekontrolowaną ekspansją turystyczną.</p>	<p>4.1. Dostosowanie gospodarki leśnej do zachowania atrakcyjnego krajobrazu leśnego dla turystów</p>
<p>5. Przywrócenie pierwotnego krajobrazu leśnego.</p>	<p>5.1. Czerpanie z zasobów leśnych korzyści ekonomicznych w sposób ekstensywny.</p>

Tabela 26. Strategiczne i operacyjne cele ochrony walorów fizjonomicznych krajobrazu WPK.

2. Działania ochronne wynikające z celów ochrony WPK

Na obszarze jednostek krajobrazowych, wyznaczonych w części III, wyodrębniono obszary działań (Tab. 27). Pozwalają one dokładniej zaadresować ustalenia planu oraz zapewnić przejrzysty sposób realizacji celów ochrony Parku. Podział wynika z wyróżniających się na obszarze Parku krajobrazów, które w celu utrzymania ich odrębności wymagają różnych działań przestrzennych. Niezależnie od wyznaczonych jednostek występują również strefy związane archeologicznymi strukturami występującymi na terenie WPK oraz obszary wyłączone z ustaleń Planu ochrony ze względu na obowiązywanie przepisów odrębnych. Dodatkowo zaznaczono strefy gdzie występuje gminne planowanie przestrzenne w postaci uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Przewiduje się też działania, które powinny wystąpić na całym obszarze i/lub być dostępne dla każdego chętnego mieszkańca, przedsiębiorcy i turysty. W Tab.28 i Tab.29 zestawiono wszystkie propozycje działań wraz ze wskazaniem pożądanego obszaru realizacji. Propozycje działań zawarte w rozdziale „Propozycje działań ochronnych walorów krajobrazowych wraz z obszarem realizacji” postuluje się do zawarcia w operacie generalnym.

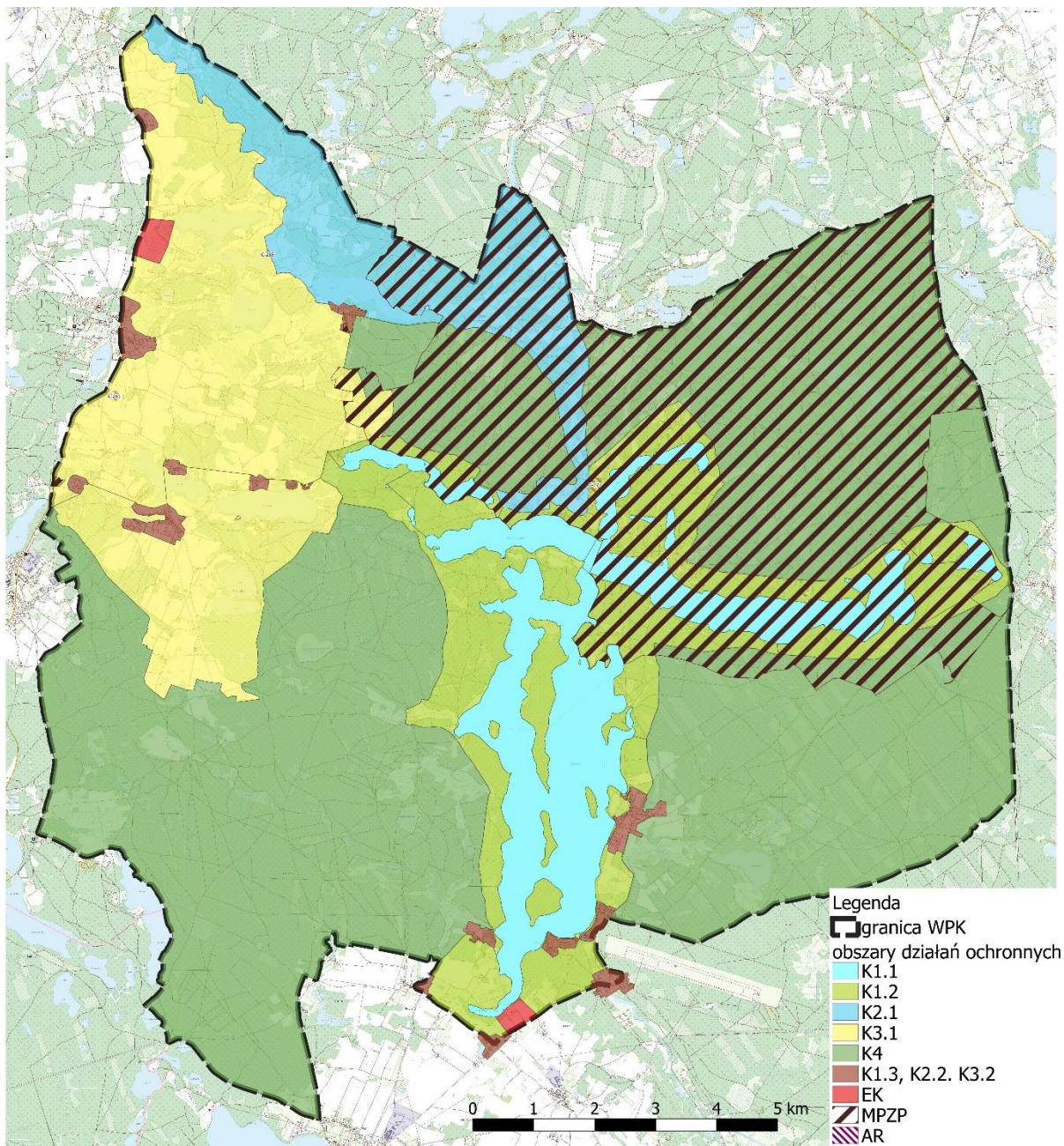
2.1 Obszary działań

Ozn. w planie	Lokalizacja
K1	Zespół wewnątrz krajobrazowych kompleksu Jezior Wdzydzkich
K1.1	wody jezior i rzek
K1.2	pozostałe tereny
K1.3	Jeziorna, Jasnochówka, Wdzydz Tucholskie, Lipa, Gołun, Rów, Słupinko, Borsk, Kliczkowy, Przytarnia (miejscowości, w których nie zostały uchwalone mpzp)
K2	Zespół wewnątrz krajobrazowych doliny Wdy i Trzebiochy
K2.1	wody jezior i rzek oraz pozostałe tereny
K2.2	Schodno (miejscowości, w których nie zostały uchwalone mpzp)
K3	Zespół wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej”
K3.1	pozostałe tereny
K3.2	Parowa, Piechowice, Kloc, Dąbrówka, Tomaszewo, Słupinko, Kalisz, Wyrównno, Lipuska Huta, Bałachy (miejscowości, w których nie zostały uchwalone mpzp)
K4	Zespół wewnątrz krajobrazowych zespołów leśnych
K4	tereny leśne
AR	Stanowiska archeologiczne w rejestrze zabytków: Cmentarzysko płaskie datowane na wczesną epokę żelaza, (Kalisz - Dziemiany), Cmentarzysko płaskie datowane na wczesną epokę żelaza i okres wpływów rzymskich (Czarlina – Kościerzyna), Osada otwarta datowana na młodszą epokę kamienia. (Szwedzki Ostrów – Lipusz)
EK	obszary ekspozycji krajobrazu o znaczeniu ponadlokalnym
MPZP	obszary gdzie uchwalony został miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

Tabela 27. Obszary stref działań wyznaczone w celu realizacji celów strategicznych i operacyjnych dla WPK. Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 9 Obszary działań ochronnych we Wdzydzkim Parku Krajobrazowym

Źródło: opracowanie własne.

2.2 Propozycje działań ochronnych walorów kulturowych wraz z obszarem realizacji

*Priorytet realizacji działań określono w sposób opisowy: H (wysoki) – działania pilne, niezbędne do utrzymania/przywrócenia waloru kulturowego; M (średni) – działania istotne, wymagane do realizacji długookresowych celów strategicznych; L (niski) – działania pomocnicze(dodatkowe), pośrednio wspomagające długookresowe zachowania walorów kulturowych obszaru.

cele strategiczne	cele operacyjne	działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	obszarem realizacji	priorytet realizacji*	podmiot odpowiedzialny	potencjalne podmioty współpracujące	przewidywane koszty
OCHRONA WALORÓW KULTUROWYCH							
1. Kontynuacja regionalnych form architektonicznych	1.1. Wprowadzenie ujednoliconych informacji na temat regionalnej architektury do ogólnej wiedzy mieszkańców.	Wprowadzenie wzornika architektonicznego dla WPK oraz propagowanie go wśród mieszkańców.	cały obszar WPK	H	administracja Parku	samorząd gminy, zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego, szkoły podstawowe i licea	uzależnione od wyników postępowań przetargowych
		Promowanie dobrych praktyk z zakresu regionalnej architektury.	cały obszar WPK	M	administracja Parku, samorzady gmin, samorząd wojewódzki	koła gospodyń wiejskich, zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	1.2. Powołanie stanowiska parkowego plastyka/architekta.	Powołanie stanowiska parkowego plastyka parku, którego zadaniem będzie zatwierdzanie i dostosowywanie kolorystyki budynków do otoczenia oraz rozpowszechnianie wiedzy z zakresu ogólnie pojmowanej estetyki.	cały obszar WPK	M	administracja Parku	samorządy gmin	w ramach wewnętrznych procedur
2. Zachowanie obiektów i zespołów historycznych	2.1. Działania edukacyjne dla mieszkańców i inwestorów z zakresu konserwacji zabytków i obiektów wykonanych w tradycyjnej	Organizacja cyklu warsztatów z tradycyjnego remontowania historycznych budynków i ich poprawniejszej konserwacji.	cały obszar WPK	H	administracja Parku, samorzady gmin, samorząd wojewódzki	lokalni rzemieślnicy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwa działalność w ramach działalności własnej

cele strategiczne	cele operacyjne	działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	obszarem realizacji	priorytet realizacji*	podmiot odpowiedzialny	potencjalne podmioty współpracujące	przewidywane koszty
	technologii.						współfinansowanie ze środków UE
		Organizowanie konkursów prac naukowych dotyczących badań historycznych.	cały obszar WPK	L	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	uczelnie wyższe	uzależnione od wyników postępowań przetargowych
		Organizowanie regularnych wycieczek dla dzieci ze szkół do Kaszubskiego Parku Etnograficznego we Wdzydzach.	Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach	L	zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego	administracja Parku	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	2.2 Sporządzanie inwentaryzacji zabytków w poszczególnych gminach w postaci Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ)	Wpisanie do rejestrów zabytków układów ruralistycznych: Jastrzębie Dziemiańskie (Czarne), Piechowice, Czarlina, Loryniec i Szenajda	strefy ochrony konserwatorskiej i tereny zwartej zabudowy	H	Wojewódzki Konserwator Zabytków	samorządy gminne	w ramach procedur urzędowych
		wpisanie do rejestru zabytków obiektów wymienionych w części IV w rozdziale 1.2.	obiekty wymienione w części IV w rozdziale 1.2.	H	Wojewódzki Konserwator Zabytków	samorządy gminne	w ramach procedur urzędowych
	2.3. Sporządzenie Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami (GPOnZ) w poszczególnych gminach.	Wdrażanie i regularne sporządzanie zapisów Gminnych Programów Ochrony Zabytków.	cały obszar WPK	H	samorządy gminne	Wojewódzki Konserwator Zabytków	w ramach procedur urzędowych
	2.4. Zachowanie istniejących elementów tradycji-	Utworzenie szkół lub klas w których będzie można się nauczyć remontowania zabytko-	cały obszar WPK	M	samorządy gminne i powiatowe	lokalni rzemieślnicy, zarząd Kaszubskiego Parku	uzależnione od wyników postępowań przetargowych,

cele strategiczne	cele operacyjne	działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	obszarem realizacji	priorytet realizacji*	podmiot odpowiedzialny	potencjalne podmioty współpracujące	przewidywane koszty
	nego środowiska kulturowego poprzez ich zabezpieczenie przed zniszczeniem i dewastacją dla zapewnienia im warunków trwałego zachowania oraz ich konserwację, przywrócenie lub odtworzenie wartości utraconych poprzez ich adaptację, rewaloryzację i rekompozycję.	wych budynków z zewnątrz i wewnątrz oraz aranżacji regionalnych ogrodów.				Etnograficznego	możliwe współfinansowanie ze środków UE
		Rozwijanie umiejętności osób posiadających zawody rzemieślnicze, zajmujące się budową, renowacją i remontami tradycyjnych budynków.	cały obszar WPK	H	zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego, administracja Parku, samorządy gmin,	mieszkańcy, samorząd wojewódzki	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	2.5 Wykorzystywanie obiektów zabytkowych dla nowych funkcji z poszanowaniem tradycji miejsca.	Sytuowanie nowych budynków w odległości pozwalającej na: - zachowanie proporcji i odległości pomiędzy budynkami w zagrodzie - wydzielenie działki, na której stoi starszy budynek w celu jej późniejszej sprzedaży, - wynajęcie zabytkowego budynku w celach rekreacyjnych, - zakup budynku i jego przeniesienie na działkę nowego właściciela.	cały obszar WPK	M	samorządy gminne, starostwo powiatowe, nadzór budowlany	administracja Parku, inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	w ramach procedur urzędowych
3. Przywrócenie charakterystycznego dla tego regionu Kaszub wyglądu	3.1. Przywrócenie stosowania tradycyjnych materiałów do budowania	Powołanie stanowiska parkowego plastyka parku, którego zadaniem będzie zatwierdzanie i dostosowywanie kolorystyki i	cały obszar WPK	H	administracja Parku, samorządy gmin	inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych

cele strategiczne	cele operacyjne	działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	obszarem realizacji	priorytet realizacji*	podmiot odpowiedzialny	potencjalne podmioty współpracujące	przewidywane koszty
detalu architektonicznego i urządzania ogrodu	ogrodzeń.	formy ogrodzeń do otoczenia oraz rozpowszechnianie wiedzy z zakresu ogólnie pojmowanej estetyki.					
	3.2. Przywrócenie sadzenia rodzimych gatunków roślinności w przydomowych ogrodach.	Działania edukacyjne wśród mieszkańców wskazujące rodzime gatunki roślin dla obszaru WPK	cały obszar WPK	M	RDOŚ, administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	koła gospodyń wiejskich, szkoły podstawowe i licea, zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego i mieszkańcy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
4. Uregulowanie sposobu sytuowania reklam	4.1. Opracowanie i przyjęcie przez gminy uchwały w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń	Wdrożenie uchwał w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń w poszczególnych gminach (tzw. uchwały krajobrazowej), opracowanych na podstawie Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu	cały obszar WPK	H	samorządy gmin	administracja Parku, inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	w ramach procedur urzędowych
5. Zachowanie tradycji regionu.	5.1. Kultywowanie wartości niematerialnych takich jak szkoła haftu, plecionkarstwo i język kaszubski.	Organizacja: warsztatów tematycznych, kół zainteresowań tradycją Kaszub, kół gospodyń wiejskich, festynów i koncertów promujących tradycję regionu	cały obszar WPK	L	koła gospodyń wiejskich, szkoły podstawowe i licea, zarząd Kaszubskiego Parku Etnograficznego i mieszkańcy	administracja Parku, samorządy gmin, mieszkańcy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE

Tabela 28. Propozycje działań ochronnych. Źródło: opracowanie własne.

2.3 Propozycje działań ochronnych walorów fizjonomicznych wraz z obszarem realizacji

*Priorytet realizacji działań określono w sposób opisowy: H (wysoki) – działania pilne, niezbędne do utrzymania/przywrócenia waloru fizjonomicznego; M (średni) – działania istotne, wymagane do realizacji długookresowych celów strategicznych; L (niski) – działania pomocnicze(dodatkowe), pośrednio wspomagające długookresowe zachowania walorów fizjonomicznych obszaru.

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	Obszar realizacji	Priorytet realizacji*	Podmiot odpowiedzialny	Potencjalne podmioty współpracujące	Przewidywane koszty
OCHRONA WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH							
1. Ograniczenie wprowadzania na obszar WPK obiektów dysharmonizujących krajobraz.	1.1. Sytuowanie obiektów poza wnętrzami krajobrazowymi, przedpołem ekspozycji z punktów widokowych i tras pejzażowych.	Wprowadzanie zakazu zabudowy w mpzp i wprowadzanie stref ochrony widoku do gminnych dokumentów planistycznych.	strefy zakazu zabudowy i strefy ochrony widoku na całym obszarze WPK	H	samorządy gmin, starostwo powiatowe, nadzór budowlany	administracja Parku, inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	w ramach procedur urzędowych
	1.2. Świadome kształtowanie krajobrazu poprzez stosowanie kolorystyki obiektów i zagospodarowania dopasowane do otoczenia.	Działania edukacyjne związane ze stosowaniem kolorystyki obiektów i zagospodarowania dopasowane do otoczenia.	cały obszar WPK	M	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	szkoły podstawowe i licea, inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	1.3. Ograniczenie umieszczania reklam do niezbędnego minimum (np. sztyldów).	Sporządzenie i wdrożenie Uchwał właściwych Rad Gmin tzw. uchwały krajobrazowej, opracowanych na podstawie tzw. „Ustawy krajobrazowej”.	cały obszar WPK	H	samorządy gmin	administracja Parku, inwestorzy, właściciele nieruchomości i mieszkańcy	w ramach procedur urzędowych
	1.4. Wykluczenie kiczowatych form sprzętu wodnego i mebli pływających.	Działania edukacyjne oraz wsparcie organizacyjne dla przedsiębiorców.	K1.1	M	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	przedsiębiorcy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	Obszar realizacji	Priorytet realizacji*	Podmiot odpowiedzialny	Potencjalne podmioty współpracujące	Przewidywane koszty
							ze środków UE
2. Utrzymanie charakterystycznego wyglądu wsi, rozłógów pól i lasów	2.1. Wykluczenie obcych kulturowo roślin	Działania edukacyjne wśród rolników z zakresu pozytywnych aspektów uprawiania regionalnych roślin oraz prawidłowego odczytywania celów powstawania funduszy i dofinansowań UE.	cały obszar WPK	M	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	Ośrodek Doradztwa Rolniczego, rolnicy i właściciele ogrodów i parków	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	2.2. Przywrócenie charakterystycznego układu pól, miedz pomiędzy polami i śródpolnych zadrzewień.	Działania edukacyjne wśród rolników z zakresu wpływu śródpolnych zadrzewień na np.: krajobraz i mikroklimat	K3.1	H	RDOŚ, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	administracja Parku i rolnicy	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
		Utrzymanie i wprowadzanie na nowych obszarach zadrzewień śródpolnych	K3.1	L	samorządy gmin, właściciele nieruchomości	Wojewódzki Konserwator Zabytków	w ramach procedur urzędowych
	2.3. Przywrócenie i utrzymanie zwartej zabudowy wsi.	Stosowanie się do wyznaczonych w planie ochrony obszarów zwartej zabudowy i/lub tworzenie mpzp regulujących rozlewanie się zabudowy	K1.3 K2.2 K3.2 K4	H	samorządy gmin	administracja Parku	w ramach procedur urzędowych
	2.4. Utrzymywanie charakteru historycznych zagród, siedlisk, osad i przysiółków.	Utrzymywanie przy tworzeniu nowej zabudowy formy i cech zabudowy regionalnej zgodnej z wytycznymi zawartymi w rozdziale „Typy architektury regionalnej”.	cały obszar WPK	H	samorządy gmin, właściciele nieruchomości, starostwo powiatowe,	administracja Parku, Wojewódzki Konserwator Zabytków	w ramach procedur urzędowych
3. Wyeksponowanie potencjału ekspozycji krajobrazu.	3.1. Zagospodarowanie najważniejszych punktów widokowych.	Zagospodarowanie punktu widokowego przy drodze wojewódzkiej nr 235 na odcinku pomiędzy Lipuszem	EK	H	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	właściciele nieruchomości, inwestor	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	Obszar realizacji	Priorytet realizacji*	Podmiot odpowiedzialny	Potencjalne podmioty współpracujące	Przewidywane koszty
		a Kaliszem Kaszubskim.					współfinansowanie ze środków UE
		Zagospodarowanie punktu widokowego przy drodze Kliczkowy – Borsk.	EK	H	administracja Parku, samorządy gmin, samorząd wojewódzki	właściciele nieruchomości, inwestor	uzależnione od wyników postępowań przetargowych, możliwe współfinansowanie ze środków UE
	3.2. Utrzymanie terenów przedpola widokowego widocznych z punktów widokowych.	Utrzymanie istniejących widoków poprzez przycinanie drzew i krzewów.	przedpola ekspozycji z punktów widokowych występujących w strefach K1.1; K1.2; K1.3; K2.1; K3.1; K3.2; K4; EK	M	właściciele, zarządcy i administratorzy nieruchomości	administracja Parku	uzależnione od wyników postępowań przetargowych
4. Ochrona walorów krajobrazowo przed niekontrolowaną ekspansją turystyczną.	4.1. Dostosowanie gospodarki leśnej do zachowania atrakcyjnego krajobrazu leśnego dla turystów.	Zapobieganie powstawaniu dzikich pól biwakowych w lasach prywatnych (niezgodnie z przeznaczeniem danego obszaru leśnego).	K1.2, K4	H	starostwo powiatowe, nadzór budowlany	administracja Parku oraz właściciele, zarządcy i administratorzy nieruchomości	w ramach procedur urzędowych
5. Przywrócenie pierwotnego krajobrazu leśnego.	5.1. Czerpanie z zasobów leśnych korzyści ekonomicznych w sposób ekstensywny	Egzekwowanie przez odpowiednie organy użytkownika lasu zgodnie z przepisami odrębnymi.	cały obszar WPK	H	starostwo powiatowe i nadleśnictwa	administracja Parku oraz właściciele, zarządcy i administratorzy nieruchomości	w ramach procedur urzędowych
		Uniemożliwienie w przepisach odrębnych intensywnego wykorzystywania lasów w parkach krajobrazo-	K1.2, K2.1, K.4	H	rada ministrów	samorządy gmin, organizacje ekologiczne i mieszkańcy	w ramach procedur urzędowych

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Działania (sposoby eliminacji zagrożeń)	Obszar realizacji	Priorytet realizacji*	Podmiot odpowiedzialny	Potencjalne podmioty współpracujące	Przewidywane koszty
		wych.					

Tabela 29. Propozycje działań ochronnych i podmiotów odpowiedzialnych. Źródło: opracowanie własne.

3. Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz innych dokumentów strategicznych dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych dla dziedzictwa kulturowego i krajobrazu

3.1 Propozycje ustaleń do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków są prawnie chronione na mocy przepisów odrębnych: 1) ścisłej ochronie podlega historyczna zabudowa, historyczne układy przestrzenne i ich struktura, w tym historyczny układ dróg, placów, historyczne podziały własności, historyczne zespoły budowlane i pojedyncze budynki oraz historyczna zieleń komponowana;

2) nowa zabudowa w strefie winna być ściśle podporządkowana ww. zadaniom ochrony,

3) wszelkie działania (w tym budowlane), w obrębie obszarów zabytkowych należy prowadzić na zasadach określonych w przepisach odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Obiekty znajdujące się w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków podlegają ochronie w zakresie historycznych cech: bryły, kształtu dachu, formy architektonicznej, dyspozycji ścian, detalu architektonicznego (w tym wielkości i kształtu okien oraz podziałów stolarki okiennej), kolorystyki i stosowanych materiałów budowlanych. Wyklucza się nadbudowę (wysokość jak w stanie istniejącym), dobudowę lukarn, zmianę kąta nachylenia połaci dachu oraz rozbudowę obniżającą ich wartość historyczną. Wszelkie działania w tym budowlane w obrębie ww. elementów chronionych wymagają stosowania przepisów odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W obiektach tych dopuszcza się zmiany związane z przystosowaniem ich do współczesnych wymogów technicznych i funkcjonalnych, tak by możliwe było użytkowanie obiektu zapewniające bieżącą konserwację i ochronę przed dewastacją, przy zachowaniu ich w możliwie niezmienionym kształcie. Dopuszcza się remonty budynków o złym stanie technicznym, zgodnie z przepisami odrębnymi. W przypadku budynku wyłączonego z gminnej ewidencji zabytków, obowiązuje w nowej zabudowie nawiązanie do lokalizacji, wielkości i proporcji bryły, w tym kształtu dachu, budynku historycznego, przy dopuszczeniu stosowania współczesnych form wyrazu architektonicznego oraz współczesnych materiałów;

Obiekty o wartościach historyczno-kulturowych, współtworzące klimat historycznej zabudowy nie objęte wpisem do gminnej ewidencji zabytków podlegają ochronie w zakresie: lokalizacji, wielkości i proporcji bryły, kształtu dachu oraz zachowania historycznych detali architektonicznych.

Dla obszarów znajdujących się w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego w ewidencji zabytków roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na obszarze występowania zabytków archeologicznych, mogące doprowadzić do ich przekształcenia lub zniszczenia wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych, których zakres i rodzaj ustala wojewódzki konserwator zabytków w trybie przepisów odrębnych.

Występujące na terenie Parku obiekty stanowiące dobro kultury współczesnej o wartościach historyczno-kulturowych – przydrożne krzyże, kapliczki obiekty małej architektury, dla których obowiązują:

- a) ochrona: lokalizacja, forma, detal, użyte materiały i kolorystyka,
- b) zmiany zagospodarowania w sąsiedztwie obiektu należy poprzedzić analizą wartości kulturowych dla sąsiedztwa,
- c) wyklucza się lokalizowanie obiektów dysharmonijnych z sąsiedztwem, niezgodnych z tradycją miejsca,
- d) dopuszcza się przeniesienie w inne miejsce.

W odniesieniu do historycznej zieleni podlega ochronie i ustala się:

- a) utrzymanie starodrzewu, odtworzenie oraz rekonstrukcja historycznego układu kompozycyjnego,
- b) dopuszcza się zabiegi pielęgnacyjne, wycinka jest możliwa jedynie ze względu na zły stan fitosani-tarny lub kolizję z planowanym zainwestowaniem. W przypadku wycinki obowiązuje zasada kompen-sacji przyrodniczej z zastosowaniem gatunków tożsamyh i uwzględnieniu warunków siedliskowych.

Na podstawie ustaleń poczynionych w rozdziale diagnozy stanu istniejącego należy przewidzieć ochronę punktów widokowych o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym oraz osi widokowych. Należy uwzględnić charakter widoku jego zasięg oraz warunki, jakie powinny zostać spełnione do jego ochrony. Ustalenia te powinny stanowić wytyczne do planów miejscowych. W tym ustalenie miejsc z zakazem zabudowy.

3.2. Propozycje ustaleń do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Przy opracowaniu mpzp należy uwzględnić wszelkie informacje i wytyczne wynikające z Programów Opieki nad Zabytkami w poszczególnych gminach. Plany powinny również uwzględnić wnioski i zalecenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W miejscowych planach należy ujawnić wszystkie obiekty objęte ochroną ze względu na wartości kulturowe. Dla poszczególnych obiektów i grup obiektów należy w planie przewidzieć formy ochrony i sposób działań zmierzających do zachowania zabytku, jego wyeksponowanie w otoczeniu w zależności o charakteru.

Nowa zabudowa, co do zasady powinna nawiązywać do tradycji budowlanej regionu. Dla określanych w mpzp parametrów zabudowy oraz zagospodarowania terenu powinny jako wzornik posłużyć typy zabudowy regionalnej opisane w podsumowaniu do rozdziału charakterystyka i diagnoza stanu istniejącego.

W odniesieniu do wartości krajobrazowych to w planach miejscowych w szczególności należy podjąć działania polegające na ochronie krajobrazów otwarty. Dotyczy to głównie zespołu wewnątrz krajobrazowych wysoczyzny morenowej „Wyspy Raduńskiej” K.3. Należy na tych terenach dążyć do utrzymania rozporoszonej zabudowy. Nowa zabudowa powinna być koncentrowana w obszarze istniejących jednostek osiedleńczyh lub istniejących gospodarstw rolnych.

3.3 Propozycje ustaleń do uchwał krajobrazowych dla gmin leżących na obszarze Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego

Zgodnie z wejściem w życie w 2015 r. zmian w niektórych ustawach w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, weszła w życie ustawa zwana potocznie ustawą krajobrazową. Zgodnie z tymi przepisami każdy samorząd może wprowadzić na swoim terenie uchwałę regulującą lokalizację pewnych elementów w krajobrazie. W uchwale tzw. krajobrazowej ustala się zasady i warunki sytuowania tablic reklamowych i urządzeń reklamowych, obiektów małej architektury oraz ogrodzeń w tym ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.

Co do zasady na terenie Parku zakaz powinien dotyczyć sytuowania wolnostojących urządzeń reklamowych wielkogabarytowych.

Wyklucza się stosowanie tablic reklamowych i urządzeń reklamowych:

- na obszarach i obiektach objętych ochroną konserwatorską, ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz na obiektach o wartościach historyczno-kulturowych,
- na ogrodzeniach oraz poza zwartą zabudową miejscowości.

W zakresie sytuowania ogrodzeń należy:

- przewidzieć wprowadzenie ogrodzeń nawiązujących do tradycyjnych form stosowanych na terenie Parku wg przykładów podanych w podsumowaniu części diagnostycznej operatu o zagospodarowaniu przestrzennym.
- wprowadzić zakazu stosowania ogrodzeń betonowych oraz metalowych z poziomym wypełnieniem np. deskami.

4. Możliwe działania edukacyjne związane z zasobami kulturowymi i krajobrazowymi WPK

Na podstawie zasobów kulturowych i krajobrazowych WPK możliwe jest prowadzenie szeregu działań edukacyjnych w postaci warsztatów, szkoleń, plasz informacyjnych, ścieżek edukacyjnych i audiobooków zawierających informacje dotyczące między innymi: tradycyjnego budownictwa regionalnego i sposobu powstania unikalnych form krajobrazowych zespołu jezior Wdzydzkich oraz wszystkich mniejszych jezior w tym lobeliowych. Ważnym aspektem nauczania jest przekazywanie wiedzy dotyczącej nie tylko tego jaki jest krajobraz kulturowy parku, ale też sposoby na odpowiednie kreowanie go. Dlatego kluczowe jest przeprowadzanie działań edukacyjnych opisanych w części strategicznej w podrozdziałach 2.2 „Propozycje działań ochronnych walorów kulturowych wraz z obszarem realizacji” i 2.3. „Propozycje działań ochronnych walorów fizjonomicznych wraz z obszarem realizacji” oraz prowadzenie badań naukowych uzupełniających wiedzę. Na podstawie cyklicznie przeprowadzanych badań z zakresu:

- zasobów kulturowych - ich typologii i cech charakterystycznych,
- analiz krajobrazowych, ewidencjonowania wnętrz krajobrazowych, punktów widokowych, tras pejzażowych określania elementów harmonijnych i dysharmonijnych oraz wytycznych do kształtowania widoków i panoram,
- świadomości mieszkańców z zakresu występujących walorów kulturowych i krajobrazowych oraz ich poczucia estetyki;

możliwe będzie ustalenie sposobów dalszego postępowania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Dzięki temu na obszarze WPK pojawią się ludzie, którzy w sposób świadomy będą mogli dbać o istniejące walory kulturowo – krajobrazowe jak i tworzyć nowe, dając żywy przykład innym (mieszkańcom i turystom) w jaki sposób dbać o estetykę i funkcjonalność otoczenia.

5. Sposoby monitorowania skuteczności ochrony

Proponuje się następujący zakres monitoringu stanu i skuteczności ochrony walorów dziedzictwa kulturowego i walorów fizjonomicznych krajobrazu:

5.1 Zakres monitoringu i mierniki

lp.	zakres monitoringu	miernik
1.	Zrealizowane projekty samorządów związane z ochroną dziedzictwa kulturowego (np. remont budynku) na podstawie zapisów planu ochrony WPK.	liczba zrealizowanych projektów w roku bieżącym w stosunku do roku poprzedniego.
2.	Zrealizowane projekty samorządów związane z ochroną walorów krajobrazowych (np. zabezpieczenie przedpola widokowego przy punkcie widokowym) na podstawie zapisów planu ochrony WPK.	liczba zrealizowanych projektów w roku bieżącym w stosunku do roku poprzedniego.
3.	skuteczność edukacji – organizacja warsztatów.	liczba osób uczestniczących w warsztatach na gospodarstwa domowe w gminie w granicach WPK.
4.	skuteczność edukacji – forma nowej zabudowy.	liczba nowych budynków powstałych zgodnie z zaleceniami pracowników WPK na obszarze gminy w granicach WPK na ogólną liczbę wszystkich nowopowstałych budynków na obszarze gminy w granicach WPK.
5.	skuteczność edukacji w zakresie uprawy i zagospodarowania pól.	- subiektywna ocena eksperta po przeprowadzeniu corocznej inwentaryzacji. - zwiększona roczna liczba odsłon strony interne-

lp.	zakres monitoringu	miernik
		towej w stosunku do roku poprzedniego, na której zostały umieszczone materiały edukacyjne.
6.	wielkość obszarów leśnych.	powierzchnia lasu na obszarze WPK w stosunku do powierzchni z przed ok.5 lat.
7.	działania parkowego plastyka związane z edukacją o architekturze regionalnej.	- liczba spotkań z mieszkańcami i inwestorami na liczbę nowych budynków powstałych zgodnie z zaleceniami parkowego plastyka. - zwiększona roczna liczba odsłon strony internetowej w stosunku do roku poprzedniego, na której zostały umieszczone materiały edukacyjne
8.	działania parkowego plastyka związane z edukacją o rodzimej roślinności.	- liczba nowych płotów i aranżacji ogrodowych zgodnych z regionalną tradycją w stosunku do roku poprzedniego. - zwiększona roczna liczba odsłon strony internetowej w stosunku do roku poprzedniego, na której zostały umieszczone materiały edukacyjne
9.	liczba i jakość reklam występujących w przestrzeni WPK.	subiektywna ocena eksperta po przeprowadzeniu corocznej inwentaryzacji.

6. Prognoza stanu w pespektywie 20-letniej

6.1 Wariant I - Nie podejmowanie działań wskazanych w Planie ochrony

Prognozuje się, że brak działań z zakresu ochrony walorów kulturowych i fizjonomicznych na terenie WPK skutkować będzie dalszą degradacją. Najbardziej odczuwalne będzie niszczenie i przebudowy, rozbudowy i modernizację obiektów historycznych również tych wpisanych do ewidencji czy rejestru. W związku z rosnącym trendem posiadania domku pod miastem, nieodwracalnym problemem będzie coraz większa liczba domków letniskowych i przyczep ustawiona na małych działkach. Doprowadzi to do zniekształcenia naturalnych i półnaturalnych krajobrazów występujących w najbardziej atrakcyjnych miejscach Parku to jest przy brzegach jezior. Niekontrolowany napływ kapitału od nowych mieszkańców i turystów może skutkować powstaniem chaosu przestrzennego i zaniku charakterystycznych elementów dla obszaru Parku.

6.2 Wariant II - Pełna realizacja ustaleń Planu ochrony

Realizacja wszystkich celów poprzez wykonanie działań zawartych w rozdziale 2.2 *Propozycje działań ochronnych walorów kulturowych wraz z obszarem realizacji* oraz rozdziale 2.3 *Propozycje działań ochronnych walorów fizjonomicznych wraz z obszarem realizacji* w przeciągu najbliższych 20 lat pozwoli zabezpieczyć najważniejsze wartości kulturowe i krajobrazowe Parku, co zaprocentuje w dalszej perspektywie. Zaplanowany i spójny proces uwypuklenia tradycyjnych elementów znajdujących się na obszarze WPK sprawi, że stanie się on wyjątkowym miejscem którego, mieszkańcy i turyści będą ciekawi i z którego będą mogli czerpać korzyści finansowe jak i kulturalno-społeczne.

7. Źródła, literatura i opracowania niepublikowane

- 1) *Operat szczegółowy do planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego: operat ochrony krajobrazu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego – Bogna Lipińska, 1998r.*
- 2) *Operat szczegółowy do planu ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego: Operat ochrony środowiska kulturowego – Bogna Lipińska,*
- 3) *Plan ochrony Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego Załącznik do Rozporządzenia Wojewody Pomorskiego 6/2001 z dnia 07 sierpnia 2001 r. (Dz. Urz. Woj. Pomorskiego z 2001 r. nr 64 poz. 748), praca zbiorowa pod kierunkiem F. Pankau i M. Przewoźniaka*
- 4) *Bogactwo kulturowe i przyrodnicze wsi pomorskiej, praca zbiorowa, red, B. Synak, T. Sadkowski, B. Lipińska, K. Zembińska-Danilewicz. 2007, Gdańsk,*
- 5) *Katalog Tradycyjnych Form Architektonicznych Województwa Pomorskiego – pod kier Joanna Małuj 2020, Gdańsk,*
- 6) *Przygotowanie opracowania pt. „Identyfikacja i ocena krajobrazów – metodyka oraz główne założenia” PAN, Jerzy SOLON, Joanna PLIT, Mariusz KISTOWSKI, Paweł MILEWSKI,*
- 7) *Identyfikacja struktury przyrodniczej i dziedzictwa kulturowego oraz koncepcja przestrzenna ich ochrony i kształtowania w województwie pomorskim Praca zbiorowa pod kierunkiem Artura Kostarczyka i Macieja Przewoźniaka, Biuro projektów i wdrożeń proekologicznych „Proeko” w Gdańsku 2001 Gdańsk,*
- 8) *Archeologiczne zabytki Pomorza. P. Kalka, J. Ellwart Województwo pomorskie. 2017. Wyd. Region, Gdańsk*
- 9) *Kaszubski dom drewniany - tradycja i współczesność Regionalizm we współczesnej architekturze Kaszub dr inż. arch. Krzysztof Szarejko Katedra Projektowania Środowiskowego Wydział Architektury Politechnika Gdańska,*
- 10) *Budownictwo ludowe na Kaszubach, Jerzy Knyba, Wydawnictwo Morskie Gdańsk 1987,*
- 11) *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Dziemiany na lata 2016-2020*
- 12) *Gminny Program Opieki nad Zabytkami w Gminie Karsin na lata 2015-2019 UCHWAŁA Nr XXIV/213/17 RADY GMINY KARSIN z dnia 21 czerwca 2017r*
- 13) *Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Lipusz na lata 2017-2020*
- 14) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kościerzyna stanowiące całościową aktualizację obowiązującego dokumentu z 2002 r. – Uchwała Nr X/396/104 z dnia 12 listopada 2014 r. - wyłącznie z opracowania fragmenty dwóch obszarów dla których obowiązują zmiany uchwalone 2004 r. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Chojnice – Uchwała Nr XXV/417/2017 z dnia 09 sierpnia 2017 r.*
- 15) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stara Kiszewa – Uchwała Nr XVIII/124/2004 z dnia 23 czerwca 2004 r.*
- 16) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz – Uchwała Nr VIII/40/2003 z dnia 28 maja 2003 r.*
- 17) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Karsin uchwalonego Uchwałą Nr XXVIII/197/2001 z dnia 27 kwietnia 2001 r.*
- 18) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipusz – Uchwała Nr VIII/40/2003 z dnia 28 maja 2003 r.*
- 19) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dziemiany uchwalonego Uchwałą Nr VIII/44/03 z dnia 30 czerwca 2001 r.*
- 20) *Wdzydzanie publ. Muzeum - Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewskich*
- 21) *Kaszubskich pamiątek skarbnice. O muzeach na Kaszubach – ich dziejach, twórcach i funkcjach społecznych. C. Olbracht-Prondzyński 2008. Instytut Kaszubski, Gdańsk,*
- 22) *Identyfikacja obiektów archeologicznych o własnej formie krajobrazowej na potrzeby audytu krajobrazowego województwa pomorskiego. Dokumentacja techniczna części bazodanowej, wyk. LabGIS na zlecenie Pomorskiego Biura Planowania Regionalnego w Gdańsku, Gdynia 2020;*
- 23) *Katalog tradycyjnego budownictwa w Muzeum-Kaszubskim Parku Etnograficznym we Wdzydzach, . T. Sadkowski. 2018,*
- 24) *Regionalne budownictwo ludowe na Kaszubach Jeziornych w XXI wieku Materiały z sesji zorganizowanej przez Starostę Kartuskiego, Zarząd KPK oraz przedsiębiorstwo PROKARD w 2000 roku,*
- 25) *Solon J., Chmielewski T.J., Myga-Piątek U., Kistowski M., 2015: Identyfikacja i ocena krajobrazów Polski – etapy i metody postępowania w toku audytu krajobrazowego w województwach [w:] Klasyfikacje i oceny krajobrazów Polski drugiej dekady XXI w. (red.): T.J. Chmielewski, Problemy Ekologii Krajobrazu Tom XL: 55-76*
- 26) *strona internetowa Polskie zabytki link: http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/4947/Wielkie_Chelmy/ (data dostępu: 28.07.2020r.)*
- 27) *Strona internetowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa link: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>, (data dostępu: 09.09.2020r.)*
- 28) *strona internetowa Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, link: www.ochronazabytkow.gda.pl, (data dostępu: 31.08.2020r.)*
- 29) *Strona internetowa Pomorskiego Zespołu Parków Krajobrazowych Wdzydzki Park Krajobrazowy link: <https://wdzydzkipark.pl/historia-i-kultura/historia-2/> (data dostępu: 28.07.2020r.)*

30) Strona internetowa Mapy archiwalne link: www.mapy.eksploracja.pl/news.php (data dostępu: 31.08.2020r.)

31) Strona internetowa muzeum Kaszubski Park Etnograficzny link: [/www.muzeum-wdzydze.gda.pl/imprezy.html](http://www.muzeum-wdzydze.gda.pl/imprezy.html) (data dostępu: 18.11.20r.)

Załącznik Nr 1: Inwentaryzacja fotograficzna zabytków nieruchomych ujętych w WEZ²⁰

Źródło: strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, www.ochronazabytkow.gda.pl, dostęp 31.08.2020 r.,

GMINA DZIEMIANY			
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres	Zdjęcie
szkoła	226/8	Kalisz	
budynek mieszkalny	189/2	Kalisz	
budynek mieszkalny	181/2	Kalisz	
budynek mieszkalny	164	Kalisz	
budynek gospodarczy przy domu nr 36	164	Kalisz	

²⁰ WEZ - Wojewódzka Ewidencja Zabytków

kapliczka Matki Bo- skiej	161	Piechowice	
kuźnia	93/4, 136	Piechowice	
szkoła	267/4	Piechowice	
budynek mieszkalny	44	Piechowice	
budynek mieszkalny	46	Piechowice	
budynek mieszkalny	155	Piechowice 38	

GMINA KARSIN			
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres	Zdjęcie
budynek mieszkalny	75,89	Borsk 30	
budynek mieszkalny	72	Borsk	
dom mieszkalny	288	Przytarnia	
budynek mieszkalny	582 (nowy 203)	Wdzydze Tucholskie 5	
dom mieszkalny	202/1	Wdzydze Tucholskie	

budynek mieszkalny	193/2	Wdzydze Tucholskie 24	
budynek mieszkalny	194/1	Wdzydze Tucholskie 26	
dawna szkoła, obecnie kaplica	604	Wdzydze Tucholskie 38	
dom mieszkalny	75	Wdzydze Tucholskie 60	
dom mieszkalny	58/8	Wygoda 1	

leśniczówka	582	Zabrody	
GMINA KOŚCIERZYNA			
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres	Zdjęcie
młyn (w GEZ - prąd-nica starego młyna)	255, 256/1	Grzybowski Młyn	
szkoła	149/5, 149/1	Juszki 1	
budynek gospodar-czy przy szkole	149/5	Juszki 1	
chałupa	145	Juszki 3	

chałupa	136	Juszki 7	
chałupa wraz z budynkiem gospodarczym	135/1	Juszki 8	
kapliczka przydrożna Kujacha	144	Juszki	
chałupa	55, 56	Juszki 18/19	
chałupa	58, 56	Juszki 20	
Chałupa	60/1, 60/2	Juszki 21	

dom, Nadleśnictwo	356/3	Loryniec - Wawrzyno	
budynek gospodarczy, Nadleśnictwo	356/3	Loryniec - Wawrzyno	
dom mieszkalny	13	Loryniec	
dom mieszkalny	7	Loryniec	
dom	54	Szenajda 14	

dom	52/1	Szenajda 15	
kapliczka przydrożna Literskich	39	Wąglkowice	
cmentarz komunalny	300/1	Wąglkowice	
Kapliczka przydrożna	80/6	Wdzydze	

GMINA LIPUSZ			
Nazwa obiektu	Numer działki	Adres	Zdjęcie
kapliczka	730/4	Bałachy	
leśniczówka	256/1	Płocice	